

De Nederlandse conjunctuur

2003, aflevering 3

Verantwoording

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven. Deze aflevering bevat de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen 2003-I.

Waar mogelijk zijn de gegevens over het eerste kwartaal van 2003 aangevuld met indicatoren voor het tweede kwartaal van 2003. Daarbij gaat het onder meer om de Consumptie-index, het Consumenten Conjunctuur Onderzoek, de Conjunctuurtesten van de industrie en de zakelijke dienstverlening en de Productie-index van de industrie.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 34,85
Prijs per los nummer: € 12,80
Kengetal: P-104
ISSN 1566-3191
Productnummer: 0531903030

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Verantwoording	2
Verklaring der tekens	4
Summary	7
1. Macro-economisch beeld	10
2003-I: geen economische groei	10
2003-II: stagnatie economie houdt aan	12
2. Bestedingen	13
2.1 Consumptiegroei huishoudens laag	13
2.2 Overheid zorgt voor positieve impuls economie	14
2.3 Investerings: daling zet door	14
2.4 In- en uitvoer: bescheiden groei	15
3. Productie	16
3.1 Landbouw: lichte daling productievolume	16
3.2 Delfstoffenwinning: forse stijging productie en afzetprijzen	16
3.3 Industrie: productie kleiner, inkomen hoger	17
3.4 Voeding: productievolume kleiner	18
3.5 Papierindustrie: productiedaling houdt aan	18
3.6 Aardolie-industrie: forse inkomensstijging	18
3.7 Chemische basisproducten: hoge nominale groei	18
3.8 Eindchemie: lichte nominale groei	19
3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde hoger	19
3.10 Metaalindustrie: productiewaarde niet veranderd	20
3.11 Machine-industrie: productiegroei lager	20
3.12 Elektrotechniek: productiewaarde minder negatief	21
3.13 Transportmiddelenindustrie: productie stijgt	21
3.14 Bouwnijverheid: sterke daling van de productie	22
3.15 Handel en reparatie: lichte reële groei	22
3.16 Horeca: minder omzet	22
3.17 Financiële instellingen: magere start 2003	23
3.18 Minder omzet uitzendbureaus	23
3.19 Minder volume bij zakelijke dienstverleners	23
3.20 Overheid: groei blijft op niveau	23
3.21 Sterke groei zorg	24
4. Prijzen en lonen	25
4.1 Afzetprijzen industrie stijgen weer	25
4.2 Cao-loonstijging blijft gematigd	25
4.3 Prijsontwikkelingen kwartaalrekeningen	25
5. Inkomen en arbeid	27
6. Internationaal	30
Artikelen	32
Opnieuw tekort voor decentrale overheden in 2002	32
First for Europe: Europa staat centraal bij het maken van statistieken	35
Tabellen	38
Tables	38
Begrippenlijst	60
Main concepts	60

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
●	= niet aangepast aan jaarcijfers NR
□	= in overeenstemming met voorlopige jaarcijfers NR
■	= in overeenstemming met nader voorlopige jaarcijfers NR

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Explanation of symbols

.	= data not available
*	= provisional figure
x	= publication prohibited
–	= nil
–	= (between two figures) inclusive
0 (0,0)	= the figure is less than half of the chosen unit
a blanc	= category not applicable
2001–2002	= 2001 to 2002 inclusive
2001/2002	= the average of the years 2001 to 2002 inclusive
●	= not adjusted to annual figures NA
□	= adjusted to first preliminary annual NA figures
■	= adjusted to second preliminary annual NA figures

In case of rounding the total may not completely match the sum of the added numbers.

Afsluitdatum gegevensverwerking voor tabellen en persbericht:
2 juli 2003.
De tekst van deze publicatie is tot 23 juli 2003 bijgewerkt.

Closing data of data processing for tables and press release:
July 2nd 2003.
The text in this publication has been updated until
July 23th 2003.

Short term indicators

	Unit	2001		2002			2003	
		IV	I	II	III	IV	I	II
Economic growth								
Netherlands	% volume growth	0.6	-0.1	0.2	0.7	0.1	0.0	.
Germany	% volume growth	0.1	-0.2	-0.1	0.5	0.7	0.2	.
EU-15	% volume growth	0.7	0.5	1.0	1.2	1.4	1.1	.
US	% volume growth	0.1	1.4	2.2	3.3	2.9	2.1	.
Japan	% volume growth	-2.7	-2.8	-0.3	1.5	2.4	2.5	.
Expenditure and foreign trade								
Imports of goods and services	% volume growth	-3.9	-5.5	-2.4	-1.6	0.9	2.7	.
Exports of goods and services	% volume growth	-3.3	-4.6	-1.8	0.0	0.7	1.5	.
Consumption	% volume growth	1.9	1.7	1.9	1.9	1.8	1.3	.
Government	% volume growth	3.1	2.7	4.5	3.9	3.8	3.2	.
Households	% volume growth	1.3	1.3	0.6	0.9	0.8	0.5	.
Gross fixed capital formation	% volume growth	-0.9	-1.5	-2.0	-3.7	-7.4	-5.4	.
Businesses	% volume growth	-2.6	-2.9	-2.5	-4.7	-8.0	-5.4	.
Government	% volume growth	8.7	7.3	0.8	1.2	-4.5	-5.3	.
Surplus of the nation on current transactions	in % GDP	1.8	3.3	-0.8	2.6	3.2	0.8	.
Production (value added)								
Producers of goods	% volume growth	0.6	-1.7	-1.7	0.4	-2.0	-1.3	.
Producers of commercial services	% volume growth	-0.1	-0.2	-0.1	0.0	-0.2	-0.1	.
Producers of non-commercial services	% volume growth	2.0	2.7	3.5	3.0	3.5	2.6	.
Prices, wages and interest rates								
Producers' prices manufacturing industry: output	% change	-4.9	-3.7	-3.5	0.1	3.4	6.0	.
Producers' prices manufacturing industry: input	% change	-9.5	-5.8	-5.0	-0.9	4.5	9.3	.
Crude oil, North Sea Brent	\$ per barrel	19.98	21.60	25.45	26.61	26.56	30.92	26.25
US dollar	euro	1.12	1.14	1.09	1.02	1.00	0.93	0.88
Monthly contract wages	% change	4.5	4.3	3.7	3.4	3.4	3.3	2.9
Call money	%	3.6	3.3	3.3	3.3	3.2	2.8	2.4
Average yield to maturity	%	4.5	4.9	5.0	4.5	4.2	3.7	3.6
Assets and financing								
CBS share price index ¹⁾	% change	9.7	5.2	-14.2	-31.0	7.9	-19.3	17.4
Savings	% change	13	12	10	11	10	11	.
Consumer credit	% change	-6	-8	0	2	9	2	.
Labour market								
Paid employment in full-time equivalents	% change	2.0	1.4	0.8	0.2	-0.1	-0.5	.
Hours worked by temporary workers	% change	-3.5	-8.3	-3.9	-5.4	-3.6	.	.
Registered unemployment	%	3.3	3.8	3.9	4.3	4.3	5.1	0.0
Vacancies	x 1 000	164	178	162	115	121	124	.
Sentiment								
Producers' confidence manufacturing industry	level (%)	-5.1	-2.3	-1.6	-0.8	-2.1	-5.7	-7.5
Consumer confidence	level (%)	-9.3	-4.8	-17.3	-27.3	-31.8	-36.0	-36.3
Calendar and season								
Shopping days		77	76	74	79	77	76	75
Working days		64	63	61	66	64	63	61

¹⁾ Change on previous period.

Summary

Dutch economy showed zero growth in the first quarter of 2003. GDP volume growth arrived at 0.0% compared to one year earlier. After adjustment for seasonal and calendar effects, quarter-on-quarter growth dropped by 0.1% in the first quarter of 2003.

GDP price increase

In the first quarter of 2003, the GDP price level was 3.8% higher than one year earlier. This implies price increases are up again. In the fourth quarter of 2002, the price increases were lower than in the previous quarter.

Labour productivity up again

Because of the delayed reaction of the labour market to the rapid deceleration of production growth, labour productivity dropped by 0.4% in 2002.

The drop did however not continue into the first quarter of 2003. Job growth contracted by 0.5% in the first quarter of 2003, therefore labour productivity was up again. The number of open job vacancies has also been falling, while unemployment was up again.

Wage decrease

The wage rises decelerated further in the first quarter. The average wages per labour year in the fourth quarter of 2002 were 4.4% up from one year earlier. The first quarter of 2003 showed wage rises of 3.9%.

Operating surplus up again

The total value of the wage sum rose slightly less in the first quarter than total income, pushing down the share of the wage sum in GDP. In the previous quarters the share of the wage sum increased.

The value of net operating surplus – the income of enterprises and the self-employed – total was 2.5% higher than in the first quarter of 2002. The fourth quarter of 2002 showed a drop in entrepreneurial income of 0,7%.

Investment still down

Like in the preceding quarters, in the first quarter of 2003 investment spending was lower than one year earlier (-5.4%). Private sector investment was down (-5.4%). Public sector investment fell by 5.3% in the first quarter.

Consumption growth slow

The growth of household consumption (0.4%) was much lower than in the fourth quarter (0.8%). Consumption growth is low in comparison to previous years. In particular, spending on consumer services decreased.

Exports up

Exports in the first quarter showed a volume growth of 1.5% compared to one year earlier. In the previous quarter exports were

also slightly up. In the first quarter, the rise in exports was mainly caused by exports of goods, in particular re-exports. Re-exports are goods that are produced abroad, that are redistributed to foreign countries through distribution companies in the Netherlands, such as computers and electronics. The exports of services were lower than one year earlier (-1.3%). Exports of goods produced in the Netherlands decreased (-0.2%) in the first quarter.

Imports also up in the first quarter

Imports in the first quarter were also higher than one year earlier (2.7%). This partly concerns the increase in re-exports. Apart from this, the use of raw materials and semi-finished products by Dutch companies also increased.

Fall in manufacturing production

The production volume in the manufacturing industry in the first quarter was 2.1% smaller than one year earlier. In the fourth quarter of 2002 production figures were also lower. In the first quarter of 2002 the decrease was 2.9%. Almost all branches in manufacturing showed a production drop, except for the chemical industry. Transport industry volume also improved.

Production in construction down again

In construction, the volume growth in the first quarter of 2003 slowed down considerably. In the preceding quarters, volume decreases of value added were recorded as well.

Fall in production commercial services

The suppliers of commercial services showed a small decline in the first quarter. In the fourth quarter of 2002 there was also a small decrease. In the period 1995–2000 this branch was growing with annual growth rates between four and six percent. Especially in hotels, restaurants and cafes, transport and temp agencies the volume of value added was lower than one year earlier.

Growth in the communication businesses practically stabilized in the first quarter. In the financial services, growth was again lower than in the previous quarter. Both branches were growing fast in the past few years.

Growth in non-commercial services still high

Volume growth was still high in the first quarter in the non-commercial services. General government, education and care on average showed growth rates of 2.6%. Consequently, these branches were still amongst the fastest growing sectors of the Dutch economy.

2003-II: Stagnation continues

The Dutch economy did not grow in the past one and a half years. The first economic data on the second quarter of 2003 did not show a recovery yet. Consumer confidence was still low at -36 points. This level was also recorded in the first quarter of 2003. Willingness to buy is at the lowest level since 1985. Also

consumer expectations are historic low, especially about their financial situation during the next 12 months.

In April the Production index of the manufacturing industry was 0.8% lower than in April 2002. Industrial entrepreneurs remain pessimistic about the near future. Producer confidence has increased 1.3 points in April, but dropped 1.9 points in May and 2,9 points in June. The level of Producer confidence is now -10.1 indicating a historic low level.

In April Dutch exports were 1% lower than a year before. This was partly due to falling in industrial output prices. In the first two months of 2003 the exports were up 5% compared to the same period one year earlier. The business tendency survey in industry shows an ongoing decrease of order intakes. Because of the importance of manufacturing in the development of total exports, a rapid return of higher growth rates for Dutch exports is not expected.

Staat 1
Conjunctuurindicatoren

	Eenheid	2002					2003	
		IV	I	II	III	IV	I	II
Economische groei								
Nederland	% volumegroei	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1	0,0	.
Duitsland	% volumegroei	0,1	-0,2	-0,1	0,5	0,7	0,2	.
EU-15	% volumegroei	0,7	0,5	1,0	1,2	1,4	1,1	.
VS	% volumegroei	0,1	1,4	2,2	3,3	2,9	2,1	.
Japan	% volumegroei	-2,7	-2,8	-0,3	1,5	2,4	2,5	.
Bestedingen en buitenlandse handel								
Invoer goederen en diensten	% volumegroei	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9	2,7	.
Uitvoer goederen en diensten	% volumegroei	-3,3	-4,6	-1,8	0,0	0,7	1,5	.
Consumptie	% volumegroei	1,9	1,7	1,9	1,9	1,8	1,3	.
Overheid	% volumegroei	3,1	2,7	4,5	3,9	3,8	3,2	.
Huishoudens incl. IZW huishoudens	% volumegroei	1,3	1,3	0,6	0,9	0,8	0,5	.
Bruto investeringen in vaste activa	% volumegroei	-0,9	-1,5	-2,0	-3,7	-7,4	-5,4	.
Bedrijven	% volumegroei	-2,6	-2,9	-2,5	-4,7	-8,0	-5,4	.
Overheid	% volumegroei	8,7	7,3	0,8	1,2	-4,5	-5,3	.
Saldo lopende transacties met het buitenland	in % BBP	1,8	3,3	-0,8	2,6	3,2	0,8	.
Productie (toegevoegde waarde)								
Goederenproducenten	% volumegroei	0,6	-1,7	-1,7	0,4	-2,0	-1,3	.
Producenten van commerciële diensten	% volumegroei	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	-0,2	-0,1	.
Producten van niet-commerciële diensten	% volumegroei	2,0	2,7	3,5	3,0	3,5	2,6	.
Prijzen, Cao-lonen en rentestanden								
Producentenprijsindexcijfer industrie afzet	% mutatie	-4,9	-3,7	-3,5	0,1	3,4	6,0	.
Producentenprijsindexcijfer industrie verbruik	% mutatie	-9,5	-5,8	-5,0	-0,9	4,5	9,3	.
Aardolie, North Sea Brent	\$ per barrel	19,98	21,60	25,45	26,61	26,56	30,92	26,25
Amerikaanse dollar	euro	1,12	1,14	1,09	1,02	1,00	0,93	0,88
Cao-lonen per maand	% mutatie	4,5	4,3	3,7	3,4	3,4	3,3	2,9
Daggeldrente	%	3,6	3,3	3,3	3,3	3,2	2,8	2,4
Rendement op staatsobligaties	%	4,5	4,9	5,0	4,5	4,2	3,7	3,6
Vermogen en financiering								
CBS-herbeleggingsindex ¹⁾	% mutatie	9,7	5,2	-14,2	-31,0	7,9	-19,3	17,4
Spaartegoeden	% mutatie	13	12	10	11	10	11	.
Verstrekt consumptief krediet	% mutatie	-6	-8	0	2	9	2	.
Arbeidsmarkt								
Arbeidsvolume van werknemers	% mutatie	2,0	1,4	0,8	0,2	-0,1	-0,5	.
Aantal uren van uitzendkrachten	% mutatie	-4	-8	-4	-5	-4	.	.
Werkloze beroepsbevolking	%	3,3	3,8	3,9	4,3	4,3	5,1	.
Aantal vacatures	x 1 000	164	178	162	115	121	124	.
Stemming								
Producentenvertrouwen industrie	niveau (%)	-5,1	-2,3	-1,6	-0,8	-2,1	-5,7	-7,5
Consumentenvertrouwen	niveau (%)	-9,3	-4,8	-17,3	-27,3	-31,8	-36,0	-36,3
Kalender en seizoenen								
Koopdagen		77	76	74	79	77	76	75
Werkdagen		64	63	61	66	64	63	61

¹⁾ Veranderingen t.o.v. de voorgaande periode.

1. Macro-economisch beeld

De Nederlandse economie groeide niet in het eerste kwartaal van 2003. Het bruto binnenlands product bleef gelijk. Het uitvoervolume groeide in het eerste kwartaal met 1,5%. De bedrijfsinvesteringen daalden opnieuw fors. De consumptiegroei van huishoudens was zeer bescheiden, de laagste in negen jaar. De groei van de overheidsconsumptie bleef hoog op 3,2%. De prijsstijging van het BBP trok aan door ruilvoetwinst tot 3,8%. De arbeidsmarkt is duidelijk omgeslagen. De werkgelegenheidsgroei verdween vrijwel geheel, het aantal openstaande vacatures is verder gedaald en de werkloosheid is gestegen. De eerste indicatoren voor het tweede kwartaal van 2003 wijzen nog niet op een duidelijk herstel.

De volumestijging van het bruto binnenlands product bedroeg in het eerste kwartaal 0,0% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. In het vierde kwartaal van 2002 groeide het volume van het bruto binnenlands product licht met 0,1%. In het derde kwartaal van 2002 was nog sprake van een groei van het volume met 0,7%.

Na correctie voor seizoen- en kalendereffecten bedroeg de kwartaal op kwartaalgroei in het eerste kwartaal van 2003 -0,1%. In het vierde kwartaal van 2002 werd eveneens een krimp van 0,1% gemeten. De kwartaal op kwartaalgroei is nu twee opeenvolgende kwartalen negatief, zodat volgens een veelgebruikte definitie sprake is van een recessie.

De voortgaande groeivertraging komt ook naar voren in een aantal andere conjunctuurindicatoren. Zo is het consumentenvertrouwen in het eerste kwartaal van 2003 verder verslechterd. Vooral het oordeel over het economisch klimaat verslechterde in het eerste kwartaal van 2003. Ook de verdere daling van de beurskoersen in het eerste kwartaal heeft bijgedragen aan het negatieve oordeel over het economische klimaat. De beursindex noteerde in het eerste kwartaal een dieptepunt.

De stagnatie van de economische activiteit is in de loop van 2002 steeds meer zichtbaar geworden op de arbeidsmarkt. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt op bewegingen in de economische groei met een vertraging van ongeveer een jaar. Nadat de daling van de economische groei begin 2001 inzette, nam de werkgelegenheidsgroei in de loop van 2002 steeds verder af. De banengroei bedroeg in het eerste kwartaal van 2003 nog maar 0,1%. De werkgelegenheid, gemeten in voltijdbanen, daalde in het eerste kwartaal zelfs met 0,5%.

Ook het aantal vacatures nam in het eerste kwartaal verder af, in vergelijking met het voorgaande kwartaal. Het aantal openstaande vacatures ultimo van het eerste kwartaal van 2003 kwam uit op 116 duizend. Dit zijn er 12 duizend minder dan een kwartaal eerder. Het aantal vacatures daalt al negen achtereenvolgende kwartalen. De werkloosheid neemt versneld toe in het eerste kwartaal. De werkloze beroepsbevolking is ten opzichte van een jaar eerder

met 95 duizend personen gegroeid. In een jaar tijd is de werkloosheid opgelopen van 3,8% tot 5,1% van de beroepsbevolking. Aan de groei van de werkgelegenheid is een einde gekomen.

2003-I: geen economische groei

In het eerste kwartaal van dit jaar is de economische groei uitgekomen op 0,0% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. De bedrijfsinvesteringen daalden in het eerste kwartaal opnieuw fors. De uitvoer van goederen en diensten groeide met 1,5%. De consumptiegroei van gezinnen is in het eerste kwartaal gedaald tot 0,4%. De overheidsconsumptie was opnieuw de sterkst groeiende bestedingscategorie. Het inflatiepeil liep iets terug in het eerste kwartaal van 2003. De prijsstijging van het BBP als geheel ligt met 3,8% in het eerste kwartaal echter iets hoger dan in het voorgaande kwartaal het geval was, vanwege ruilvoetwinst.

De stijging van de totale door werkgevers betaalde loonsom van 3,3% was voor het eerst sinds het eerste kwartaal van 2001, lager dan de waardeontwikkeling van het BBP (3,8%) in het eerste kwartaal. Het netto ondernemersinkomen lag in het eerste kwartaal 2,5% hoger dan een jaar eerder.

Bestedingen: investeringen dalen, uitvoer stijgt

Het volume van de investeringen is per saldo in het eerste kwartaal van 2003 met 5,4% gedaald. De investeringen in gebouwen, infrastructuur en machines en installaties zijn circa 10% lager. De daling van de investeringen in woningen en in wegvervoermiddelen is beperkt, terwijl er meer treinen en trams zijn afgeleverd. De daling van de bouwinvesteringen hangt voor een deel samen met meer vorstverlet dan in dezelfde periode van vorig jaar. De lagere investeringen in machines en installaties zijn geheel toe te schrijven aan het wegvallen van grote projecten. De investeringen van bedrijven en overheid daalden beide met ruim 5%. Dit impliceert dat nu ook de overheidsinvesteringen teruglopen.

De consumptiegroei van huishoudens kwam uit op 0,4% in het eerste kwartaal. Dit is de laagste groei sinds 1994. Daarmee ligt de consumptiegroei onder het niveau (0,8%) van het vierde kwartaal van 2002. Aan goederen werd 1,4% meer uitgegeven. Daarbij is aan voedings- en genotmiddelen 0,5% meer besteed en aan duurzame goederen bijna 2%. Aan diensten is zelfs minder uitgegeven. De overheidsconsumptie is in het eerste kwartaal uitgekomen op 3,2%. De consumptie van de overheid droeg, net als in

Staat 2
Bruto binnenlands product

	2001			2002				2003
	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	<i>mld euro; prijsniveau 1995</i>							
Oorspronkelijk BBP	93,9	89,1	94,0	90,0	94,1	89,8	94,1	90,1
Winter- en kalendereffecten	0,0	0,0	0,2	0,6	0,0	-0,2	0,4	0,7
Genormaliseerd en gestandaardiseerd BBP	93,9	89,1	94,2	90,6	94,1	89,6	94,6	90,8
Seizoeneffecten	-2,0	2,7	-2,5	1,2	-2,1	2,6	-2,5	1,2
Conjunctuurrelevant BBP	91,9	91,8	91,7	91,8	92,0	92,2	92,0	92,0

het voorgaande kwartaal, flink bij aan de groei van het bruto binnenlands product. Met name de uitgaven voor gezondheidszorg, onderwijs en openbaar bestuur stegen.

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten was in het eerste kwartaal van 2003 1,5% groter dan een jaar eerder. Het uitvoervolume groeide in het voorgaande kwartaal nog relatief bescheiden met 0,7%. De groei komt geheel voor rekening van het aantrekkende volume van de goederenuitvoer dat in het eerste kwartaal toenam met 2,1%. De uitvoergroei lag in het eerste kwartaal van 2003, net als in het voorgaande kwartaal, weer boven het niveau van de binnenlandse bestedingen. Het aantrekken van de in- en uitvoer komt vooral door de opleving van de wederuitvoer. Dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben ondergaan (bijvoorbeeld computers en toebehoren). Het volume van de wederuitvoer is in het eerste kwartaal verder opgelopen. In het eerste kwartaal van 2003 was sprake van een volumegroei van 5,8%. In het vierde kwartaal van 2002 bedroeg de volumegroei 3,1%. De afgelopen jaren nam de wederuitvoer sterk toe, veel sterker dan de invoer van in Nederland geproduceerde goederen. Zo groeide het volume van de wederuitvoer in 2000 nog met 14,2%. Eind 2001 sloeg dit volledig om en ook in 2002 lag de volumegroei van de wederuitvoer lager. De uitvoer van Nederlandse producten daalde met -0,2% in het eerste kwartaal van 2003. Hier lijkt zich eveneens een herstel af te tekenen.

Bij de uitvoer van diensten daalde het volume met 1,3% in het eerste kwartaal van 2003. In het vierde kwartaal van 2002 nam het volume van de uitvoer van diensten nog toe met 1,4%. Het volume van de goederenuitvoer groeide in het eerste kwartaal met 2,1%. In het vierde kwartaal was sprake van een toename van het volume met respectievelijk 0,5%.

Invoer in eerste kwartaal hoger

In het eerste kwartaal groeide het invoervolume van goederen en diensten met 2,7% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Onder andere de invoer van chemische producten, machines, elektrotechnische apparaten en transportmiddelen liep op. Dit hing voor een deel samen met het aantrekken van de wederuitvoer. Voor het eerst sinds het derde kwartaal van 2001 nam de invoer aanzienlijk sneller toe dan de uitvoer.

Productie: krimp industrie en bouw

In het eerste kwartaal daalde de productie in de industrie en bouw wederom fors. De verslechtering uit het vierde kwartaal zet in deze bedrijfstakken door in het eerste kwartaal. In de landbouw en visserij was in het eerste kwartaal sprake van een krimpende

productie. In de delfstoffenwinning nam daarentegen de productie toe. In de bouwnijverheid krimpt de productie fors in het eerste kwartaal. De productiegroei bij vervoer- en communicatiebedrijven viel in het eerste kwartaal terug. De niet-commerciële dienstverleners kenden in het eerste kwartaal opnieuw de hoogste volumegroei.

De landbouw zag de productie in het eerste kwartaal sterk krimpen. Het volume van de toegevoegde waarde lag 2,4% lager dan een jaar eerder. In het voorgaande kwartaal bleef de krimp nog tot 0,3% beperkt. Door een verslechtering van de afzetprijzen is de toegevoegde waarde in het eerste kwartaal met 14,3% gedaald.

In de industrie was het productievolume in het eerste kwartaal 2,1% kleiner dan een jaar eerder. Deze krimp komt ongeveer overeen met de krimp in heel 2002. Met name de chemische industrie en transportmiddelenindustrie lieten een verbetering van de productie zien. De productiedaling was relatief groot in de machine- en papierindustrie.

In de bouwnijverheid was er in het eerste kwartaal van 2003 sprake van een forse krimp van de productie met 6,4%. In het vierde kwartaal van 2002 was hier een krimp van 6,7%. In beide kwartalen kwam deze daling voor een deel door meer vorstverlet dan in voorgaande jaren.

De commerciële dienstverlening liet een dalend productievolume zien ten opzichte van een jaar eerder. In de periode 1995–2000 kende deze bedrijfstak nog groeicijfers die lagen tussen 4% en 6%. In de handel en reparatie groeide het productievolume in het eerste kwartaal met 1%. De horeca kende een productiedaling van 5%. Bij de communicatiebedrijven is het groeitempo in het eerste kwartaal teruggelopen tot 0,2%. In de financiële en zakelijke dienstverlening bedroeg de krimp 0,3%. De financiële instellingen kenden in het eerste kwartaal een krimp van 0,3%. Mede vanwege het slechte beleggingsklimaat stonden de resultaten onder druk. Bij uitzendbureau's is er inmiddels sprake van een krimp van 3,2% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. In het voorgaande kwartaal werd hier ook al een volumedaling geregistreerd van 3,0%.

Bij de niet-commerciële dienstverleners bleef de hoge volumegroei in het eerste kwartaal voortduren. De overheid, het onderwijs en de zorgsector noteerden gemiddeld groeicijfers van 2,6%. Daarmee behoren deze bedrijfstakken tot de snelst groeiende sector van de Nederlandse economie.

Werkgelegenheid groeit niet meer

De werkgelegenheidsgroei is, gemeten in banen, nu vrijwel verdwenen. In het eerste kwartaal van 2003 bedroeg de banengroei 0,1% ten opzichte van dezelfde periode in 2002. In het vierde

Staat 3
Bruto binnenlands product: ontwikkeling

	2001			2002				2003
	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Oorspronkelijk BBP	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1	0,0
Genormaliseerd en gestandaardiseerd BBP	1,7	1,1	0,4	0,0	0,2	0,5	0,4	0,2
	% volumemutatie t.o.v. de voorgaande periode							
Conjunctuurrelevant BBP	0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,1

kwartaal van 2002 groeide de werkgelegenheid nog met 0,6%. Met name bij de overheid en in de zorgsector groeide de werkgelegenheid. De banengroei bedroeg hier respectievelijk 3,6% en 4,9%. In het bedrijfsleven daalde de werkgelegenheid vrijwel overal. De industrie kende een krimp van de werkgelegenheid in het eerste kwartaal van 2,9%. In de financiële en zakelijke dienstverlening bedroeg de krimp 2,0%. Ook in de bouw-, nijverheid, handel, horeca en reparatie, en vervoer en communicatie was in het eerste kwartaal sprake van een krimpende werkgelegenheid.

Arbeidsproductiviteit neemt toe

Doordat de arbeidsmarkt vertraagd reageerde op de snelle groei-vertraging van de productie is de arbeidsproductiviteit in 2002 gedaald met -0,4%. In het eerste kwartaal van 2003 daalde de werkgelegenheid gemeten in arbeidsjaren met 0,5%. Dit betekent dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid opnieuw beneden de groei van de productie lag. De arbeidsproductiviteit verbeterde hierdoor opnieuw.

Loonkostenstijging zwakt af

De loonstijging is in het eerste kwartaal afgenomen. Het gemiddelde loon per arbeidsjaar lag 3,9% hoger dan een jaar eerder. In het vierde kwartaal van 2002 namen de loonkosten gemiddeld nog toe met 4,4%.

Aandeel loonsom in BBP lager

De totale waarde van de loonsom steeg in het eerste kwartaal van 2003 minder snel dan het totale inkomen. Het aandeel van de loonsom in het BBP is dan ook gedaald.

Ondernemersinkomen neemt toe

De waarde van het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen, ofwel het netto exploitatieoverschot is in het eerste kwartaal 2,5% hoger dan een jaar eerder. In het vierde kwartaal van 2002 daalde het ondernemersinkomen nog met 0,7%.

Ruilvoetverbetering

In het eerste kwartaal van 2003 verbeterde de ruilvoet. De uitvoerprijzen stegen sneller (1,8%) dan de invoerprijzen (0,6%). De koopkracht van de exportsector kon hierdoor verbeteren. Dit had een stimulerend effect op de groei van het bruto nationaal inkomen. Ook heeft de ruilvoetverbetering een positief effect op de winstmarges van de Nederlandse bedrijven. Vooral in de sterk op het buitenland gerichte industrie is dit voelbaar.

Prijsstijging BBP hoger

In het eerste kwartaal van 2003 lag het prijspeil van het BBP 3,8% hoger dan een jaar eerder. In het vierde kwartaal van 2002 bedroeg de prijsstijging nog 3,5%. De prijsontwikkeling lag dus hoger.

Nationale besparingen lager

Het beschikbaar nationaal inkomen kwam in het eerste kwartaal lager uit dan het bruto binnenlands product, doordat de primaire

en secundaire inkomensstromen van Nederland met het buitenland per saldo een verslechtering lieten zien van 5,5 miljard euro. In vergelijking met het eerste kwartaal van 2002 nam het beschikbaar nationaal inkomen toe met 1,2 miljard euro. De consumptieve bestedingen stegen met 3,5 miljard euro en de nationale besparingen lagen 2,3 miljard euro lager dan een jaar eerder.

In het eerste kwartaal van 2003 was de waarde van de binnenlandse investeringen (inclusief voorraden) 0,4 miljard euro hoger dan een jaar eerder. Daarmee bleven de besparingen achter bij de investeringen, zodat het nationaal inkomensoverschot in het eerste kwartaal van 2003 met 2,7 miljard euro is gedaald ten opzichte van een jaar eerder. Dit overschot, ook wel het saldo van de lopende transacties met het buitenland genoemd, kwam uit op 0,9 miljard euro. De nationale besparingen liggen in het eerste kwartaal op een niveau van 23,6 miljard euro.

2003-II: stagnatie economie houdt aan

De economie in ons land groeit al anderhalf jaar nagenoeg niet meer. De eerste economische gegevens over het tweede kwartaal van dit jaar wijzen nog niet op een duidelijk herstel.

Consumentenvertrouwen onveranderd laag

Het consumentenvertrouwen is in het tweede kwartaal met -36 punten gelijk aan het niveau van het eerste kwartaal van dit jaar. Tegenover een geleidelijke verbetering van de kijk op het economisch klimaat staat een vergelijkbare daling van de koopbereidheid. Door deze daling is de koopbereidheid uitgekomen op het laagste niveau sinds 1985. Ook de toekomstverwachting van de consumenten over de financiële situatie in de komende twaalf maanden bevindt zich op een historisch dieptepunt.

Productiedaling industrie

Het niveau van de industriële productie lag in april van dit jaar 0,8 procent lager dan in april 2002. De teruggang is kleiner dan in het eerste kwartaal van dit jaar, toen 2,2 procent minder werd geproduceerd dan een jaar eerder.

De industriële ondernemers blijven pessimistisch over de vooruitzichten. In april was er nog een stijging van het producentenvertrouwen van 1,3 punt ten opzichte van de waarde van -6,6 een maand eerder. In mei volgde er echter een daling van 1,9 punt en in juni was er een verdere daling van 2,9 punt naar een historisch dieptepunt van -10,1. Deze daling is onder andere het gevolg van een daling in de consumptiegoederenindustrie van de verwachte bedrijvigheid in de periode juni-augustus. In deze sector zijn de ondernemers ook ontevreden over de voorraden gereed product.

Goederenuitvoer: herstel zet niet door

Net als in maart van dit jaar is in april de waarde van de goederenuitvoer 1 procent lager dan een jaar eerder. In januari en februari was de uitvoer van goederen nog 5 procent hoger. Dit verloop van de waarde van de uitvoer heeft gedeeltelijk te maken met dalingen van de industriële afzetprijzen. De Conjunctuurtest van de industrie laat zien dat de buitenlandse orderontvangst nog steeds verslechtert. Dit wijst, gezien het grote belang van de industrie voor het verloop van de uitvoer, niet op een snelle terugkeer naar hoge groeipercentages.

2. Bestedingen

De consumptiegroei in het eerste kwartaal van 2003 bedraagt 1,3%. Deze valt uiteen in de consumptie door huishoudens en de consumptie door de overheid. Het volume van de huishoudensconsumptie is maar weinig (0,4%) groter dan in het eerste kwartaal van 2002. Zo'n laag groeicijfer is na 1994 niet meer voorgekomen. De consumptieve bestedingen van de overheid kennen nog wel een aanzienlijke volumegroei. Daar is het volume in het eerste kwartaal van 2003 3,2% groter dan een jaar eerder.

Economisch gezien verkeert ons land in een weinig rooskleurige positie. Al sinds het eerste halfjaar van 2001 ligt de seizoengecorrigeerde kwartaal-op-kwartaalgroei rond de nullijn. De positieve ontwikkeling van de consumptie in deze periode wist een verdere verslechtering van de economie te voorkomen. Dit in tegenstelling tot andere indicatoren aan de bestedingenkant van de economie. Zo leverden de sterk teruglopende investeringen een negatieve bijdrage aan de economische groei.

2.1 Consumptiegroei huishoudens laag

Het volume van de consumptieve bestedingen door huishoudens is in het eerste kwartaal 0,4% gegroeid ten opzichte van een jaar eerder. Dit percentage blijft duidelijk achter bij de gemiddelde groei in de jaren 2002 (0,9%) en 2001 (1,2%).

Het groeicijfer van 0,4% heeft betrekking op de nationale consumptie door huishoudens. Dit zijn de bestedingen van Nederlandse ingezetenen, zowel in Nederland als in het buitenland. Als gekeken wordt naar de in Nederland gedane bestedingen, spreken we van de binnenlandse consumptieve bestedingen door huishoudens. In het eerste kwartaal van 2003 lag de groei van de binnenlandse consumptie van huishoudens 0,2 procentpunt hoger dan de groei van de nationale consumptie door huishoudens. Het volume van de consumptie door buitenlanders in Nederland is in het eerste kwartaal toegenomen, de consumptie door Nederlanders in het buitenland is gedaald.

Tegengesteld beeld bij goederen en diensten

Het volume van de binnenlandse consumptie is in het eerste kwartaal 0,6% groter dan een jaar eerder. De binnenlandse consumptie van huishoudens bestaat voor ongeveer de helft uit goederen en voor de helft uit diensten. In het eerste kwartaal van 2003 ontwikkelen de bestedingen aan goederen en diensten zich tegengesteld. Er is voor prijsverandering gecorrigeerd 1,4% méér besteed aan goederen, maar 0,3% minder aan diensten. Deze afname van de dienstenconsumptie op kwartaalbasis is opmerkelijk. In de beschikbare tijdreeks vanaf 1995 zijn niet eerder

dalingen voorgekomen in de kwartaalcijfers. Op jaarbasis heeft zich na 1987 ook nog nooit een afname voorgedaan. In 1999 bereikte de volumegroei van de bestedingen aan diensten een top (4,8%). In de jaren daarna namen de bestedingen ook nog elk jaar toe, maar de hoogte van de groei liep geleidelijk terug tot 0,8% in 2002. Tot de diensten behoren veel vaste lasten, zoals de uitgaven voor medische zorg en huisvesting. Daarnaast gaat het om bestedingen bij de horeca, aan cultuur en recreatie, vervoer en communicatie en financiële diensten. Vooral bij de horeca werd in het eerste kwartaal fors minder uitgegeven. Ook de reisbranche kampte met teruglopende bestedingen van de consumenten. Huishoudens maakten pas op de plaats met hun vakantieboekingen. De oorlog in Irak en de angst voor de longziekte SARS remden de reislust.

Relatief hoge groei bij duurzame goederen

De volumegroei van de bestedingen aan duurzame goederen is in het eerste kwartaal uitgekomen op 1,9%. In 2002 bedroeg de volumegroei van de duurzame goederen 1,4%. De bestedingen aan deze consumptie categorie hebben zich daarmee duidelijk hersteld van de daling in 2001. Hetzelfde geldt voor de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen. In 2001 was er sprake van een stagnatie van de volumegroei; er werd in dat jaar zelfs een fractie minder besteed (-0,1%) dan een jaar eerder. Opvallend in 2001 was het hoge prijspeil. De prijzen voor voedings- en genotmiddelen lagen een kleine zeven procent hoger dan in 2000. In 2002 zwakten de hoge prijsstijgingen af en kwam een volumegroei van 0,8% tot stand. In het eerste kwartaal van 2003 was het volume van de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen 0,5% groter dan een jaar eerder. Aan overige goederen is in het eerste kwartaal voor prijsverandering gecorrigeerd 1,7% meer uitgegeven. De groei bij deze consumptie categorie werd gedragen door het betrekkelijk hoge energieverbruik, als gevolg van de relatief lage temperatuur in het eerste kwartaal.

2003-II : consumentenvertrouwen blijft zeer laag

De uitkomsten van het Consumenten Conjunctuuronderzoek in het tweede kwartaal van 2003 bieden niet veel hoop op het spoedig aantrekken van de consumptieve bestedingen. Het consumentenvertrouwen blijft ook in het tweede kwartaal stabiel op een zeer laag niveau. Er was weliswaar een lichte stijging van het vertrouwen in het economisch klimaat, maar daar tegenover staat een lichte daling van de koopbereidheid. Het tweede kwartaal kenmerkte zich door het einde van de oorlog in Irak en het aantreden van een nieuw kabinet.

Staat 4
Binnenlandse consumptieve bestedingen

	2002	2002				2003
		I	II	III	IV	I
		% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar				
Goederen, w.v.:	1,1	1,3	1,0	1,2	1,1	1,4
Voedings- en genotmiddelen	0,8	0,6	1,0	2,1	-0,3	0,5
Duurzame consumptiegoederen	1,4	1,9	0,3	0,8	2,5	1,9
Overige goederen	1,1	1,0	2,1	0,9	0,3	1,7
Diensten	0,8	1,3	0,5	0,6	0,9	-0,3
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (binnenlands)	1,0	1,3	0,7	0,9	1,0	0,6
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (nationaal)	0,9	1,3	0,6	0,9	0,8	0,4

Het nieuwe kabinet heeft bezuinigingen aangekondigd. Veel van de aangekondigde maatregelen raken de consument rechtstreeks in de portemonnee. Het oordeel over de eigen financiële situatie voor de komende twaalf maanden is in het tweede kwartaal beland op het laagste niveau sinds 1985. De koopbereidheid, waarvan het oordeel over de financiële situatie deel uitmaakt, kwam hierdoor ook uit op het laagste niveau sinds 1985. De koopbereidheid is één van de twee onderdelen van het consumentenvertrouwen. Het andere onderdeel, het oordeel over het economisch klimaat, heeft in het tweede kwartaal wel een klein herstel laten zien. Sinds april zien de consumenten de toekomst voor wat betreft het economisch klimaat weer wat zonniger in. Hier lijkt het einde van de oorlog in Irak voor een keerpunt te hebben gezorgd. Het oordeel over het economisch klimaat in het afgelopen jaar veranderde niet en bleef onveranderd laag.

2.2 Overheid zorgt voor positieve impuls economie

De overheidsconsumptie bestaat voor een groot deel uit door de overheid zelf geproduceerde diensten. Deze directe overheidsbestedingen omvatten de uitgaven aan collectieve goederen en diensten zoals defensie en openbare orde plus de uitgaven die wel bestemd zijn voor specifieke groepen van de samenleving zoals het onderwijs. In het eerste kwartaal van 2003 groeide de overheidsproductie met 1,9%. Dit cijfer is samengesteld uit de ontwikkeling van de collectieve consumptie (+2,4%) en de individualiseerbare consumptie (+1,2%). De andere component van de overheidsconsumptie betreft de zogenaamde uitkeringen in natura. Dit zijn vooral de verstrekte vergoedingen van de overheid in het kader van de Ziektenwet (ZFW) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). De groei hiervan is met 5,6% beduidend hoger. Vooral de uitgaven via de AWBZ voor verpleeg- en verzorgingstehuizen, de gehandicaptenzorg en de geestelijke gezondheidszorg zijn flink gestegen.

De totale overheidsconsumptie komt in het eerste kwartaal van 2003 uit op een toename van 3,2%, dit is beduidend hoger dan de nulgroei van het bruto binnenlands product. De overheidsconsumptie is er steeds meer verantwoordelijk voor dat de Nederlandse economie niet verder afglijdt.

2.3 Investerings: daling zet door

In het eerste kwartaal van 2003 zijn de investeringen in vaste activa met 5,4% gedaald. In de loop van 2002 zakten de investeringen steeds verder weg. In het vierde kwartaal daalden de investeringen zelfs met 7,4%. Over heel 2002 daalden de investeringen in vaste activa met 3,7%.

In het eerste kwartaal van 2003 is minder geïnvesteerd in woningen, gebouwen, grond-, weg- en waterbouw, zakenauto's en machines en installaties.

Daling investeringen in woningen vlakkt af

In woningen is in het eerste kwartaal van 2003 voor 2,2% minder geïnvesteerd. Daarmee lijkt de daling wat af te vlakken. Over heel 2002 daalden de investeringen in woningen met 3,3%. De daling in het eerste kwartaal wordt bijna in het geheel veroorzaakt door de daling van de overdrachtsbelastingen, welke tot de investeringen in woningen gerekend worden. Overdrachtsbelastingen zijn belastingen op transacties (verkoop) van bestaande woningen. Deze overdrachtsbelastingen zijn verantwoordelijk voor 2% van de daling in de investeringen in woningen. Exclusief deze activiteiten die samenhangen met de transacties op de markt voor bestaande woningen, was er dus vrijwel een stabilisatie van de investeringen in nieuwbouw en verbouw van woningen.

Investerings in bedrijfsgebouwen dalen fors met 11,7% in het eerste kwartaal van 2003. De investeringen in bedrijfsgebouwen zakten in de loop van 2002 in snel tempo weg. In het eerste kwartaal van 2002 was er nog sprake van een lichte stijging, in het vierde kwartaal daalden de investeringen in bedrijfsgebouwen met 8,3%. Na jaren van sterke groei van investeringen in bedrijfsgebouwen, lijkt het er op dat de markt voorlopig is verzadigd.

De daling van de investeringen in woningen en bedrijfsgebouwen in het eerste kwartaal is mede veroorzaakt door de slechte weersomstandigheden. Het vorstverlet was hoger dan vorig jaar. Hierdoor werd de bouwproductie belemmerd.

Forse daling investeringen in infrastructuur

De investeringen in infrastructuur in het eerste kwartaal zijn fors lager (10,4%). In 2002 daalden de investeringen in infrastructuur met 0,7%.

Evenals in voorgaande jaren wordt er gewerkt aan een aantal megaprojecten (Betuwelijn, Hoge Snelheids Lijn). In 2002 zijn echter geen nieuwe megaprojecten gestart.

De sterke afname van de investeringen in infrastructuur in het eerste kwartaal zijn net als bij woningen en bedrijfsgebouwen deels toe te schrijven aan de slechte weersomstandigheden.

Investerings in overige wegvervoermiddelen positief

Voor het eerst sinds het tweede kwartaal van 2000 stegen de investeringen in overige wegvervoermiddelen. In het eerste kwartaal werd een groei van maar liefst 7,7% gerealiseerd.

Staat 5
Bruto investeringen in vaste activa

	2001				2002				2003
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
<i>mld euro</i>									
Bruto investeringen in vaste activa	23,0	25,0	21,0	25,1	23,4	25,2	20,7	23,8	22,8
Investerings in schepen, vliegtuigen en in cultuur gebrachte activa	0,5	0,6	0,3	0,5	0,4	1,0	0,1	0,3	0,5
Grote projecten	0,0	0,0	0,0	0,1	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	22,5	24,3	20,7	24,5	22,6	23,8	20,6	23,5	22,3
<i>% waardenmutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>									
Bruto investeringen in vaste activa	4,5	4,3	2,8	2,9	2,0	1,1	-1,2	-5,3	-2,9
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	4,2	7,4	5,4	3,5	0,4	-2,2	-0,6	-4,1	-1,5

Deze investeringscategorie bestaat onder andere uit bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. De aankopen van bestelauto's stijgen met 1,7% in het eerste kwartaal 2003, in dezelfde periode vorig jaar was er nog een daling van 8%. De aankopen van vrachtauto's en trekauto's stijgen eveneens: vrachtauto's met 5% en trekauto's met 15,6%.

Hoewel het herstel bij de investeringen in zakenauto's nog uitblijft, vlak de daling in het eerste kwartaal wel enigszins af. De investeringen in zakenauto's daalden in het eerste kwartaal met 5,5%, tegenover een daling van 10,6% in 2002. Enkele jaren terug groeiden de investeringen in zakenauto's nog met 12% tot 19% per jaar.

In treinen en trams is evenals in de voorgaande kwartalen aanzienlijk meer geïnvesteerd. Er zijn nieuwe trams en treinen in gebruik genomen. Volgens de huidige investeringsplannen van vervoerbedrijven zullen de investeringen in treinen en trams de komende jaren verder toenemen.

De investeringen in vliegtuigen liggen in het eerste kwartaal fors hoger dan een jaar eerder, er is geïnvesteerd in een aantal nieuwe Boeings. Het investeringsniveau in vliegtuigen kent een vrij grillig verloop.

Investerings in computers stijgen

In het eerste kwartaal stijgen de investeringen in computers met 2%. Dit is de eerste stijging na acht kwartalen van dalende investeringen. De daling van de investeringen in computers stond aan het begin van de huidige periode van sterk teruggevalen economische groei. In het afgelopen jaar daalden de investeringen in computers met 8,3%. Of de stijging in het eerste kwartaal een teken voor een herstel is, zal in de komende periode nog moeten blijken.

Machines en installaties: forse daling

De investeringen in machines en installaties dalen in het eerste kwartaal fors met 9,7%. Een omvangrijk investeringsproject in de chemische industrie in het overeenkomstige kwartaal vorig jaar heeft een negatief effect op de groei van de investeringen in machines. Wanneer dit project buiten beschouwing gelaten wordt, stijgen de investeringen in machines en installaties met 1,7% in het eerste kwartaal. Over heel 2002 daalden de investeringen in machines en installaties met 0,6%.

Overige materiële activa: investeringen blijven dalen

De volumedaling van de investeringen in overige materiële activa houdt aan. Tot deze investeringscategorie behoren onder andere meubilair, rekken, silo's, opslagtanks, containers, pallets en dergelijke.

In het eerste kwartaal van vorig jaar daalden de investeringen 7,2%. Voor heel 2002 kwam de daling uit op ruim 5%. In het eerste kwartaal van 2003 liepen de investeringen in overige materiële activa verder terug met -4,5%.

Immateriële activa: daling zeer beperkt

De daling van de investeringen in software en andere immateriële activa houdt aan. In het eerste kwartaal is er voor 0,8% minder

geïnvesteerd, dit is een even grote daling als van het afgelopen jaar 2002 (-0,7%).

2.4 In- en uitvoer: bescheiden groei

Bij de buitenlandse handel is het volume van de invoer van goederen en diensten in het eerste kwartaal van 2003 gestegen met 2,7% ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaande jaar. De stijging in het vierde kwartaal van 2002 was bijna 1%.

Het volume van de uitvoer is gestegen met 1,5%. Al sinds het derde kwartaal van 2002 is de volumeontwikkeling van de uitvoer positief.

Stijging van de wederuitvoer

Er kunnen verschillende verklaringen worden gegeven voor de ontwikkelingen in de in- en uitvoervolumes van goederen en diensten. In het eerste kwartaal is de internationale handel in diensten gekrompen. Het invoervolume van diensten daalt met 2,5%, terwijl het uitvoervolume van diensten met ruim 1% daalt. De positieve ontwikkelingen van de in- en uitvoer komen voor rekening van de stijgende handel in goederen. De invoer van goederen is met 4% gestegen, de uitvoer van goederen met ruim 2%. De uitvoergroei is geheel toe te schrijven aan de groei van de wederuitvoer. De uitvoer van in Nederland geproduceerde goederen was nagenoeg gelijk aan een jaar eerder.

In het eerste kwartaal van 2003 is het volume van de wederuitvoer van goederen en diensten bijna 6% hoger dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. In het vierde kwartaal van 2002 was het volume ruim 3% hoger. De ontwikkeling van de wederuitvoer heeft gevolgen voor de in- én uitvoer. De wederuitvoer bestaat namelijk uit goederen die uit het buitenland worden ingevoerd en, na hooguit een kleine bewerking, weer worden gedistribueerd naar andere landen. De productgroepen kantoormachines, machines, elektrotechnische machines, optische artikelen en radio's en tv's hebben een stijgende wederuitvoer in het eerste kwartaal. Deze producten hebben een relatief groot gewicht in de totale wederuitvoer.

Het invoervolume van de productgroepen elektrotechnische machines en optische apparaten, waartoe ook de kantoormachines behoren, is in het eerste kwartaal van 2003 met ongeveer 7% gestegen. Dit is een verbetering ten opzichte van de stijging van ruim 3% in het vierde kwartaal van 2002. In het derde kwartaal was er nog sprake van een gedaald invoervolume (bijna -3%). Ook de invoer van chemische producten, landbouwproducten, aardolie en transportmiddelen is gestegen.

Het uitvoervolume van elektrotechnische machines en optische apparaten stijgt in het eerste kwartaal met ruim 6%. De stijging is veel sterker dan in het vierde kwartaal van 2002 (+1,2%). In het derde kwartaal is nog sprake van een bijna 2% lager volume van deze goederen.

De overige stijgers aan de uitvoerkant zijn de chemische producten, aardolie, aardgas en overige delfstoffen.

Een verbetering van de ruilvoet

De ruilvoet is de verhouding tussen uitvoerprijzen en importprijzen. De ruilvoet is in het eerste kwartaal van 2003 verbeterd. De prijzen van de uitvoer (+1,8%) zijn in het eerste kwartaal harder gestegen dan de prijzen van de invoer (+0,6%).

3. Productie

Voor het zesde achtereenvolgende kwartaal is de Nederlandse economie vrijwel niet gegroeid. Het volume van het BBP tegen basisprijzen is 0,2% groter dan een jaar eerder. Voor het jaar 2002 bedroeg dit percentage 0,3%, het laagste in twintig jaar tijd. De kwartaal op kwartaalgroei van het BBP (gewaardeerd tegen marktprijzen) laat nu zelfs voor het tweede kwartaal in rij een lichte krimp zien (-0,1%). De reële toegevoegde waarde van de producenten van niet-commerciële diensten groeit relatief fors. In de voorgaande kwartalen, waarin de Nederlandse economie pas op de plaats maakte, was dat ook al het geval. Zonder de bijdrage van deze producenten zou de BBP-groei vanaf het laatste kwartaal van 2001 negatief zijn geweest.

Groei niet-commerciële dienstverleners relatief hoog

Vanaf het derde kwartaal van 2001 is de groei bij de goederenproducenten, met uitzondering van het derde kwartaal van 2002, in alle kwartalen negatief. In het eerste kwartaal van 2003 is de grootste daling gemeten in de bouwnijverheid, maar ook in de landbouw en de industrie is het productievolume kleiner dan een jaar eerder. In de delfstoffenwinning daarentegen is het productievolume fors aangetrokken. De groei bij de producenten van commerciële diensten ligt vanaf het vierde kwartaal van 2001 rond de nullijn. Negatieve uitschieters in de eerste drie maanden van 2003 zijn de horeca en de uitzendbureaus, waarvan het productievolume een duidelijke krimp laat zien. Dankzij de bovengemiddelde groei van de producenten van niet-commerciële diensten blijft het BBP-volume nog net overeind.

3.1 Landbouw: lichte daling productievolume

In het eerste kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de landbouw bijna 7% lager ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 2002. Dit resultaat is het gevolg van een minder grote veestapel en lagere prijzen voor bloemen en planten, vee en melk. Alleen de productiewaarde van groenten stijgt, met 10%. De productiewaarde van varkens daalt het 26% meest. De verbruikswaarde stijgt nauwelijks. Hiervan zijn de uitgaven aan diervoeders, die 29% van het totale verbruik voor hun rekening nemen, echter met een kleine 4% afgenomen. Per saldo daalt de nominale toegevoegde waarde met 18%. Het exploitatieoverschot, wat gezien wordt als indicator voor het inkomen van de boeren, daalt in het eerste kwartaal van 2003 met meer dan 20%. Dit is wat resteert na aftrek van de betaalde lonen en wordt gezien als een indicator voor het inkomen van boeren.

Het prijsniveau van de totale landbouwproductie ligt gemiddeld in het eerste kwartaal van 2003 circa 6% lager dan een jaar eerder. De daling doet zich voor in de gehele landbouw met uitzondering van groente, die ruim 7% duurder zijn geworden. De veehouderij krijgt een klap te verwerken door de klassieke vogelpest. Deze ziekte verspreidt zich over de belangrijkste pluimveestrekken in Nederland. Voor deze getroffen gebieden geldt een 'ophokplicht' voor pluimvee en ze worden dan ook totaal 'schoongeveegd'. Naast het vervoersverbod van pluimvee wordt ook het vervoer van al het overige vee in deze gebieden verboden. De export van pluimvee en pluimveeproducten ligt voor geruime tijd stil. Als gevolg hiervan daalt de prijs van pluimvee en pluimveeproducten met ongeveer 4%. De prijs voor varkens daalt fors mede als gevolg van naweeën van de MPA voedselvervuiling in het vorig jaar en de importbeperkingen in Japan. De varkensprijs komt circa 20% lager uit ten opzichte van het jaargemiddelde van 2002. De prijs van rundvee is 3% lager. Zo deelt de gehele vee-teelt mee in de malaise. De uitbetaalde melkprijs door de melkfabrieken daalt met 13%.

In het eerste kwartaal van 2003 is het totale productievolume van de landbouw 1% gedaald ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Deze daling wordt in zijn geheel veroorzaakt door de veehouderij, waar de volumedaling 8% bedroeg. Alle andere sectoren geven een lichte volumegroei te zien. De toegevoegde waarde daalde met 2%.

3.2 Delfstoffenwinning: forse stijging productie en afzetprijzen

De productiewaarde van de delfstoffenwinning komt in het eerste kwartaal van 2003 uit op 5,3 miljard euro, een groei van 20,0% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. De waarde van het intermediaire verbruik stijgt in het eerste kwartaal met 11,1%. Hierdoor neemt de nominale toegevoegde waarde van de delfstoffenwinning in dit kwartaal per saldo toe met 22,2%. In volume is de toegevoegde 9,0% groter dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2003 stijgen de afzetprijzen 10,6% ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2002. Dit hangt samen met de forse prijsstijging van energieproducten op de wereldmarkt als gevolg van de dreigende Golfoorlog.

Productie van aardgas groter door kou

Het afzetvolume van aardgas neemt in het eerste kwartaal van 2003 toe met 10,4%. Deze stijging is het gevolg van de lagere gemiddelde temperatuur in de eerste twee maanden van 2003.

Staat 6
Bruto toegevoegde waarde van drie groepen producenten: volume

	Aandeel in 2002	2002	2002				2003
			I	II	III	IV	
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Goederenproducenten	30	-1,3	-1,7	-1,7	0,4	-2,0	-1,3
Producenten van commerciële diensten	50	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	-0,2	-0,1
Producenten van niet-commerciële diensten	20	3,2	2,7	3,5	3,0	3,5	2,6
Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen)	100	0,3	0,0	0,3	0,8	0,1	0,2

De binnenlandse vraag naar aardgas stijgt met 5,5% ten opzichte van een jaar eerder terwijl het exportvolume van aardgas 17,2% groter is dan in het eerste kwartaal van 2002. In het eerste kwartaal wordt 7,7% meer aardgas ingevoerd. Hierdoor stijgt de productie van aardgas in volume met 10,9%. Nominaal neemt de productie van aardgas toe met 22,6%. De aardgasprijzen stijgen sterk in het eerste kwartaal van 2003. De productieprijs is 8,4% hoger dan het jaargemiddelde van 2002. Ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar stijgt de productieprijs met 10,6%.

In het eerste kwartaal van 2003 neemt de productie van ruwe aardolie en aardgascondensaat in volume licht toe met 0,4%. De productiewaarde stijgt met 30,0%.

3.3 Industrie: productie kleiner, inkomen hoger

De productiewaarde van de industrie is in het eerste kwartaal 4% hoger dan een jaar eerder. Dat betekent een herstel ten opzichte van 2002, waarin een daling van de productiewaarde werd gemeten. Deze verbetering komt geheel voor rekening van de hogere afzetprijzen, want het productievolume is ruim 1% kleiner dan een jaar eerder. De grootste nominale stijgingen doen zich voor bij de aardolieraffinaderijen (+28%), de chemische basisproductenindustrie (+24%) en de basismetalenindustrie (+6%). Dalingen tot maximaal 5% doen zich voor bij de papierindustrie, de machinebouw, de elektrotechnische industrie en de overige industrie.

Doordat de afzetprijzen van de industrie iets sneller zijn gestegen dan de verbruikprijzen laat de bedrijfstakruilvoet een lichte verbetering zien. In alle branches van de industrie zijn de prijzen hoger met uitzondering van de chemische eindproductenindustrie. Door opvallende verschillen in de ontwikkeling van de bedrijfstakruilvoet per branche lopen de groeipercentages van het gevormde inkomen nogal uiteen. De grootste stijging van het gevormde inkomen is geboekt bij de aardolieraffinaderijen (+120%), maar ook de basismetalen (+30%) profiteert van de gunstige prijsontwikkeling. In de voedings- en genotmiddelenindustrie is door het prijseffect eveneens een opvallende nominale groei geboekt (+12%), ondanks de vrijwel gelijke productiewaarde en het kleinere productievolume. De nominale groei van de toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie (+14%) is aanzienlijk. Toch blijft deze groei duidelijk achter bij die van de productiewaarde, omdat in deze industrie de kosten niet volledig doorberekend konden worden in de afzetprijzen. Hier houdt het aanzienlijk grotere productievolume het inkomen overeind.

Per saldo resulteert in het eerste kwartaal van 2003 een daling van de reële toegevoegde waarde van de industrie van 2,1%. Dit is het zevende achtereenvolgende kwartaal dat het volume van de toegevoegde waarde van de industrie terugloopt ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In vrijwel alle branches is het productievolume kleiner. Een opvallende uitzondering is de chemische basisproductenindustrie die ruim 11% meer produceert. Daarnaast is alleen het productievolume van de chemische eindproductenindustrie (+2%) en de transportmiddelenindustrie (+1%) groter.

2003-II : Industriële productie blijft laag

In de periode maart–april 2003 is door de industrie 2,1% minder geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar eerder. Deze daling is 0,6% groter dan in de eerste twee maanden van dit jaar. Wel is de gemiddelde dagproductie in de periode maart–april met 0,3% licht gestegen ten opzichte van de eerste twee maanden van het jaar. Het productieniveau ligt echter in de periode maart–april nog steeds 0,5% onder het gemiddelde van het jaar 2002. Een herstel lijkt afgaande op de uitkomsten van de Conjunctuurtest nog niet nabij. Het producentenvertrouwen bereikte op –10,1 het laagste niveau sinds de introductie van de indicator in 1985. De ondernemers verwachten opnieuw een lichte afname van de productie in de maanden juni tot en met augustus 2003. Uit hetzelfde onderzoek volgt ook opnieuw een terugloop van de werkvoorraad. De index van de orderpositie bereikte eind juni op 91,5 het laagste punt sinds de introductie in 1989. De ondernemers in de industrie beoordelen dan ook zowel de orderontvangst als de orderpositie aanhoudend als ongunstig. Eind juni 2003 vindt per saldo 9% van de ondernemers de voorraden gereed product te groot. Tenslotte daalde volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest de bezettingsgraad aan het begin van het tweede kwartaal 2003 verder naar 81,9, het laagste niveau sinds januari 1994.

2003-II: Prijzen industrie blijven op hoog niveau

De prijzen van Nederlandse industriële producten zijn in de maanden maart tot en met mei van dit jaar met 2,4% gestegen ten opzichte van de overeenkomstige maanden vorig jaar. De prijzen liggen daarmee gemiddeld 1,9% hoger dan het niveau van 2002. Ten opzichte van de eerste twee maanden zijn de prijzen echter met 2,0% gedaald. Vooral op de buitenlandse markt zijn de prijzen de laatste maanden teruggelopen. Ook de verbruiksprijzen liggen de afgelopen drie maanden op een lager niveau dan in de

Staat 7

Industrie: bezettingsgraden, productiebelemmeringen, producentenvertrouwen en productiegroei

	2001				2002				2003	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%									
Bezettingsgraad	84,8	84,7	84,8	83,7	83,3	83	82,9	82,9	82,3	81,9
Productiebelemmeringen										
nee	79	80	78	79	80	80	78	78	80	76
ja	21	20	22	21	20	20	22	22	20	24
<i>te weten, als gevolg van:</i>										
onvoldoende vraag	4	8	11	13	13	13	14	15	15	18
tekort aan arbeidskrachten	9	5	6	5	2	2	3	2	1	1
te geringe capaciteit	3	1	2	1	2	1	1	2	1	2
overige belemmeringen	5	6	3	2	3	4	4	3	3	3
Producentenvertrouwen	3,1	-0,8	-1,7	-5,1	-2,3	-1,6	-0,8	-1,6	-5,7	-7,5
Productiegroei	1,8	1,9	-0,7	-1,9	-2,9	-2,1	-0,3	-2,3	-2,1	.

periode januari–februari. De totale daling van de prijzen voor grond- en hulpstoffen bedraagt 3,0%. Dit is met name het gevolg van de sterke daling (6%) van de verbruiksprijzen uit invoer. De binnenlandse prijzen voor grond- en hulpstoffen stijgen juist licht: 0,3%. In 2003 liggen de totale verbruiksprijzen 4,3% boven het niveau van 2002.

3.4 Voeding: productievolume kleiner

De productiewaarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie in het eerste kwartaal van 2003 is 1% hoger dan een jaar eerder. Met uitzondering van de vis-, groenten- en fruitverwerkende industrie, koffiebranderijen, theepakkerijen en de drankenindustrie is in alle branches de productiewaarde gestegen. Omdat de kostenontwikkeling in het algemeen iets achter blijft bij die van de opbrengsten groeit de nominale toegevoegde waarde met ruim 12%. De grondstoffen zijn gemiddeld bijna 2% goedkoper. Het betreft hier voornamelijk producten uit de landbouw. De prijzen van slachtvlees (-4%) zuivel (-6%) granen (-2%) liggen een stuk lager dan een jaar geleden. De prijzen van de overige producten zijn in het algemeen licht gestegen. Gemiddeld zijn de producentenprijzen 1% hoger dan een jaar geleden met als uitschieters die van de slachterijen (+5%). Net als in 2002 stijgt het gevormde inkomen het meest bij de slachterijen. Maar ook de producenten van de visverwerkende, de zuivel-, graanverwerkende- en de tabaksverwerkende industrie houden behoorlijk meer over door de gunstige prijsvorming. In de groenten- en fruitverwerkende industrie, de koffiebranderijen en theepakkerijen dalen de gevormde inkomens daarentegen het meest.

De toename van de productiewaarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie komt volledig voor rekening van de gestegen prijzen. Het volume daalt namelijk licht in vergelijking met het vorig jaar. Het productievolume van de visverwerkende industrie daalt het meest (-21%), waarschijnlijk wegens vangstbeperkingen op kabeljauw en schol door de opgelegde EU quota. In de graanverwerkende industrie is de productiegroei het hoogst (+6%). Voor de totale voedings- en genotmiddelenindustrie daalt het volume van het verbruik nauwelijks. Het productievolume vermindert met bijna 1%. Per saldo krimpt de reële toegevoegde waarde met bijna 3%.

3.5 Papierindustrie: productiedaling houdt aan

In het eerste kwartaal van 2003 is, ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van vorig jaar, de productiewaarde in de totale papierindustrie met ruim 3% gedaald. De prijzen zijn in dezelfde periode met bijna 1% gestegen. Het verbruik in de papierindustrie is iets minder in waarde gedaald dan de productie. Hierdoor neemt de nominale toegevoegde waarde af met ruim 3%. Dit resulteerde in een loondaling van 0,5% en een daling van het exploitatieoverschot van bijna 8%. Een ruim 4% kleiner productievolume is de grootste veroorzaker van de lagere productiewaarde.

De totale papierindustrie is onder te verdelen in de papierindustrie, papierwarenindustrie en de drukkerijen en uitgeverijen. De productiewaarde in de papierindustrie is met bijna 2% gestegen. Deze stijging wordt veroorzaakt door een ruim 2% grotere productievolume, want de prijzen van de productie zijn vrijwel niet veranderd. Omdat de prijzen van het verbruik zijn opgelopen en de prijzen van de productie in lichte mate zijn gedaald, is er een ruilvoetverslechtering opgetreden. Hierdoor is de nominale toegevoegde waarde in het eerste kwartaal met 1,5% gedaald.

In de papierwarenindustrie is de productiewaarde in het eerste kwartaal van 2003 ruim 2% hoger dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de ruim 2%

hogere producentenprijzen. Het productievolume is onveranderd gebleven. De verbruiksprijzen zijn gemiddeld genomen gelijk gebleven, zodat de ruilvoet van de branche is verbeterd. Bij de papierwarenindustrie is hierdoor de nominale toegevoegde waarde toegenomen met 6%.

De drukkerijen en uitgeverijen vormen de grootste groep in de papierindustrie. In het eerste kwartaal van 2003 is, ten opzichte dezelfde periode een jaar eerder, de productiewaarde met bijna 6% gedaald. De prijzen stijgen in deze periode met bijna 1%. Het productievolume is ruim 6% kleiner. De drukkerijen en uitgeverijen (grafische industrie) kampen met een terugloop in de binnenlandse en buitenlandse orderontvangsten. Wel is er een verbetering te zien in de orderpositie. De huidige stemming over de buitenlandse orderontvangsten is ten opzichte van de eerdere stemmingen verbeterd. De buitenlandse markt maakt ongeveer 15% uit van de totale omzet van de drukkerijen en uitgeverijen. Het effect van een mogelijke opleving op deze markt zal daarom beperkt zijn.

3.6 Aardolie-industrie: forse inkomensstijging

De nominale toegevoegde waarde van de aardolie-industrie loopt fors op in het eerste kwartaal van 2003. De stijging is verreweg de grootste binnen de industrie. Deze ontwikkeling wordt geheel verklaard door de gunstige ontwikkeling van de afzetprijzen ten opzichte van de verbruiksprijzen. Daardoor is het gevormde inkomen circa 120% hoger dan een jaar eerder, ondanks het 4% kleinere productievolume. Gemiddeld ligt het prijsniveau van aardolieproducten circa 20% hoger dan in 2002, terwijl de verbruikte grond- en hulpstoffen ruim 14% duurder zijn geworden. De prijsstijging van aardolieproducten hangt samen met de ontwikkelingen op de wereldmarkt als gevolg van de oorlogsdreiging in het Golfgebied.

3.7 Chemische basisproducten: hoge nominale groei

De productiewaarde van de chemische basisproductenindustrie in het eerste kwartaal van 2003 is bijna 24% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. De stijging van bijna 7% van de productiewaarde in het tweede halfjaar van 2002 ten opzichte van het tweede halfjaar van 2001 is hiermee krachtig voortgezet. In het eerste halfjaar was er nog sprake van een daling van 8%. Vooral de petrochemie, de grootste branche binnen de chemische basisproductenindustrie, was verantwoordelijk voor het groeiherstel. In het eerste kwartaal van 2003 hebben alle branches een hoge nominale groei van de productiewaarde laten zien. De petrochemie groeit zelfs met bijna 31%.

Het productievolume is in het eerste kwartaal van 2003 ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder bijna 11% groter. Dit resultaat is beduidend beter dan in de vier kwartalen van 2002. De reële groei bedroeg toen bijna 5%. Vooral bij de overige basischemie en de mest- en stikstofindustrie zijn in het eerste kwartaal van 2003 veel hogere productievolumes gemeten dan in 2002. De productieprijzen zijn in het eerste kwartaal van 2003 met bijna 12% gestegen. In de loop van 2002 zijn de productieprijzen aangetrokken en deze trend heeft zich in het eerste kwartaal van 2003 voortgezet. Omdat de verbruikswaarde harder stijgt (+14%) dan de productiewaarde (+12%), blijft de toename van de toegevoegde waarde met 2% achter.

Sterk verschillende nominale ontwikkelingen

De toegevoegde waarde laat bij de twee belangrijkste branches van de chemische basisproductenindustrie sterk uiteenlopende ontwikkelingen zien. Bij de overige basischemie daalt deze met

ruim 29%, bij de petrochemie is een stijging van bijna 42% waargenomen. Vooral de ontwikkelingen van de afzetprijzen en de verbruiksprijzen hebben een groot aandeel in de uiteenlopende nominale ontwikkelingen. Het volume van de toegevoegde waarde is in beide branches en hiermee ook in het totaal van de chemische basisproductenindustrie met ongeveer 11% gestegen.

Ruilvoet verslechtert

De afzetprijzen van de chemische basisproductenindustrie stijgen in het eerste kwartaal van 2003 met bijna 12%, tegen een stijging van de verbruiksprijzen met ruim 14%. Binnen de branches zijn de ontwikkelingen sterk uiteenlopend. Bij de petrochemie is de ruilvoet verbeterd: tegenover gestegen afzetprijzen (+18%) staat een minder hard gestegen verbruiksprijs (+16%). Voor de andere branches lopen de verbruiksprijzen juist harder op dan de afzetprijzen, hetgeen resulteert in een ruilvoetverslechtering. Vooral bij de overige basischemie is deze zeer sterk. De afzetprijzen nemen hier gemiddeld met 3% toe, maar door de sterk gestegen afzetprijzen bij de petrochemie lopen de verbruiksprijzen van de overige basischemie sterk op (+12%).

Volume toegevoegde waarde groter

Het volume van de toegevoegde waarde is in het eerste kwartaal van 2003 ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002 met ruim 11% toegenomen. Alle branches dragen bij aan deze groei. De reële toegevoegde waarde van de anorganische basischemie, de overige basischemie en de petrochemie neemt met ongeveer 11% toe. Die van de mest- en stikstofindustrie is zelfs met bijna 24% gestegen. Het aandeel van deze branche in het totaal is echter gering. In 2002 was het volume van de toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie met ruim 5% gestegen.

Waarde in- en uitvoer sterk gestegen

De buitenlandse afzet van chemische basisproducten is in het eerste kwartaal van 2003 ruim 15% hoger dan in het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder. Zowel het volume als de afzetprijzen dragen bij aan deze groei. Het volume en de prijzen van de buitenlandse afzet zijn met respectievelijk 6% en 9% toegenomen.

De invoer laat een zelfde beeld zien en stijgt in het eerste kwartaal van 2003 met ruim 13%. Het volume van de invoer is met 4% toegenomen. Ook hier is evenals bij de uitvoer een prijsstijging van 9% waargenomen.

3.8 Eindchemie: lichte nominale groei

De productiewaarde van de chemische eindproductenindustrie in het eerste kwartaal van 2003 is bijna 1% hoger dan in dezelfde

periode een jaar eerder. Hiermee heeft de terugval van de groei in de loop van 2002 zich voortgezet. De afzetprijzen binnen deze industrie zijn in vergelijking met het eerste kwartaal van 2002 met ruim 1% gedaald. De verbruiksprijzen zijn gemiddeld bijna 4% hoger. Vooral de grondstoffen vanuit de petrochemie zijn in prijs gestegen. Hierdoor daalt de nominale toegevoegde waarde met ruim 11%.

Productievolume groter

Het productievolume van de chemische eindproductenindustrie is in het eerste kwartaal van 2003 ruim 2% groter dan in het overeenkomstige kwartaal een jaar eerder. Dit is gelijk aan de groei in 2002. Het verbruik in het eerste kwartaal groeit in volume iets minder dan de productie, de toegevoegde waarde neemt hierdoor met bijna 3% toe. De productiegroei van de farmaceutische producten en de overige chemische eindproducten in het eerste kwartaal ligt met 5% ruim boven die van de totale chemische eindproducten. Voor de productgroepen verf en zeep is juist een daling van 5% gemeten.

De consumptie van chemische eindproducten is in het eerste kwartaal van 2003 in volume gestegen met ruim 6%. Dit is een fractie hoger dan de volumegroei in de kwartalen van 2002. De volumegroei van de uitvoer bedraagt in het eerste kwartaal van 2003 ruim 5%, terwijl de invoer in volume zelfs met bijna 10% is toegenomen. Vooral in de productgroepen farmaceutische industrie en zeep is een hoge groei waargenomen.

3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde hoger

In het eerste kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de rubber- en kunststofindustrie 1% hoger. De verbruikswaarde is vrijwel gelijk gebleven, zodat per saldo de nominale toegevoegde waarde bijna 4% hoger uitkomt. Dit kan worden verklaard door het verloop van de prijzen. De afzetprijzen van de rubber- en kunststofindustrie zijn in het eerste kwartaal ruim 4% hoger. Hiertegenover staat een stijging van de verbruiksprijzen van bijna 3%, hetgeen resulteert in een prijseffect van +6% voor de toegevoegde waarde.

De reële toegevoegde waarde evenals het productievolume en het verbruik binnen de rubber- en kunststofindustrie neemt in het eerste kwartaal van 2003 met 3% af. Het uitvoervolume blijft vrijwel gelijk, het invoervolume is met bijna 1% afgenomen.

2003-II: Productie in chemische industrie stijgt weer

De chemische industrie onttrok zich de afgelopen maanden aan het negatieve beeld van de industrie. De productie ligt nog steeds hoger dan in 2002. In de maanden maart en april is 4,0% meer

Staat 8
Toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie

	Aandeel in 2002	Volume						Waarde					
		2002		2002		2003		2002		2002		2003	
		I	II	III	IV	I	I	II	III	IV	I		
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar											
Anorganische basischemie	5	15	4	16	23	14	12	-10	-12	-11	-4	-14	4
Overige basischemie	34	-1	-10	3	3	-1	12	-24	-22	-20	-24	-30	-29
Petrochemie	57	9	4	14	5	14	11	-8	-35	-10	8	14	42
Mest- en stikstofindustrie	4	-6	-8	7	-8	-18	22	-28	-31	-24	-19	-45	15
Chemische basisproductenindustrie	100	5	-1	10	5	8	12	-14	-30	-14	-5	-6	14

geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar eerder. De productie in deze maanden ligt ook 0,8% hoger dan in de eerste twee maanden van 2003. In de eerste vier maanden van 2003 ligt de gemiddelde, voor seizoeninvloeden gecorrigeerde, dagproductie 3,5% hoger dan in het jaar 2002. In de afgelopen vier kwartalen was telkens sprake van een stijging. De verwachtingen voor de toekomst zijn in de chemische industrie iets minder rooskleurig. De ondernemers verwachten een lichte afname van de productie in de maanden juni tot en met augustus, zo blijkt uit de Conjunctuurtest. Ook ontvingen de ondernemers in juni minder orders en oordelen zij licht negatiever over hun orderpositie en voorraden. Met name het oordeel over de buitenlandse orders verslechterde in de chemische industrie.

2003-II: Prijzen chemische producten blijven stijgen

De prijzen van de chemische producten blijven stijgen. In de maanden maart tot en met mei liggen de afzetprijzen gemiddeld 5,2% hoger in vergelijking met dezelfde maanden vorig jaar. Ten opzichte van de eerste twee maanden van 2003 bedraagt de prijsstijging 1,1%. Over heel 2002 daalden de prijzen nog met 5,3%. Vergeleken met de prijzen een jaar eerder was de stijging van de afzetprijzen in de periode maart–mei van dit jaar op de binnenlandse markt met 7,4% het grootst. Op de exportmarkt was de prijsstijging 4,4%. De prijzen van grond- en hulpstoffen namen af. Wel lagen de prijzen in de maanden maart tot en met mei nog gemiddeld 5,6% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. Maar ten opzichte van de eerste twee maanden van 2003 daalden de verbruiksprijzen met gemiddeld 4,2%. Deze trend is gelijk voor zowel de grond- en hulpstoffen uit het binnenland als uit het buitenland.

3.10 Metaalindustrie: productiewaarde niet veranderd

In het eerste kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de metaalindustrie gelijk gebleven aan die van het eerste kwartaal van 2002. Dit was ook in het tweede halfjaar van 2002 het geval. In het eerste halfjaar viel de productiewaarde met bijna 7% nog sterk terug. Het productievolume daalt in het eerste kwartaal van 2003 met ruim 3%, de afzetprijzen stijgen met ruim 3%.

Binnen de metaalindustrie lopen de ontwikkelingen duidelijk uit-een. Zo is de toegevoegde waarde van de basismetaalindustrie (nominaal) sterk gestegen: de stijging binnen de ferro-industrie vindt al vanaf het derde kwartaal van 2002 plaats, terwijl de toegevoegde waarde binnen de non-ferro-industrie vanaf het derde kwartaal van 2002 minder daalt. De metaalproductenindustrie laat in het eerste kwartaal van 2003 juist een lagere groei zien van de toegevoegde waarde.

Ruilvoet basismetaalindustrie licht verbeterd

De verbruiksprijzen binnen de metaalindustrie liggen in het eerste kwartaal van 2003 bijna 3% hoger dan in het eerste kwartaal van 2002. Voor de afzetprijzen is een stijging van ruim 3% waargenomen met als resultaat een lichte verbetering van de ruilvoet. Die verbetering was ook al gedurende de tweede helft van 2002 zichtbaar. De onderliggende branches laten verschillende ontwikkelingen zien, die grotendeels verklaard kunnen worden door het uiteenlopende verloop van de afzet- en verbruiksprijzen. De afzetprijzen van de ferro-industrie zijn gestabiliseerd op het niveau van het vierde kwartaal van 2002. Ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002 betekent dit een toename van bijna 15%, terwijl de verbruiksprijzen maar met 2% stijgen. De ruilvoet is dan ook sterk verbeterd. Binnen de non-ferro-industrie dalen de afzetprijzen evenals de verbruiksprijzen, ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder, met ruim 1%. Het verbruik binnen de metaalproductenindustrie wordt door de veel hogere afzetprijzen van de ferro-industrie duurder (+4%). Hier staat een afzetprijsstijging van bijna 2% tegenover, waardoor hier sprake is van een ruilvoetverslechtering.

3.11 Machine-industrie: productiegroei lager

De productiewaarde van de machine-industrie is in het eerste kwartaal van 2003 ruim 3% lager dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In 2002 was deze daling nog 2%. Ook de totale verbruikswaarde is gedaald, met bijna 4%. Daarmee daalt het gevormde inkomen (de totale toegevoegde waarde) met 3% iets minder hard.

De ruilvoet van de machine-industrie liet in het eerste kwartaal van 2003 geen verandering zien. Zowel de afzetprijzen als de verbruiksprijzen zijn 1% hoger. Dit was ook het geval in het vierde kwartaal van 2002. In de eerste drie kwartalen van 2002 profiteerde de machine-industrie nog van een lichte ruilvoetverbetering.

Het productievolume van de machine-industrie is in het eerste kwartaal van 2003 ruim 4% kleiner. Hiermee is de daling van het productievolume, die inzette in het tweede halfjaar van 2001, voortgezet. Het verbruik en hiermee ook de toegevoegde waarde dalen in dezelfde orde van grootte.

In het eerste kwartaal van 2003 is het volume van de investeringen in producten van de machine-industrie (machines en onderdelen van machines) 15% kleiner. Deze daling is vooral een gevolg van het in gebruik nemen van grote, incidentele investeringsprojecten in het eerste kwartaal van 2002. Exclusief deze projecten is het volume van de investeringen ruim 1% groter.

Staat 9
Toegevoegde waarde van de basismetaal- en metaalproductenindustrie

	Aandeel Volume in 2002	Waarde											
		2002				2003							
		I	II	III	IV	I	II	III	IV	I			
	%	% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar											
Basismetaalindustrie (ferro)	15	1	1	-6	3	4	1	6	-28	-23	29	64	50
Basismetaalindustrie (non-ferro)	10	-7	-10	-8	-5	-3	-3	-18	-31	-23	-12	-3	-3
Metaalproductenindustrie	76	-4	-6	-4	-3	-3	-4	-2	-3	-2	-1	-3	-6
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	100	-4	-6	-5	-2	-2	-3	-3	-10	-8	2	5	2

De in- en uitvoer zijn in het eerste kwartaal van 2003 in volume met respectievelijk bijna 7% en ruim 2% toegenomen. Voor de invoer is dit groeipercentage ruim hoger dan in 2002. De uitvoer nam in de tweede helft van vorig jaar ook licht toe.

3.12 Elektrotechniek: productiewaarde minder negatief

De productiewaarde van de elektrotechnische industrie is in het eerste kwartaal van 2003 met bijna 5% gedaald. Dit is minder dan in 2002 toen voor alle vier de kwartalen een daling van rond de 10% werd gemeten. De dalende productiewaarde kan voor zowel het eerste kwartaal van 2003 als de kwartalen van 2002 voornamelijk worden toegerekend aan het volume dat in het eerste kwartaal van 2003 met ruim 5% en in 2002 met bijna 11% is afgenomen.

De nominale toegevoegde waarde is in het eerste kwartaal van 2003 ruim 2% gedaald. De verbruiksprijs is fractioneel minder gestegen dan de afzetprijzen. De hogere verbruiksprijs is voornamelijk waarneembaar bij leveringen vanuit de zakelijke dienstverlening, de computerservicebureaus en de uitzendbureaus.

Elektronica: hogere volumegroei consumptie

De gezinsconsumptie van computers, audio-, video- en telecommunicatieapparaten en dergelijke groeit in het eerste kwartaal van 2003 in volume met ruim 3%. Dit is bijna 1% hoger dan de groei voor het gehele jaar 2002.

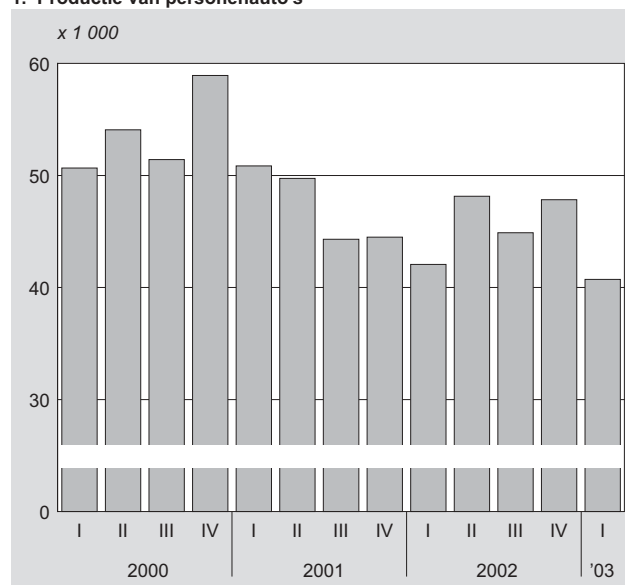
Zowel de uitvoer als de invoer van elektronica is in volume gestegen. Voor de uitvoer is in het eerste kwartaal een volumestijging van 6% gemeten. Voor de invoer komt deze uit op +8%. Bij de export is een onderscheid te maken tussen de wederuitvoer en de export van in Nederland geproduceerde goederen. De wederuitvoer, dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben ondergaan (bijvoorbeeld computers en toebehoren), is met 9% gestegen. Dit verklaard ook de hoge invoer. De export van in Nederland geproduceerde goederen is 5% lager dan in het eerste kwartaal van vorig jaar.

3.13 Transportmiddelenindustrie: productie stijgt

De productiewaarde in de transportmiddelenindustrie is in het eerste kwartaal van 2003, ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van vorig jaar, met bijna 3% gestegen. Het verbruik is bijna 2% hoger. De nominale toegevoegde waarde stijgt hierdoor per saldo met bijna 6%. De prijzen in de transportmiddelenindus-

trie zijn met ruim 1% gestegen. Omdat de prijzen van het verbruik (kosten) maar met 0,5% stijgen, verbetert de ruilvoet. Het volume van de productie is ruim 1% groter dan in dezelfde periode van vorig jaar. In het vorige kwartaal was het productievolume nog 3% groter. De transportmiddelenindustrie bestaat voor het grootste deel uit de auto-industrie. De ontwikkelingen van de auto-industrie zijn daarom in grote mate bepalend voor de ontwikkelingen van de transportmiddelenindustrie. In het eerste kwartaal van 2003 zijn er 40,7 duizend personenauto's geproduceerd. Dit is ruim 3% minder dan in dezelfde periode van vorig jaar (42,1 duizend), en bijna 15% minder dan het aantal van 47,8 duizend dat in het vierde kwartaal van 2002 is geproduceerd. De bedrijfsauto's maken ook deel uit van de auto-industrie. De productie van het aantal bedrijfsauto's is met ruim 9% gestegen.

1. Productie van personenauto's

De productiewaarde in de auto-industrie en in de scheepsbouw is in het eerste kwartaal van 2003 met ruim 5% gestegen. De stijging in de auto-industrie wordt vooral veroorzaakt door de gestegen productie van bedrijfsauto's. In de overige transportmiddelenindustrie is de productiewaarde met bijna 9% gedaald. De afzetprijzen in de auto-industrie zijn in het eerste kwartaal met 1% gestegen. De nominale toegevoegde waarde is bijna 6% hoger.

Staat 10
Toegevoegde waarde van de elektrotechnische industrie

	Aandeel in 2002	Volume						Waarde					
		2002		2002		2003		2002		2002		2003	
		I	II	III	IV	I	I	II	III	IV	I		
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar											
Kantoor- en computerindustrie	8	-16	-8	-5	-23	-28	-21	-12	-2	-2	-18	-24	-18
Overige elektrische apparatenindustrie	16	-16	-18	-20	-13	-13	-12	-15	-15	-16	-13	-15	-15
Audio- en video-apparatenindustrie	51	-16	-25	-19	-4	-13	-3	-15	-24	-18	-2	-12	-1
Medische en optische apparatenindustrie	25	-3	0	-2	-2	-9	5	-3	1	-2	-1	-10	7
Elektrotechnische industrie	100	-13	-16	-14	-7	-13	-4	-11	-15	-12	-5	-13	-2

2003-II: Metaal: productie blijft op laag niveau

De metaalindustrie, goed voor eenderde van de totale industriële productie, heeft een belangrijk aandeel in de productiedaling van de industrie in het afgelopen jaar. De gemiddelde dagproductie is in 2003 in de maanden maart en april 2003 4,0% lager dan in dezelfde periode een jaar eerder. In 2002 was de productieafname nog 6,5%. Ten opzichte van de maanden januari en februari 2003 kondigt zich echter wel een zeer licht herstel af: de productie is met 0,6% gestegen. Uit de Conjunctuurtest volgt dat de orderontvangst van de ondernemers in juni stabiel is gebleven. Wel werd er de afgelopen maanden telkens een afname van de binnenlandse orders geconstateerd, maar deze werd gecompenseerd door een lichte toename van buitenlandse orders in juni. De orderpositie daalt eind juni tot 90,3. De ondernemers oordelen in juni nog iets negatiever over hun orderontvangsten en hun buitenlandse orderpositie. Het oordeel over de voorraden gereed product is daarentegen iets positiever. Voor de periode juni tot en met augustus 2003 verwachten de ondernemers stabilisatie van de productie.

2003-II: Afzetprijzen metaalproducten hoger

De afzetprijzen van metaalproducten liggen in de maanden maart tot en met mei van dit jaar gemiddeld 1,1% hoger dan in dezelfde maanden van 2002. Door een lichte daling van de exportprijzen, liggen de afzetprijzen vergeleken met de eerste twee maanden van 2003 gemiddeld nog maar 0,2% hoger. De binnenlandse afzetprijzen stijgen in de periode maart-mei met 1,2% ten opzichte van januari en februari 2003. De prijzen van grond- en hulpstoffen lagen in de periode maart-mei 2003 ruim 1,5% hoger dan in de overeenkomstige periode een jaar eerder. De binnenlandse verbruiksprijzen stegen met 5,4%, terwijl de verbruiksprijzen uit invoer met 1,3 % daalden. Ten opzichte van de eerste twee maanden van dit jaar zijn de prijzen in de periode maart-mei nauwelijks gewijzigd.

3.14 Bouwnijverheid: sterke daling van de productie

In het eerste kwartaal van 2003 is de productiewaarde in de bouwnijverheid gedaald met ruim 3% ten opzichte van hetzelfde kwartaal in het voorafgaand jaar. De prijzen zijn met bijna 4% gestegen. De prijzen van het verbruik stijgen minder sterk (+2,0%). Hierdoor is er een ruilvoetverbetering opgetreden. Per saldo levert dat een onveranderde nominale toegevoegde waarde op. Het productievolume is bijna 7% kleiner dan in dezelfde periode een jaar eerder. In het vierde kwartaal was er ook een kleiner productievolume (-8%).

De bouwnijverheid bestaat voor een groot deel uit de burgerlijke- en utiliteitsbouw en uit de grond-, weg- en waterbouw. De productiewaarde in de burgerlijke- en utiliteitsbouw is in het eerste kwartaal vrijwel onveranderd gebleven en in de grond-, weg- en waterbouw is deze sterk gedaald. De prijzen in de burgerlijke- en utiliteitsbouw zijn met bijna 5% gestegen. Het productievolume is in deze tak van de bouw bijna 5% kleiner dan in de overeenkomstige periode van vorig jaar. De prijzen in de grond-, weg- en waterbouw zijn onveranderd gebleven. Het fors kleinere productievolume van de grond-, weg- en waterbouw wordt mede veroorzaakt door het vorstverlet. Het verlet was in het eerste kwartaal van 2003 meer dan in dezelfde periode van vorig jaar.

Het aantal vacatures in de bouwnijverheid is in het eerste kwartaal van 2003 ten opzichte van dezelfde periode van het voorafgaand jaar gedaald van 15800 naar 8200. Ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002 zijn de vacatures in de bouwnijverheid in aantal gestegen met ongeveer 1400. Dit kan te maken hebben met een seizoenseffect; in het vierde kwartaal ligt het aantal vacatures in de bouwnijverheid meestal lager dan in het volgende kwartaal.

3.15 Handel en reparatie: lichte reële groei

De productiewaarde van de handel en reparatie is in het eerste kwartaal van 2003 1,7% hoger dan een jaar eerder. De resultaten van de onderliggende branches lopen enigszins uiteen. De detailhandel (+4%) groeit harder dan de reparatiebedrijven en de groothandel, die beide een ongeveer 1% hogere productiewaarde boeken. Bij de reparatiebedrijven en de detailhandel groeit het gevormde inkomen ongeveer evenveel als de productiewaarde, maar bij de groothandel daalt het gevormde inkomen licht doordat de bedrijfstakruilvoet verslechtert.

De reële toegevoegde waarde van de handel en reparatie groeit in het eerste kwartaal met ruim 1%. In 2002 was nog een daling van 1% gemeten. Het volume van de marges van de detailhandel is 2% groter. De omzet van de detailhandel ligt 1,9% hoger en dat is veel minder dan in het eerste kwartaal een jaar eerder, waarin de omzet nog met 3,6% toenam. Bij de winkels in non-foodartikelen (+1,4%) zijn de verkopen minder gegroeid dan bij de winkels in voedingsmiddelen (+2,6%). De ontwikkeling van de reële toegevoegde waarde van de reparatiebedrijven (-0,6%) en de groothandel (+1%) blijft achter bij die van de detailhandel.

Aantal autoverkopen in eerste kwartaal lager

Veruit het belangrijkste onderdeel van de reparatiebedrijven betreft de autobranche, die zowel de handel in als de reparatie van auto's en motorfietsen en onderdelen en accessoires daarvan omvat (samen met de benzineservicestations). In het eerste kwartaal van 2003 zijn er 152,3 duizend nieuwe personenauto's verkocht waarvan 77,7 duizend privé en 74,6 duizend zakelijk. Dit is een afname van 5% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Voor particulier gebruik zijn er 4% (circa 3 300 stuks) minder personenauto's verkocht. Ook de zakelijke verkopen stonden in het eerste kwartaal van 2003 onder druk, net als in alle kwartalen van 2002. Het aantal verkochte personenauto's daalt hier met 6% (4 800 stuks).

Omzet in eerste kwartaal hoger

Ondanks de afname van het aantal verkochte personenauto's met 5%, is de totale omzet in het eerste kwartaal van 2003 niet afgenomen. Er is zelfs sprake van een kleine stijging van 0,1% tot bijna 3,5 miljard euro. Deze tegengestelde beweging is het gevolg van het wegvallen van een energiepremie op zuinige auto's per 1 januari 2003. Hierdoor stijgt op de particuliere markt de gemiddelde prijs (unit value) per auto naar 19,7 duizend: een toename van ruim 10%. Op de zakelijke markt neemt de gemiddelde prijs met 2,3% toe tot 25,8 duizend euro. De gemiddelde prijs per auto bedraagt hierdoor in het eerste kwartaal van 2003 22,7 duizend euro en ligt hiermee 5,4% boven het niveau van het eerste kwartaal van 2002. De omzet in de particuliere markt is door deze ontwikkeling in het eerste kwartaal van 2003 met 5,6% toegenomen tot ruim 1,5 miljard euro. Evenals in alle kwartalen van 2002 is de omzet op de zakelijke markt in het eerste kwartaal van 2003 gekrompen. Deze omzet bedraagt nu ruim 1,9 miljard euro en is hiermee 3,9% lager dan in het eerste kwartaal van 2002.

3.16 Horeca: minder omzet

De omzet van de horeca is in het eerste kwartaal van 2003 met 0,9% gedaald ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Door een positieve ruilvoetontwikkeling groeit de waarde van het gevormde inkomen in het eerste kwartaal van 2003 nog wel, namelijk met 1,1%. Het volume van de toegevoegde waarde is echter 5% kleiner ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. In 2001 en 2000 bedroeg deze mutatie respectievelijk -1,3% en

+3,1%. Het arbeidsvolume is in het eerste kwartaal van 2003 met 2,4% afgenomen ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002.

De omzet van de traditionele horeca, dat is de totale horeca exclusief kantines, catering en kampeerterrinen, vakantiehuisjes en bungalowparken is in het eerste kwartaal van 2003 met 3,5% afgenomen ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Dit is het tweede achtereenvolgende kwartaal waarin de omzet in de branche daalt. Na de grote prijsstijgingen in de afgelopen twee jaren nemen de prijzen in de branche nu minder snel toe. In het eerste kwartaal van 2003 liggen de prijzen gemiddeld 2,8% hoger dan in het eerste kwartaal van 2002. Dat betekent dat het omzetvolume met ruim 6% is gedaald. De omzet van de hotels en restaurants ligt in het eerste kwartaal 4,8% lager dan in het eerste kwartaal van 2002. Gecorrigeerd voor een prijsmutatie van 2,6% is het volume van de omzet 6,1% kleiner dan in het eerste kwartaal van 2002. De cafetaria's en de cafés hebben in het eerste kwartaal van 2003 respectievelijk 2,3% en 1,2% minder omgezet. De prijzen liggen hier respectievelijk op een 3,8% en 3,4% hoger niveau dan in het eerste kwartaal van 2002. Het omzetvolume van de cafetaria's is hierdoor met 5,8% gedaald en dat van de cafés met 4,4%.

3.17 Financiële instellingen: magere start 2003

Het jaar 2003 begint mager voor de financiële instellingen. Het eerste kwartaal van 2003 is het vierde kwartaal op rij dat het productievolume ten opzichte van een jaar eerder is gekrompen. Dit kwartaal van 2003 toont een krimp van -0,3% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002.

Het volume van provisie bij banken daalt met 15% wederom sterk. Daarentegen stijgt het volume van de rentemarge weer enigszins. Na drie kwartalen van krimp, groeit het volume van de rentemarge met 2,9% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. De reden hiervan is dat er door de gemiddelde Nederlander nog steeds veel gespaard wordt op spaarrekeningen. Ook op het gebied van betalingsverkeer is er groei.

Negatiever is het beeld bij de kredietverlening. Voor het eerst in de afgelopen jaren is het volume van de kredietverlening in een kwartaal gekrompen (-0,4%). Ondanks de lage rente daalt het aantal nieuwe hypotheeksterk (-6,9%), alhoewel het gemiddelde hypotheekbedrag nog is toegenomen met 15,6% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Tevens is er een daling gemeten in het volume van het consumptieve krediet. Deze daling is minder sterk dan bij de hypotheeksterk. Het gebrek aan vertrouwen bij de Nederlandse consument blijkt uit de cijfers. Dit gebrek aan vertrouwen en de terughoudendheid ten aanzien van beleggen, ook al duidelijk uit de daling van de bancaire provisie, toont zich bij de levensverzekeraars gezien de daling in de nieuw afgesloten levensverzekeringen van 8,1%. Door de gemiddeld 1% lagere prijzen is de productiewaarde van de financiële instellingen gedaald met 1,3% vergeleken met dezelfde periode een jaar eerder.

3.18 Minder omzet uitzendbureaus

In het eerste kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de uitzendbureaus en dergelijke 0,5% lager dan in het eerste kwartaal van 2002. De waarde van het gevormde inkomen neemt met 0,4% af. Gegeven een prijsstijging van 2,5% is het volume van de toegevoegde waarde met 3,2% afgenomen. Voor de uitzendbureaus, met een aandeel van circa 70% in de productiewaarde van de totale branche, is in deze raming een voorlopig cijfer over de omzetontwikkeling in het eerste kwartaal van 2003 opgenomen.

Krimp arbeidsvolume

De uitzendbureaus en dergelijke hebben in het eerste kwartaal van 2003 een aandeel van 5,5% in het totale arbeidsvolume van

werknemers in Nederland. Het aandeel in de totale loonsom bedraagt 3,5%. In het eerste kwartaal van 2003 daalt het arbeidsvolume in deze branche met 3,7% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002 terwijl het arbeidsvolume van de totale Nederlandse economie met 0,5% krimpt. Ook de loonsom van de branche blijft met een ontwikkeling van min 0,5% achter op de mutatie van de totale loonsom die nog met 3,3% groeit. De krimp van het arbeidsvolume in de branche is vooral het gevolg van de afnemende bedrijvigheid bij de uitzendbureaus.

3.19 Minder volume bij zakelijke dienstverleners

De productiewaarde van de zakelijke dienstverlening groeit in het eerste kwartaal van 2003 met 1,3% ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Over het jaar 2002 bedroeg deze mutatie nog 3,7%. De branche omvat met name de verhuur van roerende goederen, computerservicebureaus, speur- en ontwikkelingswerk, juridische en economische dienstverlening, architecten- en ingenieursbureaus en reclamebureaus. Het gevormde inkomen groeit in het eerste kwartaal met 1,9%. De prijs van de productiewaarde stijgt met 2,4% en dat betekent dat in het eerste kwartaal van 2003 per saldo het volume van de toegevoegde waarde met 1,5% is afgenomen ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002.

Afname arbeidsvolume

Het arbeidsvolume in de totale branche is in het eerste kwartaal van 2003 1,6% kleiner dan in het eerste kwartaal van 2002 (-0,5% voor de totale Nederlandse economie). Over het jaar 2002 is het arbeidsvolume in de overige zakelijke dienstverlening nog met 1,1% toegenomen. De groei van het arbeidsvolume is echter al in de loop van 2002 gaan afnemen. In het eerste kwartaal van 2002 groeide het arbeidsvolume nog met 3,6% maar in het vierde kwartaal van 2002 was er al sprake van krimp (-0,7%). De overige zakelijke dienstverlening heeft een aandeel van 9,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en ruim 11,5% in de totale loonsom. De loonsom is in het eerste kwartaal van 2003 met 1,9% toegenomen terwijl voor de totale Nederlandse economie een stijging van 3,3% is gemeten. Over het jaar 2002 is de loonsom van de overige zakelijke dienstverlening met 6,1% toegenomen.

2003-II: Fors negatievere beoordeling orderontvangst

De ondernemers in de zakelijke dienstverlening beoordelen in het tweede kwartaal 2003 hun orderontvangst fors negatiever. In de komende maanden verwachten zij een stabilisatie van omzet en opdrachten, zo blijkt uit de uitkomsten van de conjunctuurtest. In het eerste kwartaal werd nog een toename verwacht. Alleen de computerservice- en informatietechnologiebureau's verwachten nu nog een toename van het aantal orders. Dit is mogelijk het gevolg van de prijsdaling die zij voorzien. De ondernemers in de overige sectoren verwachten dat de prijzen gelijk blijven. In alle sectoren wordt in het tweede kwartaal van 2003 een verdere daling van het aantal werknemers verwacht. In de ICT branche en in de overige zakelijke dienstverlening wordt zelfs een forse afname van het personeel verwacht. Meer dan een op de drie ondernemers voorziet te moeten snijden in het personeelsbestand.

3.20 Overheid: groei blijft op niveau

In het eerste kwartaal van 2003 neemt het volume van de toegevoegde waarde bij de overheid met 1,9% toe. Hiermee wijkt de groei niet noemenswaardig af van die in het vergelijkbare kwartaal in 2002 toen een stijging van 2,0% werd gerealiseerd. Over het

gehele afgelopen jaar was de groei bij de bedrijfstak overheid 2,7%. Het aantrekken van de werkgelegenheid is een belangrijke factor voor het goede presteren van de overheid. De volumegroei van de loonsom bepaalt voor een groot deel de reële toename van de toegevoegde waarde. Ongeveer 75% hiervan bestaat namelijk uit lonen en sociale lasten.

Het arbeidsvolume bij de overheid vertoont vanaf 1997 weer een stijgende lijn. De groei bleef tot en met 2000 achter bij die van de totale arbeidsmarkt. Vanaf 2001 overtreft de stijging van het arbeidsvolume van de overheid echter het totaal. Zowel het openbaar bestuur als het gesubsidieerd onderwijs dragen hier in belangrijke mate aan bij. In het eerste kwartaal van 2003 neemt het arbeidsvolume hier toe met respectievelijk 2,9% en 3,0%. De werkgelegenheid bij defensie blijft wat achter met een groei van 1,7%.

3.21 Sterke groei zorg

De productiewaarde van de zorg en overige dienstverlening (dit is de medische en maatschappelijke zorg, cultuur en recreatie en

de overige op de consument gerichte dienstverlening) is in het eerste kwartaal van 2003 met 8% toegenomen ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. Het productievolume in het eerste kwartaal is 3,1% groter dan in het overeenkomstige kwartaal van 2002. Door een positieve ruilvoetontwikkeling is de nominale toegevoegde waarde met bijna 9% toegenomen

Groei arbeidsvolume in de zorg

De gezondheidszorg en overige heeft een aandeel van circa 14,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en van circa 13% in de totale loonsom. Het arbeidsvolume van de zorg e.d. is in het eerste kwartaal van 2003 met 3,6% toegenomen ten opzichte van het eerste kwartaal van 2002. In 2002 is het arbeidsvolume van de zorg en overige met 4% gegroeid. De loonsom van de zorg muteert in het eerste kwartaal van 2003 met 8,9% en over het jaar 2002 met 8,7%. Deze mutaties voor het totaal van de Nederlandse economie in het eerste kwartaal van 2003 bedragen respectievelijk min 0,5% en 3,3%.

4. Prijzen en lonen

De prijsstijging van het BBP is in het eerste kwartaal van 2003 uitgekomen op 3,8%. Dit is hoger dan de 3,2% in 2002. Deze hogere prijsstijging wordt veroorzaakt doordat de uitvoerprijzen meer stijgen dan de prijzen van de invoer. De cao-loonstijging is verder afgenomen en komt in het eerste kwartaal gemiddeld uit op 3,3%.

4.1 Afzetprijzen industrie stijgen weer

In het eerste kwartaal van 2003 zijn de afzetprijzen van de Nederlandse industrieproducten opnieuw gestegen. In de eerste drie kwartalen van 2002 lagen de afzetprijzen nog gemiddeld 2,4% lager dan een jaar eerder. In het laatste kwartaal van vorig jaar sloeg was er echter een stijging met 3,4%. In het eerste kwartaal van dit jaar liggen de afzetprijzen gemiddeld al 6,0% hoger dan een jaar geleden.

Eenzelfde beeld is te zien bij de prijzen van verbruikte grondstoffen en dergelijke. Hier werd de daling in de eerste drie kwartalen van 2002 onderbroken en was er een stijging met 4,5% in het vierde kwartaal. Inmiddels liggen de verbruiksprijzen in het eerste kwartaal van 2003 al ruim 9% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. De bedrijfstakruilvoet van de industrie is door de sterkere stijging van de verbruiksprijzen in het eerste kwartaal van 2003 nog verder verslechterd.

Zowel bij de afzet- als bij de verbruiksprijzen speelt de prijsontwikkeling van ruwe aardolie en aardolieproducten een belangrijke rol. Als gevolg van de staking in de olie-industrie in Venezuela en vooral de oplopende spanningen rondom Irak bereikte de aardolieprijs met gemiddeld \$30,92 in het eerste kwartaal van 2003 het hoogste niveau sinds het vierde kwartaal in 1990. Vrij kort na het begin van de oorlog in Irak begonnen de aardolieprijzen weer te dalen. De gemiddelde prijs voor een vat North Sea Brent lag in het tweede kwartaal op gemiddeld \$26,25. Dat is nog maar iets hoger dan de gemiddelde aardolieprijzen van ongeveer \$25 in de jaren 2001 en 2002. Hierbij moet vervolgens bedacht worden dat de dollar ten opzichte van de euro inmiddels fors gedaald is.

4.2 Cao-loonstijging blijft gematigd

In het eerste kwartaal van 2003 is het cao-loon met gemiddeld 3,3 procent gestegen ten opzichte van het eerste kwartaal van

2002. In het tweede kwartaal stond het cao-loon gemiddeld 2,9 procent hoger dan een jaar eerder. Over de eerste zes maanden van 2003 is het cao-loon dus gemiddeld met 3,1 procent gestegen vergeleken met dezelfde periode in 2002. Ook exclusief bijzondere beloningen komt de loonstijging in het tweede kwartaal van 2003 uit op 2,9 procent. Dus is er geen sprake van een loonstijging als gevolg van een toename van de bijzondere beloningen. Dit alles is berekend aan de hand van het voorlopige indexcijfer van het cao-loon per maand inclusief bijzondere beloningen (basis 2000=100).

Aangezien ongeveer acht van de tien werknemers onder een cao vallen, biedt het cao-loon per maand een eerste indicatie van de ontwikkeling van het contractuele loon van alle werknemers. Bijzondere beloningen zijn alle in cao's ofwel wettelijk bindend voorgeschreven incidentele ofwel regelmatig betaalde bijzondere beloningen, zoals de vakantietoelage en eindejaarsuitkering.

Na de snelle stijgingen in de contractloontwikkeling in 2001 is de ontwikkeling gematigder geworden. In 2001 lag het cao-loon per maand gemiddeld 4,3 procent hoger dan in 2000. Over geheel 2002 was de loonstijging 3,7 procent vergeleken met 2001 (basis 2000=100).

In de particuliere bedrijven, bij de overheid en in de gesubsidieerde sector is in het tweede kwartaal van 2003 een stijging van het cao-loon per maand inclusief bijzondere beloningen van respectievelijk 2,6, 4,0 en 3,0 procent gemeten. In het eerste kwartaal was de loonstijging voor deze drie cao-sectoren respectievelijk 3,2, 3,2 en 3,9 procent.

4.3 Prijsontwikkelingen kwartaalrekeningen

De prijs van het BBP lag in het eerste kwartaal van 2003 3,8% hoger dan in het eerste kwartaal van 2002 en daarmee ook duidelijk boven het gemiddelde van heel 2002. Vanuit de productiekant bekeken is het BBP gelijk aan de som van de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken samen, of anders gezegd het verschil tussen de totale productie en het totale verbruik van de Nederlandse economie. De prijsstijging van de toegevoegde waarde in het eerste kwartaal bedroeg 3,5%. Ook de afzet- en verbruiksprijzen stegen met ongeveer dit percentage. Grotere verschillen in de prijsontwikkelingen zijn te zien als we de verschillende bedrijfstakken met elkaar vergelijken. Bij de goederenprodu-

Staat 11
Prijsontwikkeling bruto binnenlands product naar componenten

	2002	2002				2003
		I	II	III	IV	
		% prijsverandering t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar				
Bruto binnenlands product	3,2	3,0	3,0	3,4	3,3	3,8
Bestedingen						
Consumptie	3,7	4,0	3,6	3,6	3,6	3,1
Investerings (incl. voorraden)	2,9	3,5	3,2	2,7	2,3	2,6
Uitvoerverschot	-2,3	-9,6	-6,9	4,1	3,3	15,3
Toegevoegde waarde	3,3	3,2	3,1	3,5	3,5	3,5
Afzet	2,3	1,6	2,0	2,5	3,3	3,6
Verbruik	1,5	0,3	1,0	1,5	3,1	3,5
Bedrijfstakken						
Goederenproducenten	2,5	-0,8	0,6	1,8	2,5	5,9
Producenten van commerciële diensten	3,4	4,7	3,6	3,5	3,4	1,5
Producenten van niet-commerciële diensten	5,0	5,2	5,1	5,3	5,0	4,6

centen stegen de prijzen van de toegevoegde waarde bijna 6%. Bij de commerciële dienstverleners was dit slechts 1,5%. Het BBP kan ook bekeken worden vanuit de bestedingenkant. Datgene dat in de economie aan toegevoegde waarde wordt gegenereerd moet op een bepaalde manier ook ergens aan besteed worden. De bestedingscategorieën zijn consumptie, investeringen (ook voorraadvorming valt hieronder) en export. De

prijs van de consumptie steeg met 3,1%. Dit is duidelijk lager dan in alle kwartalen van 2002. Over heel 2002 bedroeg de prijsstijging van de consumptie 3,6%. De prijs van de investeringen steeg ook met 3,1%. Dit is iets meer dan het gemiddelde over 2002. De prijs van het uitvoeroverschot lag 15,3% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. Dit is de ruilvoetwinst die ontstaat omdat de uitvoerprijs meer stijgt dan de invoerprijs.

5. Inkomen en arbeid

De groei van het aantal banen is bijna tot stilstand gekomen. In het eerste kwartaal van 2003 is het aantal banen in het bedrijfsleven met 91 duizend gedaald ten opzichte van een jaar eerder. Vanwege de nog altijd voortdurende banengroei bij de overheid en in de zorgsector is het totale aantal banen nog met 10 duizend gestegen. Het totale aantal vacatures is in het eerste kwartaal 54 duizend lager dan een jaar eerder. Het aantal werklozen lag in het eerste kwartaal 95 duizend hoger dan een jaar eerder. De ontwikkelingen wijzen op een versnelde daling van het aantal banen in het bedrijfsleven en een versnelde stijging van de werkloosheid. De trends op de arbeidsmarkt worden veroorzaakt door de economische ontwikkelingen. In het eerste kwartaal van 2003 groeide de economie niet (0,0%).

Banenverlies in het bedrijfsleven loopt op

Het totale aantal banen kende in het eerste kwartaal van 2003 nog een zeer lichte groei. Ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder waren er 10 duizend banen meer. In de loop van 2001 begon de banengroei af te vlakken. Dat er nog steeds sprake is van groei komt door personeelsuitbreidingen in de zorgsector en bij de overheid. In deze sectoren samen is het aantal banen toegenomen met 101 duizend. Hiermee blijft de groei in deze sectoren op het hoge niveau van 2002.

Uitgedrukt in arbeidsjaren (waarbij alle banen worden omgerekend naar voltijdequivalenten) lag de werkgelegenheid in het eerste kwartaal van 2003 onder die van een jaar eerder. Dit komt omdat er onder de nieuwe banen veel deeltijdarbeid zit. De nieuwe banen worden ook relatief vaak bezet door vrouwen, met name in de zorgsector. Hierdoor is het aantal banen voor vrouwen gestegen, terwijl het aantal banen voor mannen is gedaald.

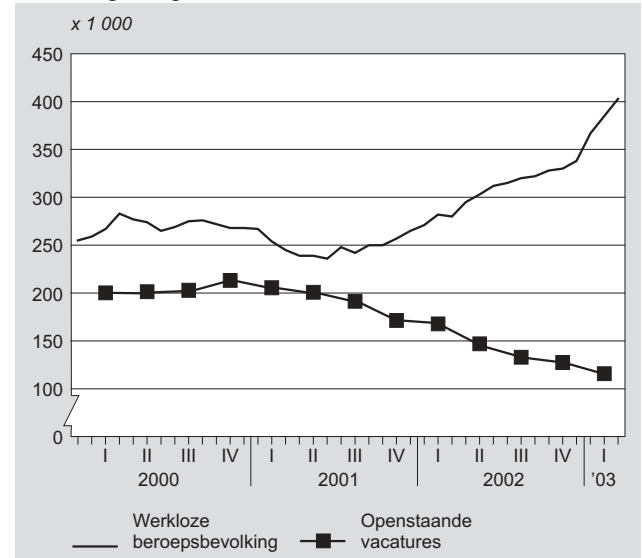
In het eerste kwartaal van 2003 lag het aantal banen bij bedrijven 91 duizend lager dan in het eerste kwartaal van 2002. Vanaf het tweede kwartaal van 2002 neemt het aantal banen in het bedrijfsleven af. Deze daling lijkt te versnellen. In het derde en vierde kwartaal van 2002 bedroeg de daling respectievelijk 36 en 60 duizend. De grootste afname vond plaats in de industrie en in de financiële en zakelijke dienstverlening. In het eerste kwartaal van 2003 was het aantal banen in beide sectoren 31 duizend lager dan een jaar eerder.

Een andere indicatie voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid geeft het aantal openstaande vacatures. Het aantal vacatures daalt vanaf het derde kwartaal van 2001. Aan het eind van het eerste kwartaal van 2003 waren er 54 duizend vacatures minder dan een jaar eerder. Dit is een iets sterkere daling dan in het voorafgaande kwartaal. Aan het eind van het eerste kwartaal van 2003 stonden er 116 duizend vacatures open. Volgens voor het seizoensgecorrigeerde de cijfers vond de sterkste afname plaats in het tweede kwartaal van 2002.

Toenemende werkloosheid

De werkloze beroepsbevolking lag in het eerste kwartaal van 2003 95 duizend hoger dan een jaar eerder. Metingen over de eerste vijf maanden van 2003 wijzen op een versnelde toename. Gemiddeld over de periode maart/mei kwam de werkloze beroepsbevolking uit op 395 duizend. Trof de werkloosheid aanvankelijk vooral

2. Werkloze beroepsbevolking en aantal openstaande vacatures, seizoensgecorrigeerd

Staat 12
Arbeidsvolume en beloning van werknemers naar bedrijfstakken

	Arbeidsvolume van werknemers						Beloning van werknemers					
	2002				2003		2002				2003	
	I	II	III	IV	I	I	II	III	IV	I		
% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar												
BEDRIJFSTAKKEN (SBI 1993)												
Landbouw, bosbouw en visserij	0,8	3,1	1,1	-0,6	-0,3	0,3	5,9	6,7	7,0	4,4	5,3	4,1
Delfstoffenwinning	0,1	0,1	2,0	-0,2	-1,3	-1,9	6,0	4,4	7,2	6,6	5,9	3,5
Industrie	-2,0	-0,8	-1,7	-2,5	-2,9	-3,1	2,7	3,5	3,4	2,5	1,4	0,9
Energie- en waterleidingbedrijven	-1,0	-1,1	0,1	-0,9	-1,9	-0,9	3,1	3,4	3,8	3,0	2,0	2,3
Bouwnijverheid	-0,2	1,2	0,4	-0,6	-1,7	-3,1	5,0	7,1	5,6	4,5	3,0	1,4
Handel, horeca en reparatie	0,6	1,4	0,8	0,3	0,1	-0,8	5,1	6,2	5,7	4,4	3,9	2,6
Vervoer, opslag en communicatie	-0,4	1,2	0,0	-1,0	-1,6	-1,7	4,4	5,9	5,2	3,6	3,1	2,3
Financiële en zakelijke dienstverlening	-1,0	0,1	-0,6	-1,3	-2,1	-2,6	4,8	6,1	5,8	4,3	3,1	1,1
Overheid	3,1	2,9	3,0	3,3	3,4	3,3	6,4	6,2	6,1	6,5	6,8	6,1
Zorg en overige dienstverlening	4,0	4,4	4,0	3,7	3,8	3,6	8,7	8,3	9,0	8,5	9,0	8,9
Totaal	0,6	1,4	0,8	0,2	-0,1	-0,5	5,3	6,0	5,8	4,9	4,3	3,3

mannen, vanaf begin 2003 raken ook veel vrouwen werkloos. In de eerste maanden van 2003 was het stijgingstempo van de werkloosheid voor mannen en vrouwen even hoog.

Eind maart 2003 werden 238 duizend WW-uitkeringen verstrekt. Dit waren er 58 duizend meer dan een jaar eerder. Uit seizoen-gecorrigeerde cijfers blijkt dat het aantal WW-uitkeringen in het eerste kwartaal van 2003 met 22 duizend is gestegen. Hiermee is de gemiddelde maandelijkse stijging vergeleken met vorig jaar meer dan verdubbeld. Het aantal WW-uitkeringen loopt op vanaf begin 2002.

Loonkostenstijging afgezwakt

Als gevolg van de meer gematigde CAO-loonontwikkeling neemt ook de loonkostenontwikkeling per arbeidsjaar (in de gehele economie) enigszins af. De loonkosten per arbeidsjaar worden omschreven als de lonen (contractloon en incidenteel loon samen) en de sociale premies die voor rekening van de werkgever komen per voltijdequivalent werknemer. De loonkosten per arbeidsjaar lagen in het eerste kwartaal van 2003 3,9 procent hoger dan een jaar eerder. Het kwartaal ervoor bedroeg de stijging 4,4 procent. De cao-loonstijging neemt eveneens af, van gemiddeld 3,7 procent in 2002 naar 3,3 procent in het eerste kwartaal van 2003.

De gemiddelde loonkostenstijging per arbeidsjaar (of per voltijd-baan) in het eerste kwartaal is het hoogst in de zorg en overige diensten (5,1 procent) en het laagst bij de overheid (2,7 procent). Overigens is de stijging van de gemiddelde loonkosten in vrijwel alle bedrijfstakken aan het vertragen: het meest bij de overheid en de financiële en zakelijke diensten. Bij de financiële en zakelijke diensten is in het eerste kwartaal van 2003 een vertraging van 1,4 procentpunt gerealiseerd.

De loonkosten per (betaald) uur in de industrie en de commerciële dienstverlening samen in de Eurozone (11 EU-landen) zijn in het eerste kwartaal 2,8 procent hoger dan een jaar eerder. Nederland komt hier met een stijging van 3,6 procent fors boven uit. De grootste stijging vond plaats in Finland (4,4 procent), gevolgd door Denemarken met 4,0 procent. Italië liet met 0,6 procent de kleinste stijging zien.

Groei netto ondernemersinkomen licht positief

Voor het eerst sinds vele kwartalen ligt stijging van de door werkgevers betaalde loonsom met 3,3% onder de BBP-prijstijging van 3,8%. Deze loonsomstijging van 3,3% is de resultante van de loonkostenstijging per werknemer met 3,9% en de daling van de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 0,5%. De belangrijkste oorzaak ligt in de verminderde spanningen op de arbeidsmarkt, waardoor in vele bedrijfstakken lagere CAO's zijn afgesloten.

Doordat de groei van de lonen in het eerste kwartaal lager is dan de groei van het BBP is de waardestijging van het bruto exploitatiesaldo (+4,3%) hoger dan die van het BBP. Dit saldo kan gezien worden als het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen. Doordat de afschrijvingen in het eerste kwartaal stegen met 7,9% en het saldo van de betaalde indirecte belastingen en verkregen subsidies met 2,8% steeg, blijft voor het netto exploitatiesaldo een stijging over van 2,5%.

Verdeling BBP naar onderdelen in het eerste kwartaal

	Miljard	T.o.v. 2002
Lonen, Salarissen en soc.lasten	55,6	+3,3%
Afschrijvingen	18,9	+7,9%
Belastingen en subsidies	13,3	+2,8%
Netto exploitatieoverschot	24,2	+2,5%
Totaal	112,0	+3,8%

In het eerste kwartaal van 2003 werd voor de verbruiksprijzen de daling van de dollarprijs met bijna 12% vrijwel geheel teniet gedaan door de sterke stijging van de olieprijs met ruim 23% (in euro's) ten opzichte van het gemiddeld prijsniveau van het jaar 2002. Daardoor profiteerde de chemische industrie niet van de ruilvoetverbetering door de lage invoerprijzen. In de metaalindustrie en de elektrotechnische industrie daarentegen lag de verbruiksprijs duidelijk lager dan de productieprijs.

Bescheiden stijging indirecte belastingen

Door het wat hogere bestedingsniveau is de opbrengst van de indirecte belastingen zeer licht gestegen: 2,6% tegenover 2,4% in het vierde kwartaal. De stijgingen van de subsidies zijn daarentegen gedaald van 2,1% naar 1,5%, zodat het saldo van de indirecte belastingen en subsidies een stijging vertoont van 2,5% naar 2,8%. Dit percentage ligt onder dat van het BBP (3,8%). Dit wordt voor een groot deel, zoals de laatste kwartalen steeds het geval is, veroorzaakt door de lagere BTW (in het eerste kwartaal -0,1%) afkomstig van de investeringen. De investeringen hebben dit kwartaal een negatieve volumeontwikkeling van -5,4%. Dit is voornamelijk te wijten aan de mindere investeringen in de bouw (-7,5%) door het hogere vorstverlet en een teruggang in de vervoersmiddelen, in het bijzonder de auto's.

Primaire inkomenssaldo verslechtert sterk

De daling van de uit het buitenland ontvangen dividenden, rente en andere primaire inkomens blijft doorzetten. Na een daling met -7,9% in het vierde kwartaal 2002 ten opzichte van een jaar eerder, is de daling in dit eerste kwartaal opgelopen tot -17,3%. Daarentegen zijn de betaalde primaire inkomens gestegen met +9,9% (na een daling in het vierde kwartaal met -16,7%). Dit resulteert in een negatief saldo van -4,6 miljard tegenover een negatief saldo van -1,7 miljard in het eerste kwartaal 2002.

Het primaire inkomen, dat uit het buitenland wordt ontvangen of aan het buitenland wordt betaald, bestaat voor de helft uit rente en voor een kwart uit dividenden. De rest wordt gevormd door lonen en andere inkomens. Door de verslechtering van het primaire inkomenssaldo lag in het eerste kwartaal de groei van het bruto nationaal product (BNP) met 1,2% onder de groei van het BBP (+3,8%).

Primaire inkomens in 1e kwartaal 2003

	Miljard	T.o.v. 1e kw 2002
Ontvangen	8,0	-17,3%
Betaald	12,6	+9,9%
Saldo	-4,6	-3,0 mld

Saldo secundaire inkomens nagenoeg gelijk

De uit het buitenland ontvangen secundaire inkomens zijn met 4,1% gestegen. De betaalde secundaire inkomens stegen met 5,9%. Hierdoor is het negatieve saldo van -0,9 miljard nagenoeg gelijk gebleven aan dat van het eerste kwartaal van 2002 (verschil -0,1 miljard).

Door bovenstaande ontwikkeling lag de groei van het beschikbaar nationaal inkomen (BNI) met 1,1% (vierde kwartaal 2002 +5,1%) iets lager dan dat van het BNP met +1,2%.

Secundaire inkomens in 1e kwartaal 2003

	Miljard	T.o.v. 1e kw 2002
Ontvangen	1,3	+4,1%
Betaald	2,1	+5,9%
Saldo	-0,9	-0,1 mld

Besparingen dalen weer

Ondanks dat de ontwikkeling van de betaalde loonsom (3,3%) nog boven die van de consumptieve bestedingen (3,2%) lag, namen

de besparingen in het verslagkwartaal af met -9,0% (2,3 miljard) t.o.v. het overeenkomstige kwartaal in 2002. Dit komt doordat het gezamenlijke saldo van de primaire en secundaire inkomens 3,1 miljard meer negatief was dan in het eerste kwartaal van 2002.

Investerings in buitenland nemen nauwelijks toe

Het totaal van de bruto investeringen (inclusief voorraden) stijgt licht met 1,7% (0,4 miljard). Door de daling van de besparingen (-9,0%) in het eerste kwartaal daalde het positieve saldo van de Nederlandse investeringen en beleggingen in het buitenland (nationaal inkomenoverschot) met 2,8 miljard tot 0,9 miljard.

6. Internationaal

De Nederlandse economie draait ook in het eerste kwartaal bijzonder stroef. Dit wordt vooral veroorzaakt door de achterblijvende ontwikkeling van de export. Ook de groei van de huishoudensconsumptie blijft achter bij het EU-gemiddelde. Verder neemt de werkloosheid in snel tempo toe, al is het niveau nog steeds relatief laag.

Nederlandse economie blijft achter

Met een economische groei van 0,0% doet de Nederlandse economie het momenteel relatief slecht in Europa. Het gemiddelde van de Europese Unie komt in het eerste kwartaal uit op 1,0%. Zelfs de veelgeplaagde Duitse economie doet het beter dan de Nederlandse met een groei van 0,2% ten opzichte van hetzelfde kwartaal van vorig jaar.

De economie van de Verenigde Staten blijft beter presteren dan de Europese. Weliswaar neemt de groei ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002 wat af, maar met een groeipercentage van ruim 2% ligt de BBP-groei in de VS nog altijd duidelijk hoger dan in Europa. Er zijn echter aanwijzingen dat de opleving, die in de VS al vanaf eind 2001 bezig is, nu ook in Europa te merken is. Nadat in de tweede helft van 2002 de wereldhandel een forse groei liet zien, is er in het eerste kwartaal sprake van een duidelijke toename van de economische groei. Het is wellicht nog te vroeg om te spreken van een duidelijke opleving in de EU, maar de eerste tekenen van een mogelijk herstel beginnen wel zichtbaar te worden.

De economie van Japan blijft het in het eerste kwartaal goed doen. In de loop van 2002 herstelde dit land zich van een diepe economische crisis. In het eerste kwartaal van 2003 groeit het BBP met 2,5% ten opzichte van een jaar eerder. Het eerste kwartaal van 2002 was er nog sprake van een economische krimp van 3%.

Nederlandse exportgroei onder EU-gemiddelde

De Nederlandse export herstelt zich slechts langzaam van de inzinking als gevolg van het inzakken van de wereldhandel. In het eerste kwartaal neemt de export toe met 1,5%. Dit groeipercen-

tage is duidelijk lager dan het EU-gemiddelde dat op 2,6% ligt. Nog beter doet de exportsector het in Duitsland, waar de export in het eerste kwartaal met maar liefst 6,0% groeit.

De achterblijvende exportontwikkeling wordt mede veroorzaakt door de verslechterde concurrentiepositie van Nederland. Dit wordt ondermeer veroorzaakt door de relatief hoge stijging van de arbeidskosten per eenheid product en de malaise bij onze belangrijkste handelspartner Duitsland. De koersstijging van de euro in het eerste kwartaal bemoeilijkt de Nederlandse concurrentiepositie.

Ook in de VS en Japan herstelde de export zich in de loop van 2002. In de VS groeit de export in het eerste kwartaal met 2,2%. Hier is nog weinig te merken van het effect van de waardedaling van de dollar. Hierdoor worden Amerikaanse producten voor buitenlandse consumenten goedkoper, waardoor de vraag toeneemt. In de VS vlakt de exportgroei zelfs af. In het vierde kwartaal van 2002 groeide de export nog met ruim 4%. In Japan is er nog steeds sprake van een forse groei van de export. Wel is de groei met ruim 11% wat lager dan in het vierde kwartaal van vorig jaar. Toen groeide de export met bijna 18% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

Daling investeringen in vaste activa in Europa wordt minder

Sinds het vierde kwartaal van 2000 dalen de investeringen in vaste activa. In 2001 en de eerste helft van 2002 viel het met de daling nog wel mee, daarna trad een forse versnelling op. In het eerste kwartaal van 2003 namen de investeringen met in Nederland 5,4% af ten opzichte van een jaar eerder. Ook in Duitsland dalen de investeringen in vaste activa nog steeds fors. In het eerste kwartaal werd er in Duitsland 4,6% minder geïnvesteerd.

In de EU lijkt er sprake van een voorzichtig herstel van de investeringen. Weliswaar dalen de investeringen in het eerste kwartaal nog met 0,5%, deze daling is echter veel kleiner dan in het vierde kwartaal van vorig jaar. De ontwikkeling van de investeringen lijkt te wijzen op een pril herstel van de Europese economie in het eerste kwartaal.

In de VS is er de laatste twee kwartalen sprake van een lichte stijging van de investeringen in vaste activa. In het eerste kwartaal bedraagt de investeringsgroei 0,3%.

Staat 13
Internationale economische gegevens: eerste kwartaal 2003

	Nederland	Duitsland	EU-15	Verenigde Staten ¹⁾	Japan
<i>% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>					
Bruto binnenlands product (marktprijzen)	0,0	0,2	1,4	2,1	2,5
Consumptie door huishoudens incl. IZWh	0,4	1,2	1,4	2,4	1,4
Consumptie door de overheid	3,2	0,5	1,6	4,0	1,6
Bruto investeringen in vaste activa	-5,4	-4,6	-0,5	0,3	2,1
Export van goederen en diensten	1,5	6,0	2,6	2,2	11,1
Import van goederen en diensten	2,7	8,8	4,6	7,6	7,4
<i>%</i>					
Werkloosheidsgraad ²⁾	3,5	9,2	8,0	5,8	5,4

¹⁾ Seizoengecorrigeerde cijfers.

²⁾ Als percentage van de beroepsbevolking, OESO-definitie.

Bron: Eurostat, OESO, CBS.

Groei consumptie huishoudens extreem laag

De groei van de huishoudensconsumptie in Nederland is in het eerste kwartaal uitgekomen op 0,4%. Dit is de laagste groei sinds 1994. De groei van de huishoudensconsumptie is ook laag in vergelijking met andere Europese landen. Zelfs in Duitsland, waar de huishoudensconsumptie in het vierde kwartaal nog kromp, is in het eerste kwartaal sprake van een groei van 1,1%. Het EU-gemiddelde komt in het eerste kwartaal uit op 1,4%. Dit is overigens ruim een procent lager dan in het vierde kwartaal van vorig jaar.

In het eerste kwartaal van 2003 is de groei van de consumptieve bestedingen van huishoudens in de VS uitgekomen op 2,4%. In Japan ligt het groeitempo van de huishoudensconsumptie even hoog als in de EU, op 1,4%.

Groeitempo overheidsconsumptie ook internationaal hoog

De groei van de overheidsconsumptie is in het eerste kwartaal uitgekomen op 3,2%. Dit is wat lager dan voorgaande kwartalen toen de groei uitkwam op ongeveer 4%. Ondanks de lichte afvlakking van de groei in het eerste kwartaal is de consumptiegroei van de overheid internationaal gezien nog steeds vrij hoog. De aanhoudende groei van de overheidsconsumptie wordt vooral ver-

oorzaakt door de gestegen kosten van zorg, onderwijs en openbaar bestuur. Het EU-gemiddelde ligt in het eerste kwartaal op 1,6%, in Duitsland bedraagt de groei slechts 0,5%.

Ook in de VS is er wederom sprake van een flinke stijging van de overheidsconsumptie. In het eerste kwartaal komt de stijging uit op 3,3%. De overheidsuitgaven worden mede omhooggestuwd door de uitgaven voor de oorlog in Irak.

Werkloosheid Nederland loopt snel op

In het eerste kwartaal loopt de werkloosheid in Nederland snel op. De werkloosheid volgens de internationale definitie komt uit op 3,5%, dat is 0,5% hoger dan een kwartaal eerder. Deze toename is sneller dan in de EU als geheel. Ondanks deze toename heeft Nederland ten opzichte van andere landen nog steeds een lage werkloosheid. De werkloosheid in de EU als geheel nam in het eerste kwartaal verder toe naar 8,0%. Nog slechter gaat het met de arbeidsmarkt in Duitsland. In de eerste drie maanden van dit jaar komt de werkloosheid uit op ruim 9%.

In de VS en Japan blijft de werkloosheid ten opzichte van het vierde kwartaal stabiel. In deze landen zit respectievelijk 5,8% en 5,4% van de beroepsbevolking zonder werk.

Opnieuw tekort voor decentrale overheden in 2002

Marty Rottman

In 2002 hebben de decentrale overheden, net als in het jaar daarvoor, fors meer uitgegeven dan ze aan inkomsten hebben ontvangen. Het zogenaamde EMU-saldo van de decentrale overheden over 2002 bedroeg 0,7 miljard euro negatief. De gemeenten lieten eenzelfde fors tekort als in 2001 zien. Ook de waterschappen hadden weer een tekort, hoewel dat in vergelijking met 2001 is afgenomen. Het saldo van de politieregio's was negatief, terwijl dat in 2001 nog positief was. Hier tegenover stonden positieve saldi van de provincies en de gemeenschappelijke regelingen. Deze bleken echter niet voldoende om het negatieve saldo van de andere overheidslagen te compenseren.

Inleiding

In januari 2001 is voor decentrale overheden de wet Financiering Decentrale Overheden (wet Fido) in werking getreden. Aanleiding hiervoor waren onder meer de verliezen die de provincie Zuid-Holland leed met het beleggen van geleend geld in aandelen Ceteco. Het uitgangspunt van deze wet is dan ook de bevordering van de solide financiering en kredietwaardigheid van decentrale overheden. Het is daarbij bijvoorbeeld van belang inzicht te krijgen in korte- en langetermijnrisico's in verhouding tot de financiële posities. Dit uit zich concreet in twee criteria waaraan decentrale overheden zich dienen te houden: de kasgeldlimiet en de renterisiconorm. Beide beogen de renterisico's te begrenzen die verbonden zijn aan financiering door respectievelijk korte en lange schuld. De wet Fido bepaalt expliciet dat op verantwoorde wijze met publieke gelden omgegaan dient te worden. Bankieren zoals het bewust aantrekken van gelden om deze uit te lenen met als doel het genereren van inkomen, zoals de provincie Zuid-Holland deed, is verboden.

In het kader van deze wet stelt het CBS elk kwartaal de stand van het EMU-saldo van de decentrale overheden vast. Onder decentrale overheden worden in dit verband verstaan de gemeenten, provincies, waterschappen, gemeenschappelijke regelingen en politieregio's. Het CBS bepaalt voor elke overheidslaag afzonderlijk een EMU-saldo. De decentrale overheid maakt onderdeel uit van de sector lokale overheid. De lokale overheid bestaat verder nog uit het bijzonder onderwijs en de overige instellingen zonder winstoogmerk (IZW) op lokaal niveau.

Methodiek

Het EMU-saldo geeft grofweg het saldo weer van lopende en kapitaalinkomsten en -uitgaven van de overheid. Omdat volledige kwartaalgegevens van decentrale overheden over de lopende en kapitaaltransacties nog nauwelijks beschikbaar is, bepaalt het CBS het EMU-saldo op basis van de financiële transacties. Het CBS vraagt ieder kwartaal de ultimostanden van de vorderingen en schulden op, uitgesplitst naar een aantal financiële titels die qua terminologie aansluiten op de eigen administraties van de overheden. Bij een volledige en consistente opgave van de posten vormt het saldo van de mutaties in deze vorderingen en schulden een goede benadering van het EMU-saldo.

De respons op de Fido-kwartaalenquête is elk kwartaal hoog. De responspercentages liggen veelal boven de 95%. Voor non-respons corrigeert het CBS.

Tekort bij gemeenten, overschot bij provincies

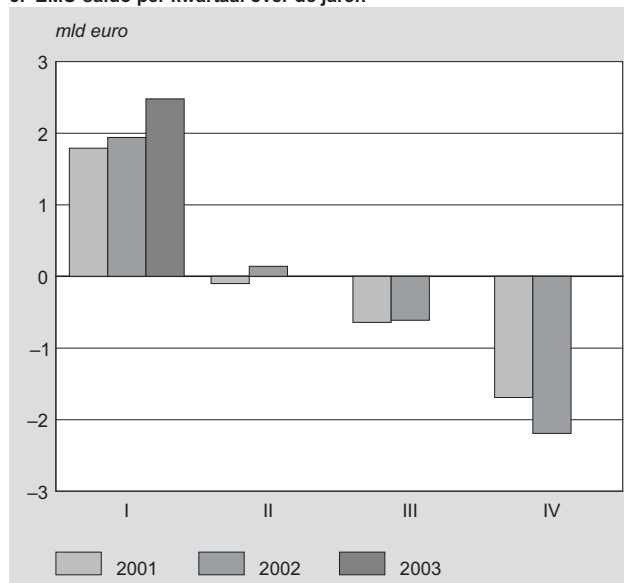
Uit de Fido-cijfers blijkt dat het totale EMU-saldo van de decentrale overheden over het jaar 2002 negatief was, evenals in 2001 (zie tabel 1). Het tekort bedroeg 0,7 miljard euro. Dit is 0,1 miljard euro meer dan in 2001. Net als in 2001 waren het de gemeenten die hierin het grootste aandeel hadden. Hun tekort is zelfs nog iets toegenomen tot 0,9 miljard euro in 2002. Daarentegen hadden de provincies in 2002 een overschot van 0,1 miljard euro, iets meer dan in 2001. Dit overschot kon het tekort van de gemeenten bij lange na niet compenseren.

Het tekort in 2001 (0,6 miljard euro) was opvallend, omdat dit voor het eerst was sinds 1997. In voorgaande jaren was er steeds sprake van een EMU-overschot. Het waren toen ook vooral de gemeenten die hierin een rol speelden. Hadden zij in 2000 nog een gering positief saldo op hun lopende en kapitaalinkomsten en -uitgaven, in 2001 sloeg dat om in een tekort van 0,8 miljard euro.

Verloop over de kwartalen grillig

De ontwikkeling over de kwartalen laat zien dat het eerste kwartaal in de regel een aanzienlijk overschot heeft (zie figuur 1). In de loop van het jaar, en dan vooral in het vierde kwartaal, wordt dit flink gecompenseerd. Uit analyse van de cijfers blijkt dat het relatief hoge niveau van het saldo bij de meeste overheidslagen in het eerste kwartaal samenhangt met de administratieve verwerking door overheden van belangrijke inkomstenbronnen, zoals de

3. EMU-saldo per kwartaal over de jaren

Staat 14
EMU-saldo

	2000	2001	2002	2001				2002				2003
				I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
<i>mld euro</i>												
OVERHEIDSLAAG												
Gemeenten	0,0	-0,8	-0,9	1,1	0,0	-0,7	-1,2	1,2	-0,1	-0,4	-1,7	1,5
Provincies	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,0	-0,2	0,1	0,3	0,0	-0,4	0,5 ²⁾
Waterschappen	-0,1	-0,1	0,0	0,5	-0,2	0,0	-0,4	0,3	0,0	-0,1	-0,2	0,3
Gemeenschappelijke regelingen	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0
Politieregio's	. ¹⁾	0,0	0,0	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1
Totaal	0,1	-0,6	-0,7	1,8	-0,1	-0,6	-1,7	1,9	0,1	-0,6	-2,2	2,5

¹⁾ Geschikte brongegevens ontbreken.

²⁾ Gecorrigeerd voor behaalde boekwinsten.

Staat 15
Vorderingen en schulden van de decentrale overheden

	2001		2001				2002		2002				2003		2003	
	Primo-stand	Mutaties	I	II	III	IV	Primo-stand	Mutaties	I	II	III	IV	Primo-stand	Mutaties		
<i>mld euro</i>																
Verstrekte vaste leningen, w.v.:																
Effecten en deelnemingen	28,4	-0,4	0,0	-0,1	-0,5	27,4	-0,4	0,1	-0,4	-0,9	25,8	-0,9				
Kapitaalverstrekking aan eigen bedrijfsmatige diensten	4,2	0,1	0,1	0,1	0,0	4,5	0,2	0,1	0,0	-0,1	4,7	0,2				
Overige verstrekte langlopende geldleningen	20,7	-0,4	-0,1	-0,4	-0,5	19,2	-0,4	-0,4	-0,3	-0,6	17,5	-0,9				
	3,5	-0,1	0,0	0,2	0,0	3,7	-0,2	0,4	-0,2	-0,2	3,6	-0,2				
Vlottende vorderingen, w.v.:																
Kas- en daggeldleningen en termijndeposito's	16,0	1,5	0,1	-0,6	-0,6	16,5	2,3	-0,2	-1,5	-2,3	14,7	3,8				
Rekeningcourant tegoed bij niet-financiële instellingen	4,3	-1,2	0,2	0,2	0,0	3,5	-0,2	0,1	0,1	-0,4	3,0	0,2				
Rekeningcourant tegoed uitgezet bij eigen bedrijfsmatige diensten	0,3	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0				
Liquide middelen (kas-, bank- en giroaldi)	0,1	0,1	0,2	0,0	-0,2	0,2	0,2	0,0	0,1	0,0	0,5	-0,1				
Overlopende activa en overige kortlopende vorderingen	2,5	-0,2	0,3	0,2	0,0	2,8	-0,4	0,2	0,2	0,0	2,9	-0,1				
	8,8	2,8	-0,5	-0,9	-0,4	9,8	2,7	-0,6	-1,9	-2,0	8,0	3,7				
Totale vorderingen	44,4	1,1	0,1	-0,7	-1,0	43,8	1,9	-0,1	-1,9	-3,2	40,5	2,9				
Langlopende schulden, w.v.:																
Obligatieleningen en Medium Term Notes	36,2	-0,5	0,2	-0,3	-0,1	35,5	-0,5	-0,2	-0,4	0,0	34,4	0,5				
Door derden belegde reserves	3,6	0,1	0,1	0,0	0,0	3,9	0,0	0,0	0,0	0,0	3,9	0,2				
Door eigen bedrijfsmatige diensten belegde reserves	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,4	0,0				
Waarborgsommen	0,7	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0				
Overige opgenomen langlopende schulden	0,2	0,0	0,0	0,2	-0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0				
	31,6	-0,7	0,0	-0,5	0,2	30,6	-0,6	-0,2	-0,4	0,0	29,4	0,3				
Vlottende schulden, w.v.:																
Kas- en daggeldleningen	14,2	-0,2	0,0	0,2	0,7	15,0	0,5	0,0	-1,0	-1,0	13,5	-0,2				
Rekeningcourantschuld bij niet-financiële instellingen	2,6	-0,8	0,3	0,3	-0,1	2,4	0,4	-0,1	0,0	0,3	3,1	0,0				
Rekeningcourantschuld opgenomen bij eigen bedrijfsmatige diensten	0,1	-0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	-0,1	0,1	-0,1	0,1	0,2	-0,1				
Overlopende passiva en overige kortlopende schulden	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,3	0,0	0,0	0,1	0,1	0,5	-0,4				
	11,4	0,7	-0,4	-0,2	0,6	12,1	0,2	-0,1	-1,0	-1,6	9,7	0,3				
Totaal schulden	50,4	-0,7	0,2	-0,1	0,7	50,5	0,0	-0,2	-1,3	-1,0	48,0	0,3				

belastingontvangsten en de rijksbijdragen. Een aantal overheden boekt aan het begin van het jaar bijvoorbeeld de waarde van het totaal van de aanslagen als belastingvorderingen op de balans (op de post overlopende activa). In samenhang hiermee wordt op de lopende rekening voor het zelfde bedrag de belastingontvangst geregistreerd. Als in de loop van het jaar de belastingenopbrengsten daadwerkelijk binnenkomen, worden deze afgeboekt van de belastingvordering met als terugboeking de kas- en giroaldi (vlottende vorderingen); dit heeft dus geen invloed op het saldo. Deze registratiewijze leidt daarom tot een hoog positief saldo in het eerste kwartaal.

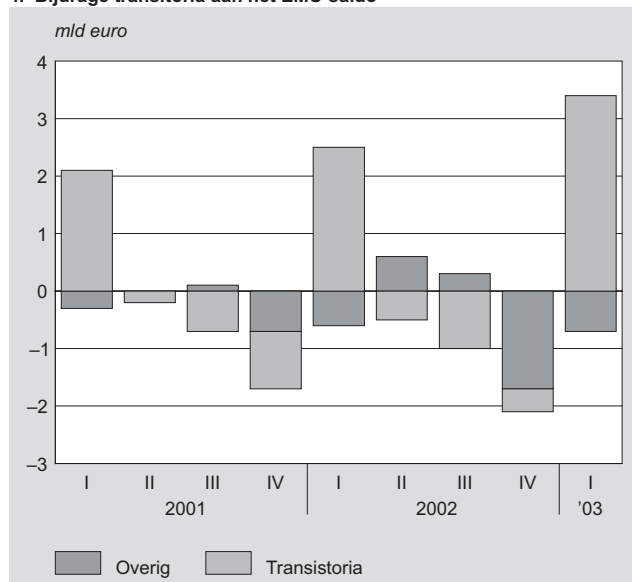
Soms hanteren overheden een kasregistratie. Dat wil zeggen dat het ontstaan van de belastingvordering niet leidt tot een administratieve boeking. Pas bij ontvangst wordt dit geboekt bij de liquide middelen, waardoor het saldo positief wordt beïnvloed. Een eventueel resterende vordering wordt bij het opmaken van de jaarrekening administratief verwerkt. Ook combinaties van deze

registratiemethoden komen voor. Uiteindelijk leiden deze verschillende registraties tot hetzelfde resultaat in de jaarrekening, maar over de kwartalen hebben ze een verschillend effect op het saldo. In de Fido-rapportage is voor de raming van het saldo aangesloten op de door de overheden zelf gekozen administratieve verwerking van deze vorderingen. Hiervoor is gekozen omdat op basis van de aan het CBS verstrekte informatie niet is vast te stellen in welke mate de grote positieve mutaties in de kortlopende vorderingen en overlopende activa betrekking hebben op deze specifieke administratieve boekingen. Figuur 2 laat zien dat de invloed van de overlopende posten (de transitoria) op het saldo erg groot is.

Vorderingen en schulden namen beide af

In tabel 2 zijn de beginstanden en de mutaties van vorderingen en schulden van de vijf decentrale overheden weergegeven. De

4. Bijdrage transitoria aan het EMU-saldo

waarderingen van effecten en aandelen in de tabel zijn volgens de aankoopwaarde zoals de comptabiliteitsvoorschriften bepalen. Wel is er voor de berekening van het EMU-saldo gecorrigeerd voor winsten bij verkopen van effecten en aandelen. Koerswinsten en -verliezen tellen namelijk niet mee in het EMU-saldo. Voorts is bij gemeenten en provincies het onderscheid tussen korte en lange vorderingen en schulden bij 2 jaar gelegd. Dit is in overeenstemming met de comptabiliteitsvoorschriften.

In 2002 zijn zowel de vorderingen als de schulden afgenomen. Hiermee werd de trend van voorgaande jaren doorgezet. De vor-

deringen daalden echter sterker dan de schulden, zodat de netto-schuld toenam.

De kapitaalverstrekking aan bedrijfsmatige diensten blijft gestaag dalen als gevolg van verdergaande privatiseringen van de diensten.

De vlottende vorderingen zijn gedaald van 16,5 tot 14,7 miljard euro. Dit is met name te wijten aan de transitoria. Dezelfde ontwikkeling deed zich voor bij de vlottende schulden. Ook hier zorgden de transitoria ervoor dat de vlottende schulden flink afnamen (15 tot 13,5 miljard euro). De daling van de langlopende schulden met 1,6 miljard euro tot 28,5 miljard euro is vooral een gevolg van een flinke daling van de overige opgenomen langlopende schulden.

In de tabellen 3a t/m 3e zijn de vorderingen en schulden per overheidslaag weergegeven, verbijzonderd naar lang en kort. Gemeenten en waterschappen hebben vooral lange schulden en lange vorderingen, terwijl de andere overheidslagen juist meer vlottende schulden en vlottende vorderingen bezitten.

Ontwikkeling eerste kwartaal 2003

Het EMU-saldo in het eerste kwartaal van 2003 is hoger in vergelijking tot de eerste kwartalen in de voorgaande jaren. De transitoria zijn gestegen in vergelijking met de overeenkomstige kwartalen. De overige posten komen daarentegen zelfs iets lager uit. Het overschot is (nog) geen indicatie voor een negatief of positief EMU-saldo over 2003. In 2002 was het overschot in het eerste kwartaal inclusief transitoria weliswaar iets groter dan in de overeenkomstige periode in 2001. Het resulterende EMU-tekort over 2002 was echter hoger dan in 2001.

Opvallend is de stijging van de langlopende schulden in het eerste kwartaal van 2003 (+0,5 miljard euro). Daar tegenover stond een daling van de vlottende schulden (-0,2 miljard euro). De verstrekte vaste leningen daarentegen zijn gedaald met 0,9 miljard euro. Hier tegenover stond een forse toename van 3,8 miljard euro van de vlottende vorderingen.

First for Europe: Europa staat centraal bij het maken van statistieken

Harry Blijenberg

Inleiding

'De instellingen en de burgers van de Europese Unie hebben behoefte aan een feitelijke basis om de behoefte aan en de voortgang van Europese beleidsinitiatieven te kunnen beoordelen. Statistische informatie van goede kwaliteit is van het grootste belang om aan deze behoefte te voldoen', aldus Beschikking 2367/2002/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie. De Europese vraag naar cijfers neemt nog steeds toe, en bovendien vraagt Europa steeds snellere cijfers. Op statistisch gebied speelt het First for Europe principe (Europese cijfers voorrang boven nationale cijfers) sinds najaar 2002 een belangrijke rol voor de statistische instituten van Europa en haar lidstaten. De versnelling die First for Europe nastreeft, kan vergaande consequenties hebben voor met name de nationale statistische instituten (NSI's) en de manier waarop zij hun statistieken maken.

Statistieken voor Europa

De eenwording van Europa heeft geleid tot een steeds grotere vraag om betrouwbare en vergelijkbare Europese cijfers. Statistieken vormen de basis voor opdrachten van de lidstaten aan de EU, voor bijdragen uit de structuurfondsen en voor toelating tot de Economische en Monetaire Unie (EMU). Ook het stabiliteits- en groeipact vraagt om betrouwbare statistische informatie over het saldo en de schuld van de overheid in elk van de lidstaten. Statistieken zijn eveneens van essentieel belang voor het monetaire beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) die ze vooral gebruikt voor ramingen van de verwachte inflatie op de middellange termijn (1/2 à 2 jaar); de ECB baseert de ramingen vooral op statistieken van nationale rekeningen, prijzen, bedrijven (korte-termijn gegevens), arbeidsmarkt en buitenlandse handel. Als maat voor prijsstabiliteit en -convergentie binnen de Eurozone wordt de geharmoniseerde index van consumentenprijzen (HICP) gebruikt.

Het belang dat 'Europa' hecht aan goed cijfermateriaal blijkt onder andere uit de instelling van het Europees Statistisch Systeem (ESS, bestaande uit het Europees statistisch bureau Eurostat plus de NSI's) en de voorschriften die zijn uitgevaardigd omtrent de productie van Europese statistieken. De Europese Commissie (in het bijzonder Eurostat) is verantwoordelijk voor het samenstellen van de meeste van deze statistieken. Sinds 1999 zijn de statistieken voor de Eurozone steeds completer geworden: de HICP omvat bijvoorbeeld tegenwoordig ook sociale en financiële diensten. Verder is de onderlinge vergelijkbaarheid van de cijfers van de lidstaten verbeterd, bijvoorbeeld door onderlinge afstemming van gebruikte correctiemethoden (zoals seizoenscorrecties). Tenslotte komen cijfers steeds sneller beschikbaar. Zo publiceert Eurostat met ingang van het eerste kwartaal 2003 niet alleen pas na 70 dagen (na afloop van het verslagkwartaal) de eerste BBP-raming maar ook al na 45 dagen een BBP-flashraming; de eerste flashraming voor de Eurozone is op 15 mei 2003 gepubliceerd.

Voor de EMU heeft de vraag naar en de ontwikkeling van economische statistieken voor de Eurozone gestimuleerd. Hierbij speelde het EMU actieplan een belangrijke rol. Dit plan werd door de ECOFIN Raad in de herfst van 2000 bekrachtigd en stelt voor elk van de lidstaten en voor de Commissie de prioriteiten vast omtrent het verbeteren van de statistieken van de Eurozone en de EU. Het EMU actieplan schrijft voor dat statistieken sneller

beschikbaar moeten komen, terwijl de betrouwbaarheid, transparantie en onderlinge vergelijkbaarheid niet mogen verminderen.

Niet alleen Europa vraagt om snellere cijfers; ook nationale gebruikers hebben in toenemende mate behoefte aan snel beschikbare cijfers. Zo hebben de Nederlandse ministeries bijvoorbeeld behoefte aan snel beschikbare en betrouwbare statistische gegevens voor hun VBTB (Van Beleidsbegroting Tot Beleidsverantwoording) trajecten.

Versnelling: First for Europe en de Principal European Economic Indicators

In november 2001 werd een High Level Group Benchmarking EU/US opgericht (beter bekend als de Friends of the Chair groep, FROCH) die concrete voorstellen moest doen voor de verbetering van tijdigheid en frequentie van een aantal belangrijke indicatoren op Europees niveau, vergelijkbaar met het Amerikaanse systeem van indicatoren. Deze aanvullende verbeteringen op het EMU actieplan zijn verwoord in het Principal European Economic Indicators (PEEI's) programma dat in het najaar van 2002 werd vastgesteld. Deze lijst van korte-termijn (maand- en kwartaal-) conjunctuurindicatoren (tabel 1) is voorgesteld door de Europese Commissie (Eurostat) en wordt ondersteund door de ECOFIN Raad. Ze worden primair op Europees niveau (niet op lidstaatsniveau) samengesteld en beslaan de terreinen nationale rekeningen, prijsindices, business indicators, arbeidsmarkt en buitenlandse handel. Een deel van de PEEI's, de indicatoren voor het bedrijfsleven en de arbeidsmarkt, maakten al deel uit van de Short-Term Statistics (STS) verordening (EC 1998).

Met de invoering van de PEEI's krijgt Europa een met de VS vergelijkbaar statistisch systeem van snel beschikbare conjunctuurindicatoren; hiermee kan bijvoorbeeld de prestatie van de EU-12 (EMU) en EU-15 landen ten opzichte van bijvoorbeeld de VS en Japan worden gemeten. Het programma beschrijft de prioriteiten, de te behalen doelen en het bijbehorende tijdpad voor de verbeteringen: in 2005 moeten de PEEI's volledig geïmplementeerd zijn. Hierbij staat de versnelling van de beschikbaarheid van gegevens hoog in het vaandel, terwijl de betrouwbaarheid behouden moet blijven of zelfs omhoog moet, en ook de transparantie gewaarborgd moet zijn. Of de betrouwbaarheid in de praktijk behouden kan worden, moet nog blijken; de snel beschikbare conjunctuurindicatoren die de VS publiceren blijken achteraf vaak nog flink bijgesteld te moeten worden.

Voor de PEEI's en de STS geldt het First for Europe principe. Dit houdt in dat de NSI's bij het samenstellen van de statistieken voorrang moeten geven aan cijfers voor Europa boven nationale cijfers. Wanneer een wettelijke basis hiervoor in een lidstaat ontbreekt, is de medewerking vrijwillig maar wel gebaseerd op een sterke betrokkenheid van de lidstaat. First for Europe bepaalt dat de publicatie van de PEEI's en de daaraan gerelateerde indicatoren van de individuele lidstaten zich laat leiden door de Europese behoeften op monetaire en economische beleidsterreinen, met name van de ECB.

De versnelling van statistieken kan op verschillende manieren tot stand komen. De meest eenvoudige vorm van versnelling is het versnellen van de onderdelen van de huidige statistiekprocessen. In de praktijk levert dit vaak maar weinig tijdswinst op en wordt dan ook voornamelijk toegepast wanneer de nieuwe, scherpere tijdigheidseisen maar weinig afwijken van de huidige tijdigheidseisen. Een andere mogelijkheid die First for Europe schept zijn de 'European schemes', waarbij een steekproef wel optimaal is op geaggregeerd Europees niveau maar dit niet is of hoeft te zijn

voor de individuele lidstaten binnen de steekproef. Ook nowcasting, het maken van een eerste raming direct na afloop van een verslagperiode op basis van deels gemeten en deels geschatte gegevens, kan een methode voor versnelling zijn.

Verder biedt First for Europe de mogelijkheid om niet alle landen te betrekken in de samenstelling van Europese cijfers. Het zou dan bijvoorbeeld mogelijk zijn om Europese cijfers te gaan publiceren op het moment dat een voldoende aantal lidstaten cijfers aan Eurostat heeft geleverd, of op het moment dat de belangrijkste (grootste) lidstaten hun cijfers hebben geleverd. Voor bijvoorbeeld economische groeicijfers vormen de 3 grootste landen, Duitsland, Frankrijk en Italië, al 60% van het Eurozone-totaal. De bijdragen van de 'kleine' landen kunnen dan door Eurostat worden bijgeschat.

Via Eurostat houdt de Commissie toezicht op de voortgang van het werkprogramma. Hierover brengt zij regelmatig verslag uit waarbij als uitgangspunten de verwezenlijking van de PEEI-doelstellingen en de toepassing van het First for Europe beginsel voor de PEEI's worden gehanteerd. Hierbij komen de bijdragen van Eurostat en de individuele lidstaten met betrekking tot de tijdigheid en kwaliteit van de PEEI's en de door de lidstaten gedane inspanningen om hun verplichtingen na te komen aan bod.

De NSI's hebben zich gecommitteerd aan de gevraagde versnelling van statistieken van zowel het EMU actieplan als de PEEI's. Eurostat speelt hierbij een coördinerende rol. Zonder de medewerking van de NSI's zouden Eurostat en de ECB zelf de benodigde cijfers samenstellen. De betrokkenheid van de NSI's garandeert een efficiënt statistisch systeem doordat:

- de kwaliteit van de cijfers behouden blijft door de inzet van nationale expertise;
- de cijfers volledig overeenkomen met de nationale gegevens, en;
- de enquêtedruk in de lidstaten niet omhoog gaat.

Het CBS-beleid rond First for Europe

Het CBS erkent het toenemend belang van Europa en onderschrijft de noodzaak van vollediger en snellere cijfers voor Europa. De versnelling van statistieken staat dan ook als prioriteit in het werkprogramma en ook heeft het CBS zich gecommitteerd aan de eisen van zowel het EMU actieplan als de FROCH voorstellen. Uitgangspunt van het CBS is dat indicatoren moeten voldoen aan de kwaliteitseisen die we ook verder aan de statistiek stellen: onbetwist, samenhangend, tijdig, relevant en internationaal vergelijkbaar. Bovendien moeten de indicatoren waar mogelijk aansluiten bij al bestaande statistieken; dit sluit niet uit dat de realisatie van het First for Europe principe ten koste kan gaan van nationale statistieken. Het First for Europe principe wordt door het CBS op hoofdlijnen als volgt ingevuld:

- Voor de belangrijkste Eurozone cijfers wil het CBS bij de snelste drie landen horen. Het gaat hierbij om de PEEI's en de variabelen uit het EMU actieplan. Om deze ambitie waar te maken zal de prioriteit binnen het CBS moeten verschuiven naar het samenstellen van deze Europese cijfers. Wordt de ambitie niet waargemaakt, dan zou het CBS voor deze belangrijke Europese cijfers buiten spel kunnen komen te staan.
- Voor alle andere cijfers is het doel om tijdig te leveren.
- In principe worden alleen cijfers aan Europa geleverd die ook nationaal worden gepubliceerd.
- CBS-cijfers worden in principe minstens even snel gepubliceerd als EU en Eurozone totalen; het streven is om resultaten tegelijk te publiceren met toezending aan Eurostat.
- Indien CBS-cijfers vertraging oplopen, worden voorlopige cijfers aan Eurostat geleverd, maar alleen voor EU en Eurozone totalen; het CBS streeft er dan naar om de nationale cijfers tegelijk te publiceren met Eurostat.
- Het CBS is tegen het idee van European surveys (centraal vanuit Eurostat georganiseerde EU-brede enquêtes) vanwege de overlap met nationale enquêtes, de toenemende enquête-

Staat 16
De Principal European Economic Indicators (PEEI's) voor de Eurozone

	Periodiciteit	Publicatie	
		streven	stand eind 2002
Eurozone indicator	<i>M = maand, K = kwartaal</i>	<i>aantal dagen na afloop van periode</i>	
Indicatoren consumptieprijzen			
HICP flash raming	M	0	0
HICP feitelijk cijfer	M	17	17
Indicatoren Nationale Kwartaalrekeningen			
Eerste BBP (flash) raming	K	45	Niet beschikbaar ¹⁾
Eerste BBP cijfer met meer uitsplitsingen	K	60	70-120
Huishoud- en bedrijfsrekeningen	K	90	Niet beschikbaar
Overheidsfinanciën	K	90	Niet beschikbaar
Indicatoren bedrijfsleven			
Indexcijfer industriële productie	M	40	48
Prijsindexcijfer industriële output binnenlandse markten	M	35	35
Indexcijfer nieuwe orders industrie	M	40/50	Niet beschikbaar
Prijsindexcijfer invoer door industrie	M	45	Niet beschikbaar
Productie in de bouwnijverheid	M/K	45	75
Indexcijfer omzet detailhandel en reparatie	M	30	60
Indexcijfer omzet andere diensten	K	60	Niet beschikbaar
Prijsindexcijfer output dienstverlenende bedrijven	K	60	Niet beschikbaar
Arbeidsmarktindicatoren			
Werkloosheidscijfer	M	30	30
Vacaturegraad	K	45	Niet beschikbaar
Arbeidsparticipatie	K	45	100
Indexcijfer loonkosten	K	70	90
Indicatoren buitenlandse handel			
Handelsbalans (intra en extra voor EU en Eurozone)	M	45	50

¹⁾ Op 15 mei 2003 door Eurostat voor de eerste keer gepubliceerd. Het Nederlandse cijfer, aangeleverd door het CBS, maakt deel uit van de EURO-flash.

Bron: ECB (2003).

druk voor respondenten en het gebrek aan vergelijkbaarheid met nationale gegevens.

Literatuur

- CBS (2002, 2003) Internationale Nieuwsbrief. Vol. 10 nrs. 42 (15 pp) en 43 (23 pp); vol. 11 nr. 44 (18 pp).
- European Commission (2002) Methodology of short-term business statistics; Interpretation and guidelines. Methods and nomenclatures, Office for Official Publications of the European Communities, 190 pp.
- Conclusies van het voorzitterschap (2003). Europese Raad van Brussel, 20 en 21 maart 2003, 36 pp.
- A. van Krimpen en C. Ritzen (2003) Het CBS beleid voor 'First for Europe'. CBS nota, 6 pp.
- Verordening (EG) Nr. 322/97 van de Raad van 17 februari 1997 betreffende de communautaire statistiek.
- Council Regulation (EC) 1165/98 of 19 May 1998 concerning short-term statistics.
- Beschikking Nr. 2367/2002/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2002 betreffende het communautair statistisch programma voor de periode 2003–2007. Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, L 358, 31-12-2002, 27 pp.
- ECB (2003) Developments in general economic statistics for the euro area. ECB Monthly Bulletin, April 2003, pp. 53–63.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2002) Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad over statistieken betreffende de Eurozone: 'Naar betere methodieken voor statistieken en indicatoren betreffende de Eurozone'. COM(2002) 661 def., 27-11-2002, 17 pp.

Tabellen

De tabellen in deze publicatie bestaan ieder uit meerdere delen. De omschrijvingen zijn per deel afwisselend in het Nederlands en in het Engels afgedrukt.

1. Goederen- en dienstentotalen
 - 1.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 1.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
2. Bruto binnenlands product naar bedrijfstakken
 - 2.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 2.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
3. Beloning van werknemers en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product
 - 3.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 3.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 3.4.1 Banen en arbeidsvolume werknemers
4. Consumptieve bestedingen
 - 4.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
5. Investerings in vaste activa (bruto)
 - 5.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
6. Invoer van goederen en diensten
 - 6.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
7. Uitvoer van goederen en diensten
 - 7.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
8. Binnenlands product, nationaal product, nationaal inkomen en lopende transacties van Nederland met het buitenland
 - 8.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks

Tables

The tables in this publication each consist of several parts. The descriptions are alternatingly either in English or in Dutch.

1. Supply and disposition of goods and services
 - 1.1.1 Volume changes, original series
 - 1.1.2 Volume changes, final adjusted series
 - 1.2.1 Value changes, original series
 - 1.2.2 Value changes, final adjusted series
 - 1.3.1 Values, original series
 - 1.3.2 Values, final adjusted series
2. Gross domestic product by kind of economic activity
 - 2.1.1 Volume changes, original series
 - 2.1.2 Volume changes, adjusted series
 - 2.2.1 Value changes, original series
 - 2.2.2 Value changes, adjusted series
 - 2.3.1 Values, original series
 - 2.3.2 Values, adjusted series
3. Compensation of employees and other income components of domestic product
 - 3.2.1 Value changes, original series
 - 3.3.1 Values, original series
 - 3.4.1 Jobs and labour input of employees
4. Final consumption
 - 4.1.1 Volume changes, original series
 - 4.2.1 Value changes, original series
 - 4.3.1 Values, original series
5. Fixed capital formation (gross)
 - 5.1.1 Volume changes, original series
 - 5.2.1 Value changes, original series
 - 5.3.1 Values, original series
6. Imports of goods and services
 - 6.1.1 Volume changes, original series
 - 6.2.1 Value changes, original series
 - 6.3.1 Values, original series
7. Exports of goods and services
 - 7.1.1 Volume changes, original series
 - 7.2.1 Value changes, original series
 - 7.3.1 Values, original series
8. Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world
 - 8.1.1 Volume changes, original series
 - 8.2.1 Value changes, original series
 - 8.3.1 Values, original series

Tabel / Table 1.1.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%										
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	1,3	0,2	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1	0,0
2 Invoer van goederen en diensten	1,9	-2,1	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9	2,7
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	1,5	-0,7	3,7	2,2	1,6	-1,2	-2,2	-0,7	-0,1	0,4	1,0
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	1,2	0,9	1,0	1,5	1,1	1,3	1,3	0,6	0,9	0,8	0,4
5 door de overheid	3,1	3,7	3,2	3,2	2,9	3,1	2,7	4,5	3,9	3,8	3,2
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	-2,5	-4,5	-1,3	-2,2	-4,1	-2,6	-2,9	-2,5	-4,7	-8,0	-5,4
7 door de overheid	9,3	0,9	8,1	8,0	12,4	8,7	7,3	0,8	1,2	-4,5	-5,3
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	1,4	-0,1	1,9	1,4	1,8	0,4	-0,4	0,0	-0,2	0,2	0,7
10 Uitvoer van goederen en diensten	1,7	-1,4	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,1	0,7	1,5
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	1,5	-0,7	3,7	2,2	1,6	-1,2	-2,2	-0,7	-0,1	0,4	1,0

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.1.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (volume changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%										
1 Gross domestic product (market prices)	1,3	0,2	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,1
2 Imports of goods and services	1,9	-2,1	0,9	-2,0	-0,6	-1,9	-1,5	1,6	0,7	-0,2	1,3
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	1,5	-0,7	0,5	-0,7	-0,3	-0,7	-0,5	0,8	0,4	-0,2	0,4
Consumption											
4 by households incl. NPISH	1,2	0,9	-0,6	0,7	0,4	0,6	-0,2	0,1	0,5	0,0	0,5
5 by general government	3,1	3,7	1,0	0,7	0,6	0,9	0,7	2,1	0,2	0,7	0,3
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	-2,5	-4,5	-0,9	-0,7	-1,3	0,2	-1,9	-0,3	-2,8	-1,8	-0,5
7 by general government	9,3	0,9	5,7	2,1	0,9	1,0	1,4	-2,9	0,7	-1,5	-1,0
8 Changes in inventories ¹⁾
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	1,4	-0,1	0,9	0,0	0,1	-0,5	-0,3	0,5	0,2	0,0	0,5
10 Exports of goods and services	1,7	-1,4	0,0	-1,5	-0,9	-1,1	-0,9	1,1	0,6	-0,4	0,3
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	1,5	-0,7	0,5	-0,7	-0,3	-0,7	-0,5	0,8	0,4	-0,2	0,4

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.2.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%										
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	6,6	3,5	7,9	7,1	6,3	5,2	2,9	3,3	4,3	3,5	3,8
2 Invoer van goederen en diensten	2,7	-2,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,5	-2,4	1,5	3,4
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	5,1	1,1	9,1	6,7	4,8	0,4	-0,7	0,7	1,8	2,8	3,7
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	5,9	4,3	5,7	6,4	5,7	5,6	5,1	3,9	4,2	4,1	3,2
5 door de overheid	9,1	8,3	9,1	9,1	9,3	8,8	7,3	8,9	8,5	8,4	7,0
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	2,1	-1,7	3,5	3,0	0,4	1,2	0,6	0,7	-2,2	-5,9	-2,8
7 door de overheid	13,3	3,6	11,5	12,4	16,7	12,8	10,8	3,2	4,0	-2,1	-3,7
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	6,3	3,4	6,9	6,5	7,1	4,9	3,5	3,5	3,2	3,5	3,8
10 Uitvoer van goederen en diensten	3,4	-2,2	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,3	-3,4	-0,4	1,6	3,4
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	5,1	1,1	9,1	6,7	4,8	0,4	-0,7	0,7	1,8	2,8	3,7

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Tabel / Tabel 1.2.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (value changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%										
1 Gross domestic product (market prices)	6,6	3,5	1,9	1,5	0,6	0,9	0,7	0,7	1,2	0,8	1,0
2 Imports of goods and services	2,7	-2,7	1,2	-2,8	-2,2	-2,2	-0,7	1,8	0,8	-0,5	2,5
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	5,1	1,1	1,7	-0,2	-0,4	-0,3	0,2	1,1	1,0	0,3	1,6
Consumption											
4 by households incl. NPISH	5,9	4,3	1,3	1,8	1,3	1,3	0,8	0,7	1,3	1,0	0,9
5 by general government	9,1	8,3	4,1	1,2	1,9	1,6	2,5	2,4	1,7	1,6	1,3
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	2,1	-1,7	0,1	0,4	-0,3	1,1	-1,2	0,3	-2,4	-1,3	0,8
7 by general government	13,3	3,6	5,9	4,7	1,1	1,5	1,8	-1,9	1,6	-1,3	-1,2
8 Changes in inventories ¹⁾
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	6,3	3,4	3,2	0,7	0,5	1,1	0,8	0,9	1,1	0,4	1,9
10 Exports of goods and services	3,4	-2,2	-0,5	-1,4	-1,8	-2,2	-0,7	1,3	1,0	0,1	1,1
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	5,1	1,1	1,7	-0,2	-0,4	-0,3	0,2	1,1	1,0	0,3	1,6

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.3.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks
Supply and disposition of goods and services, original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>mld euro</i>											
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	429,2	444,1	104,8	109,7	104,0	110,6	107,9	113,3	108,4	114,5	112,0
2 Invoer van goederen en diensten	257,4	250,4	65,7	65,0	62,9	63,8	61,5	62,8	61,4	64,8	63,5
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	686,6	694,5	170,5	174,8	166,9	174,5	169,3	176,1	169,8	179,3	175,5
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	212,9	222,1	51,4	54,1	52,1	55,4	54,0	56,2	54,3	57,7	55,8
5 door de overheid	99,5	107,7	23,7	26,4	24,1	25,2	25,4	28,8	26,2	27,4	27,2
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	79,6	78,2	19,8	21,3	17,4	21,0	20,0	21,5	17,0	19,8	19,4
7 door de overheid	14,5	15,0	3,1	3,6	3,6	4,1	3,5	3,8	3,7	4,0	3,4
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	-0,1	-2,7	0,3	-0,6	1,5	-1,3	-1,1	-1,7	0,7	-0,7	-0,1
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	406,3	420,3	98,3	104,9	98,7	104,5	101,7	108,5	101,9	108,1	105,6
10 Uitvoer van goederen en diensten	280,2	274,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,6	67,5	67,9	71,1	69,9
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	686,6	694,5	170,5	174,8	166,9	174,5	169,3	176,1	169,8	179,3	175,5

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.3.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>bln euro</i>											
1 Gross domestic product (market prices)	429,2	444,1	105,5	107,1	107,8	108,8	109,6	110,3	111,7	112,5	113,7
2 Imports of goods and services	257,4	250,4	66,8	64,9	63,5	62,1	61,6	62,7	63,2	62,8	64,4
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	686,6	694,5	172,3	172,0	171,3	170,9	171,2	173,0	174,9	175,4	178,1
Consumption											
4 by households incl. NPISH	212,9	222,1	52,0	52,9	53,6	54,3	54,8	55,1	55,8	56,4	56,9
5 by general government	99,5	107,7	24,3	24,6	25,1	25,5	26,1	26,7	27,2	27,6	28,0
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	79,6	78,2	19,8	19,9	19,8	20,1	19,8	19,9	19,4	19,1	19,3
7 by general government	14,5	15,0	3,5	3,6	3,7	3,7	3,8	3,7	3,8	3,7	3,7
8 Changes in inventories ¹⁾	-0,1	-2,7	0,5	0,1	0,3	-1,0	-1,0	-0,8	-0,5	-0,5	0,0
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	406,3	420,3	100,5	101,2	101,7	102,8	103,7	104,6	105,8	106,2	108,2
10 Exports of goods and services	280,2	274,2	71,8	70,8	69,6	68,1	67,5	68,4	69,1	69,1	69,9
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	686,6	694,5	172,3	172,0	171,3	170,9	171,2	173,0	174,9	175,4	178,1

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 2.1.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%										
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	-3,4	0,8	-8,3	-3,6	-1,9	-1,1	2,4	0,6	0,7	-0,3	-2,4
Delfstoffenwinning	5,8	0,4	1,7	5,8	9,5	8,7	-4,1	-2,7	6,8	4,1	9,0
Industrie	0,2	-1,9	1,8	1,9	-0,7	-1,9	-2,9	-2,1	-0,3	-2,3	-2,1
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1,8	0,8	3,7	0,6	1,4	1,6	1,3	1,5	1,5	-1,0	-2,8
Textiel- en lederindustrie	-6,3	-1,8	-3,6	-6,4	-7,9	-7,4	-5,5	-3,0	2,8	-1,5	-1,3
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-1,5	-2,5	-0,5	-1,1	-2,3	-2,0	-2,9	-2,1	-2,8	-2,3	-4,4
Aardolie-industrie	7,7	0,1	3,2	15,8	5,9	6,5	8,0	-1,9	1,7	-4,9	-3,8
Chemische basisproductenindustrie	4,7	5,3	4,9	11,9	4,5	-2,1	-1,5	10,3	4,6	7,8	11,5
Chemische eindproductenindustrie	3,3	2,4	4,4	3,5	3,2	2,1	3,0	2,7	2,6	1,1	2,8
Rubber- en kunststofindustrie	-3,1	2,2	-2,0	-3,3	-4,3	-2,7	-0,6	2,3	4,6	2,9	-2,5
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-0,4	-3,6	-1,4	1,9	-1,0	-1,3	-5,7	-4,5	-2,3	-1,6	-3,0
Machine-industrie	-1,2	-3,2	0,2	1,7	-2,9	-3,5	-2,4	-6,8	-0,6	-2,8	-3,9
Elektrotechnische industrie	-2,6	-12,7	6,8	1,5	-6,8	-11,0	-16,5	-13,6	-6,7	-13,2	-3,7
Transportmiddelenindustrie	-2,4	-3,2	2,5	0,6	-3,5	-8,3	-9,1	-4,8	-1,2	2,7	1,3
Overige industrie	-0,3	-3,0	-0,7	-0,4	0,1	0,0	-1,2	-3,7	-1,1	-5,8	-5,5
Energie- en waterleidingbedrijven	6,0	-0,4	6,3	6,3	5,2	6,0	-2,3	-0,9	0,3	1,6	3,0
Bouwnijverheid	2,2	-1,8	1,1	0,6	4,3	3,1	1,7	-1,5	-0,2	-6,7	-6,4
Handel, horeca en reparatie	-0,1	-1,1	2,0	0,0	-0,5	-1,5	-2,5	-0,9	-0,3	-0,9	0,3
Handel en reparatie	0,2	-0,9	2,3	0,1	-0,1	-1,4	-2,5	-0,7	0,1	-0,5	1,1
Horeca	-1,6	-2,9	-0,4	-0,8	-2,8	-2,2	-2,2	-2,7	-2,4	-4,2	-5,0
Vervoer, opslag en communicatie	2,3	1,6	4,2	3,5	3,4	-1,7	1,9	0,7	1,2	2,7	0,2
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	-1,1	0,2	0,1	0,3	-0,5	-4,3	-0,2	-0,4	-0,1	1,4	-1,4
Post en telecommunicatie	8,8	4,4	12,0	9,9	11,0	3,0	6,1	2,9	3,6	5,1	3,1
Financiële en zakelijke dienstverlening	1,7	0,0	2,0	2,3	1,3	1,2	0,5	0,1	-0,1	-0,6	-0,3
Financiële instellingen	-0,9	-1,0	-1,7	-0,8	-1,3	0,0	0,4	-0,5	-1,4	-2,3	-0,3
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,8	1,4	2,0	2,1	1,2	2,0	1,3	1,4	1,4	1,4	1,9
Uitzendbureaus	-0,5	-2,5	1,3	-0,7	-1,1	-1,3	-2,0	-2,9	-1,9	-3,0	-3,2
Overige zakelijke dienstverlening	3,9	0,1	4,6	5,1	3,9	2,1	0,6	0,2	0,0	-0,6	-1,5
Overheid	2,1	2,7	1,7	2,1	2,1	2,4	2,0	2,8	2,7	3,0	1,9
Zorg en overige dienstverlening	2,0	3,7	2,5	2,6	1,5	1,6	3,4	4,3	3,2	3,9	3,3
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	1,4	0,3	1,9	1,8	1,2	0,6	0,0	0,3	0,8	0,1	0,2

Table / Tabel 2.1.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (volume changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%										
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	-3,4	0,8	-8,0	1,5	5,1	-0,6	-2,1	-0,7	2,7	-0,9	-2,6
Mining and quarrying	5,8	0,4	8,1	1,3	-0,3	-1,0	-4,9	2,8	9,7	-3,4	-0,2
Manufacturing	0,2	-1,9	-0,2	0,1	-1,6	-0,6	0,1	0,1	-0,8	-1,8	1,6
Electricity, gas and water supply	6,0	-0,4	6,9	-0,2	-0,4	-0,4	-1,1	0,8	0,9	0,9	0,3
Construction	2,2	-1,8	1,7	0,2	-0,1	1,1	-0,3	-2,4	0,3	-2,3	-0,8
Trade, hotels, restaurants and repair	-0,1	-1,1	0,0	-0,9	-0,5	-0,1	-1,0	0,7	0,1	-0,8	0,2
Transport, storage and communication	2,3	1,6	-0,3	0,2	-0,4	-0,8	1,9	0,0	0,9	0,1	-0,2
Financial and business service activities	1,7	0,0	0,5	0,3	0,0	0,2	-0,1	0,0	-0,2	-0,3	0,3
Government	2,1	2,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,3	1,2	0,7	0,6	-0,2
Care and other service activities	2,0	3,7	0,2	0,3	0,3	0,9	1,7	1,2	-0,5	1,6	0,9
Value added (gross, basic prices)	1,4	0,3	0,3	0,2	-0,1	-0,1	0,0	0,3	0,2	-0,3	0,0

Tabel / Table 2.2.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	5,1	0,0	0,6	-2,3	12,2	6,8	4,1	2,7	-2,4	-2,7	-14,3	
Delfstoffenwinning	19,9	-5,8	41,2	26,2	8,8	2,0	-17,4	-11,1	2,7	8,3	22,2	
Industrie	1,7	-2,4	4,8	4,2	-0,6	-1,4	-5,2	-4,3	1,6	-1,6	4,8	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	6,8	4,1	10,0	6,6	5,0	5,9	6,1	0,7	9,0	1,1	11,5	
Textiel- en lederindustrie	-4,5	0,9	-4,7	-5,7	-4,9	-2,7	-3,4	-3,0	5,8	4,3	3,2	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	3,0	-0,7	5,5	4,9	1,0	0,9	-1,5	-1,5	0,5	-0,4	-3,4	
Aardolie-industrie	33,4	-16,2	82,5	62,4	29,4	-1,0	-39,5	-15,5	-13,3	-2,1	121,9	
Chemische basisproductenindustrie	-6,7	-13,5	4,4	2,3	-13,4	-19,1	-29,7	-13,0	-3,2	-5,9	13,7	
Chemische eindproductenindustrie	1,2	1,6	2,7	2,6	0,1	-0,5	7,5	1,5	1,7	-4,3	-11,1	
Rubber- en kunststofindustrie	-0,7	0,1	-3,4	-1,0	-0,6	2,7	0,6	0,6	0,4	-1,3	3,7	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-5,5	-3,1	-3,0	-3,4	-9,0	-6,8	-10,2	-8,6	1,6	5,6	1,9	
Machine-industrie	0,2	-0,7	-1,0	1,9	-1,3	1,2	0,8	-3,8	2,8	-2,2	-2,9	
Elektrotechnische industrie	-1,7	-11,9	5,7	1,4	-6,4	-7,0	-15,0	-12,2	-5,9	-13,8	-2,3	
Transportmiddelenindustrie	-7,1	3,7	-4,9	-5,0	-6,5	-11,7	-4,5	-0,8	9,7	11,2	5,7	
Overige industrie	4,8	-0,1	2,6	4,4	5,4	6,9	4,1	-0,1	1,3	-5,2	-4,2	
Energie- en waterleidingbedrijven	9,0	11,8	8,1	4,2	8,3	15,1	10,9	14,3	8,4	13,4	5,2	
Bouwnijverheid	8,9	4,2	7,1	7,3	11,5	10,1	8,6	4,7	5,8	-1,7	0,0	
Handel, horeca en reparatie	4,2	2,9	5,6	4,7	5,0	1,7	2,8	2,9	3,8	2,3	1,4	
Handel en reparatie	4,0	2,3	5,5	4,7	5,3	1,0	1,9	2,2	3,2	1,8	1,5	
Horeca	5,2	7,5	6,3	4,8	3,6	6,6	8,6	7,7	8,1	5,7	1,1	
Vervoer, opslag en communicatie	5,3	3,0	6,6	8,1	5,1	1,6	4,5	0,5	2,9	4,2	0,3	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	5,4	1,4	7,5	8,0	4,3	2,0	2,1	0,2	1,3	2,3	-1,3	
Post en telecommunicatie	5,2	6,0	4,9	8,3	6,8	0,8	9,2	1,2	6,1	7,8	3,1	
Financiële en zakelijke dienstverlening	6,3	4,2	6,0	7,0	5,6	6,5	5,3	4,7	3,5	3,4	1,8	
Financiële instellingen	5,8	5,2	3,1	8,0	2,1	10,3	8,7	6,7	2,8	2,6	-1,3	
Verhuur van en handel in onroerend goed	4,3	4,5	4,7	4,9	3,9	3,8	4,4	4,4	4,8	4,3	4,9	
Uitzendbureaus	4,1	0,2	3,6	2,9	6,4	3,3	1,4	-0,2	0,4	-0,7	-0,4	
Overige zakelijke dienstverlening	8,8	4,2	9,6	9,0	9,5	7,1	4,6	4,7	3,7	4,0	1,9	
Overheid	7,8	6,8	6,8	7,4	7,4	9,5	6,7	6,5	6,9	7,1	5,7	
Zorg en overige dienstverlening	9,3	10,4	8,9	9,1	9,2	9,9	9,8	11,4	10,2	10,2	8,9	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	6,2	3,6	7,4	6,7	5,7	5,0	3,2	3,4	4,3	3,6	3,7	

Table / Tabel 2.2.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (value changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	5,1	0,0	-1,6	-1,4	12,0	-3,0	-1,4	-3,1	3,1	-2,7	-11,3	
Mining and quarrying	19,9	-5,8	17,4	-2,9	-5,9	-3,4	-7,2	4,4	8,4	2,2	4,6	
Manufacturing	1,7	-2,4	1,1	1,0	-3,4	-0,9	-1,0	0,7	1,3	-1,7	4,0	
Electricity, gas and water supply	9,0	11,8	3,5	0,4	7,9	1,9	1,6	2,9	1,5	5,5	-3,8	
Construction	8,9	4,2	2,9	2,2	0,7	3,7	0,6	-0,5	1,0	-0,5	1,0	
Trade, hotels, restaurants and repair	4,2	2,9	1,1	0,5	0,5	1,0	0,9	0,8	1,5	-1,9	1,3	
Transport, storage and communication	5,3	3,0	1,3	3,2	-1,1	0,3	1,9	-0,6	1,5	1,5	-1,9	
Financial and business service activities	6,3	4,2	2,6	1,8	1,1	1,0	1,5	0,9	0,2	0,7	0,1	
Government	7,8	6,8	2,7	2,1	1,9	1,9	1,3	1,2	1,9	2,4	0,3	
Care and other service activities	9,3	10,4	3,2	1,5	2,5	2,6	3,0	2,8	1,7	2,4	1,9	
Value added (gross, basic prices)	6,2	3,6	2,2	0,9	0,7	0,9	0,8	1,0	1,2	0,7	0,8	

Tabel / Table 2.3.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks
Gross value added by kind of economic activity, original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>mld euro</i>											
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	10,5	10,5	2,0	2,4	3,7	2,3	2,1	2,4	3,6	2,3	1,8
Delfstoffenwinning	11,7	11,0	4,2	2,3	1,8	3,3	3,5	2,1	1,8	3,6	4,3
Industrie	61,5	60,1	15,0	15,8	14,8	15,9	14,3	15,1	15,0	15,7	14,9
Voedings- en genotmiddelenindustrie	11,9	12,4	2,7	2,9	3,0	3,4	2,9	2,9	3,2	3,4	3,2
Textiel- en lederindustrie	1,3	1,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	7,7	7,7	1,9	1,9	1,9	2,0	1,8	1,9	1,9	2,0	1,8
Aardolie-industrie	2,9	2,4	0,6	0,8	0,7	0,8	0,4	0,7	0,6	0,8	0,8
Chemische basisproductenindustrie	4,9	4,3	1,3	1,3	1,2	1,1	0,9	1,1	1,2	1,0	1,1
Chemische eindproductenindustrie	3,3	3,4	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8
Rubber- en kunststofindustrie	1,9	1,9	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,3	6,1	1,6	1,6	1,5	1,6	1,4	1,5	1,5	1,6	1,5
Machine-industrie	4,8	4,8	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Elektrotechnische industrie	5,7	5,1	1,5	1,5	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3
Transportmiddelenindustrie	2,8	2,9	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7
Overige industrie	8,0	8,0	1,9	2,1	1,9	2,1	2,0	2,1	1,9	2,0	1,9
Energie- en waterleidingbedrijven	6,0	6,7	1,7	1,4	1,4	1,6	1,9	1,5	1,5	1,8	2,0
Bouwnijverheid	23,1	24,1	5,7	6,2	5,1	6,1	6,2	6,5	5,4	6,0	6,2
Handel, horeca en reparatie	58,7	60,4	13,9	15,2	14,4	15,1	14,3	15,7	14,9	15,5	14,5
Handel en reparatie	51,1	52,3	12,2	13,2	12,4	13,3	12,4	13,5	12,8	13,6	12,6
Horeca	7,5	8,1	1,7	2,0	2,0	1,8	1,9	2,2	2,1	1,9	1,9
Vervoer, opslag en communicatie	27,8	28,6	6,7	7,2	6,9	6,9	7,0	7,3	7,1	7,2	7,0
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	18,3	18,6	4,4	4,7	4,5	4,6	4,5	4,8	4,6	4,7	4,4
Post en telecommunicatie	9,5	10,0	2,3	2,5	2,4	2,3	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6
Financiële en zakelijke dienstverlening	104,0	108,4	25,2	26,2	25,7	26,9	26,5	27,4	26,6	27,8	27,0
Financiële instellingen	25,1	26,4	6,1	6,4	6,1	6,5	6,7	6,8	6,3	6,7	6,6
Verhuur van en handel in onroerend goed	31,0	32,4	7,6	7,7	7,8	7,9	7,9	8,0	8,2	8,2	8,3
Uitzendbureaus	9,2	9,2	2,1	2,2	2,5	2,4	2,1	2,2	2,5	2,4	2,1
Overige zakelijke dienstverlening	38,7	40,4	9,4	10,0	9,3	10,1	9,8	10,4	9,7	10,5	10,0
Overheid	45,1	48,1	10,4	12,7	10,7	11,3	11,1	13,5	11,4	12,1	11,8
Zorg en overige dienstverlening	45,5	50,3	11,0	11,4	11,4	11,6	12,1	12,7	12,6	12,8	13,2
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	393,8	408,1	95,9	100,8	95,9	101,2	99,0	104,3	100,1	104,8	102,6

Tabel / Tabel 2.3.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	10,5	10,5	2,5	2,5	2,8	2,7	2,7	2,6	2,7	2,6	2,3
Mining and quarrying	11,7	11,0	3,1	3,0	2,8	2,7	2,5	2,7	2,9	2,9	3,1
Manufacturing	61,5	60,1	15,6	15,7	15,2	15,0	14,9	15,0	15,2	14,9	15,5
Electricity, gas and water supply	6,0	6,7	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7	1,8	1,7
Construction	23,1	24,1	5,6	5,7	5,8	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,1
Trade, hotels, restaurants and repair	58,7	60,4	14,5	14,6	14,7	14,8	15,0	15,1	15,3	15,0	15,2
Transport, storage and communication	27,8	28,6	6,8	7,0	7,0	7,0	7,1	7,1	7,2	7,3	7,1
Financial and business service activities	104,0	108,4	25,5	25,9	26,2	26,4	26,8	27,1	27,1	27,3	27,4
Government	45,1	48,1	10,9	11,2	11,4	11,6	11,7	11,9	12,1	12,4	12,4
Care and other service activities	45,5	50,3	11,0	11,2	11,5	11,8	12,1	12,5	12,7	13,0	13,2
Value added (gross, basic prices)	393,8	408,1	97,2	98,1	98,8	99,7	100,5	101,5	102,7	103,5	104,3

Tabel / Table 3.2.1

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	8,2	5,9	9,3	5,7	9,2	9,1	6,7	7,0	4,4	5,3	4,1	
Delfstoffenwinning	2,3	6,0	1,5	-0,7	3,4	5,4	4,4	7,2	6,6	5,9	3,5	
Industrie	4,9	2,7	5,2	4,8	5,1	4,7	3,5	3,4	2,5	1,4	0,9	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	4,5	3,9	4,1	3,2	4,7	6,1	3,7	4,7	3,9	3,2	3,5	
Textiel- en lederindustrie	1,3	-1,4	1,1	2,0	1,5	0,5	0,0	-1,9	-2,0	-1,5	-4,2	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	4,6	2,3	6,0	4,5	4,5	3,6	2,8	2,2	2,4	1,6	-0,5	
Aardolie-industrie	7,2	5,1	7,4	8,8	8,3	4,6	4,0	6,3	5,8	4,4	3,8	
Chemische basisproductenindustrie	5,1	3,1	7,9	3,6	3,4	5,6	3,4	3,8	2,7	2,4	1,0	
Chemische eindproductenindustrie	6,6	7,0	0,8	5,8	10,0	9,5	8,0	7,9	7,0	5,1	4,4	
Rubber- en kunststofindustrie	3,4	4,2	3,8	3,0	2,4	4,2	4,0	4,5	4,4	3,7	2,3	
Basismetale- en metaalproductenindustrie	5,6	1,5	7,0	5,0	5,9	4,8	2,1	3,2	0,7	-0,2	-0,6	
Machine-industrie	6,2	2,6	5,6	6,4	6,1	6,5	3,4	3,8	3,7	-0,3	-0,2	
Elektrotechnische industrie	5,9	1,0	6,7	7,0	6,3	3,8	4,6	2,3	-0,3	-2,4	-1,3	
Transportmiddelenindustrie	4,6	2,3	4,8	5,7	4,8	2,9	2,5	2,6	1,7	2,3	0,9	
Overige industrie	3,8	3,1	3,9	4,1	3,8	3,3	4,0	2,8	3,2	2,4	2,0	
Energie- en waterleidingbedrijven	2,4	3,1	1,8	2,6	2,6	2,6	3,4	3,8	3,0	2,0	2,3	
Bouwnijverheid	8,2	5,0	8,4	8,5	7,7	8,2	7,1	5,6	4,5	3,0	1,4	
Handel, horeca en reparatie	6,8	5,1	7,5	6,1	6,8	7,0	6,2	5,7	4,4	3,9	2,6	
Handel en reparatie	7,0	5,2	8,1	6,0	6,8	7,1	6,1	5,7	4,7	4,0	3,0	
Horeca	5,8	4,4	2,7	7,2	6,7	6,3	6,8	5,8	1,9	3,1	0,0	
Vervoer, opslag en communicatie	8,0	4,4	8,9	8,0	7,7	7,5	5,9	5,2	3,6	3,1	2,3	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	6,1	5,4	6,2	5,7	5,9	6,6	5,9	6,0	5,2	4,6	4,1	
Post en telecommunicatie	13,1	2,0	16,0	14,0	12,3	10,2	5,7	3,1	-0,2	-0,8	-2,1	
Financiële en zakelijke dienstverlening	7,8	4,8	7,2	8,6	7,3	8,0	6,1	5,8	4,3	3,1	1,1	
Financiële instellingen	6,7	3,6	6,5	7,6	6,4	6,0	5,5	4,8	2,9	1,1	0,0	
Verhuur van en handel in onroerend goed	7,4	9,4	6,1	6,5	9,2	8,2	10,3	10,8	9,2	7,1	6,2	
Uitzendbureaus	3,9	1,9	5,6	5,6	2,8	1,8	1,1	3,3	1,2	1,5	-0,6	
Overige zakelijke dienstverlening	9,9	6,1	8,2	10,5	9,4	11,3	7,7	6,8	5,6	4,3	1,9	
Overheid	8,5	6,4	8,0	8,7	8,4	8,7	6,2	6,1	6,5	6,8	6,1	
Zorg en overige dienstverlening	7,9	8,7	7,4	7,8	7,5	8,9	8,3	9,0	8,5	9,0	8,9	
Beloning van werknemers	7,3	5,3	7,2	7,3	7,1	7,4	6,0	5,8	4,9	4,3	3,3	
Exploitatie-overschot (netto)	1,7	-3,7	7,2	1,8	1,6	-3,0	-6,9	-9,9	1,0	-0,7	2,5	
Afschrijvingen	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	
Belastingen op productie en invoer minus subsidies	11,6	3,0	12,4	13,0	10,5	10,4	3,7	2,9	3,0	2,5	2,8	
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	6,6	3,5	7,9	7,1	6,3	5,2	2,9	3,3	4,3	3,5	3,8	

Table / Tabel 3.3.1

Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks

	2001●		2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	2,5	2,7	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8	0,7	0,7	0,6
Mining and quarrying	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Manufacturing	36,8	37,8	8,5	10,6	8,5	9,2	8,8	11,0	8,7	9,4	8,9
Manufacture of food products, beverages and tobacco	5,4	5,6	1,3	1,5	1,2	1,4	1,3	1,6	1,3	1,4	1,3
Manufacture of textile and leather products	0,9	0,8	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Manufacture of paper products; publishing and printing	4,7	4,8	1,1	1,4	1,1	1,2	1,1	1,4	1,1	1,2	1,1
Manufacture of petroleum products	0,4	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Manufacture of basic chemicals and man-made fibres	1,9	2,0	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5
Manufacture of chemical products	1,9	2,0	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,6	0,5	0,5	0,5
Manufacture of rubber and plastic products	1,3	1,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	4,9	5,0	1,2	1,4	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2	1,2	1,2
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3,5	3,6	0,8	1,0	0,8	0,9	0,8	1,0	0,8	0,9	0,8
Manufacture of electrical and optical equipment	4,1	4,2	0,9	1,2	0,9	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1	1,0
Manufacture of transport equipment	2,3	2,3	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5
Other manufacturing	5,5	5,6	1,3	1,6	1,3	1,4	1,3	1,6	1,3	1,4	1,4
Electricity, gas and water supply	1,7	1,7	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
Construction	15,5	16,3	3,5	4,5	3,8	3,8	3,7	4,8	4,0	3,9	3,8
Trade, hotels, restaurants and repair	34,6	36,4	8,0	9,9	8,2	8,6	8,5	10,4	8,5	8,9	8,7
Trade and repair	30,7	32,3	7,1	8,8	7,2	7,6	7,6	9,3	7,5	7,9	7,8
Hotels and restaurants	3,9	4,1	0,9	1,1	1,0	1,0	0,9	1,2	1,0	1,0	0,9
Transport, storage and communication	15,9	16,6	3,6	4,5	3,7	4,1	3,9	4,7	3,9	4,2	3,9
Transport and supporting transport activities	11,3	11,9	2,6	3,1	2,6	3,0	2,7	3,3	2,8	3,1	2,8
Post and telecommunications	4,6	4,7	1,1	1,3	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1	1,1	1,1
Financial and business service activities	48,7	51,1	11,3	13,7	11,4	12,3	12,0	14,5	11,9	12,7	12,2
Financial intermediation	13,7	14,2	3,3	3,9	3,1	3,4	3,4	4,1	3,2	3,4	3,4
Real estate activities	2,3	2,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,7
Activities of employment agencies	8,2	8,4	1,9	2,2	2,0	2,1	1,9	2,3	2,0	2,1	1,9
Other business service activities	24,6	26,1	5,6	6,9	5,7	6,3	6,0	7,4	6,1	6,6	6,2
Government	35,6	37,8	8,2	10,4	8,3	8,7	8,7	11,0	8,9	9,3	9,2
Care and other service activities	28,5	31,0	6,5	8,3	6,8	7,0	7,1	9,0	7,4	7,6	7,7
Compensation of employees	220,5	232,0	50,7	63,1	51,9	54,8	53,8	66,7	54,4	57,1	55,6
Operating surplus (net)	92,2	88,7	25,4	17,4	23,7	25,7	23,6	15,7	23,9	25,5	24,2
Consumption of fixed capital	66,2	71,4	16,3	16,4	16,6	16,8	17,5	17,7	17,9	18,2	18,9
Taxes on production and imports less subsidies	50,4	51,9	12,5	12,8	11,8	13,3	12,9	13,2	12,2	13,7	13,3
Domestic product (gross, market prices)	429,2	444,1	104,8	109,7	104,0	110,6	107,9	113,3	108,4	114,5	112,0

Tabel / Table 3.4.1
Banen en arbeidsvolume van werknemers naar bedrijfstakken
Jobs and labour input of employees by industry

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>1 000 banen</i>											
BANEN VAN WERKNEMERS											
Landbouw, bosbouw en visserij	121	122	110	123	128	124	114	125	127	124	114
Delfstoffenwinning	8	8	9	8	8	8	9	9	8	8	8
Industrie	1 055	1 035	1 053	1 056	1 056	1 054	1 045	1 039	1 031	1 026	1 014
Energie- en waterleidingbedrijven	36	36	37	36	36	36	36	37	36	35	36
Bouwnijverheid	439	438	425	436	447	447	430	438	445	441	417
Handel, horeca en reparatie	1 557	1 568	1 549	1 559	1 559	1 560	1 570	1 572	1 566	1 564	1 563
Vervoer, opslag en communicatie	465	464	459	463	470	469	465	463	466	461	456
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 524	1 513	1 513	1 524	1 534	1 525	1 511	1 516	1 521	1 504	1 480
Overheid	931	963	924	930	930	939	952	960	965	976	987
Zorg en overige dienstverlening	1 314	1 375	1 290	1 306	1 325	1 336	1 346	1 363	1 389	1 402	1 412
Banen van werknemers	7 450	7 524	7 369	7 443	7 492	7 498	7 477	7 521	7 555	7 541	7 487
<i>1 000 arbeidsjaren</i>											
ARBEIDSVOLUME VAN WERKNEMERS											
Landbouw, bosbouw en visserij	89	90	81	91	93	90	84	92	93	90	84
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Industrie	934	915	935	935	934	932	927	919	910	905	898
Energie- en waterleidingbedrijven	33	33	34	34	33	33	33	34	33	33	33
Bouwnijverheid	415	414	401	413	422	422	406	415	420	415	394
Handel, horeca en reparatie	1 098	1 105	1 093	1 108	1 100	1 090	1 109	1 116	1 103	1 091	1 100
Vervoer, opslag en communicatie	390	388	385	386	393	394	389	386	390	387	383
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 201	1 189	1 194	1 207	1 206	1 197	1 195	1 199	1 191	1 173	1 163
Overheid	751	775	746	751	751	758	768	774	776	783	793
Zorg en overige dienstverlening	868	902	856	865	873	877	893	900	905	910	925
Arbeidsvolume van werknemers	5 786	5 820	5 733	5 798	5 814	5 800	5 813	5 844	5 829	5 794	5 782

Tabel / Table 4.1.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Final consumption, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	
	%											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN												
<i>Goederen</i>	0,1	1,1	-0,8	-0,2	0,3	1,1	1,3	1,0	1,2	1,1	1,4	
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	-0,1	0,8	2,6	-1,7	-2,1	0,8	0,6	1,0	2,1	-0,3	0,5	
Voedingsmiddelen	-0,3	1,0	3,1	-1,8	-2,8	0,2	0,2	1,2	2,7	0,0	.	
Genotmiddelen	0,2	0,6	1,7	-1,5	-1,1	1,8	1,3	0,7	1,1	-0,6	.	
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	-0,7	1,4	-4,3	-0,2	1,3	0,2	1,9	0,3	0,8	2,5	1,9	
Kleding en schoeisel	2,2	-0,9	4,2	3,8	3,1	-1,5	-1,5	-1,8	-2,5	2,3	.	
Vervoermiddelen en onderdelen	-8,2	11,2	-21,0	-9,2	2,9	-1,6	12,4	8,1	6,3	18,1	.	
Woninginrichting en overige duurzame goederen	1,0	-1,3	0,4	2,1	-0,4	1,9	-0,5	-1,9	0,4	-3,1	.	
<i>Overige goederen</i>	1,8	1,1	1,5	1,2	1,4	2,9	1,0	2,1	0,9	0,3	1,7	
Energie en water	2,7	-0,8	6,1	2,7	-0,6	1,2	-2,9	-2,0	-0,1	1,8	.	
Motorbrandstoffen en overige goederen	1,4	1,9	-0,8	0,7	2,0	3,7	3,3	3,6	1,2	-0,4	.	
<i>Diensten</i>	2,0	0,8	2,3	2,5	1,8	1,4	1,3	0,5	0,6	0,9	-0,3	
Huisvesting	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6	1,5	1,8	1,6	1,7	1,5	.	
Horecadiensten	-1,6	-3,3	-0,6	-1,1	-3,1	-1,5	-2,7	-3,4	-2,9	-4,4	.	
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	2,7	1,4	2,0	2,9	2,6	3,4	1,9	1,9	0,8	1,1	.	
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	7,1	3,6	10,5	9,1	7,8	1,7	4,2	1,9	2,3	6,3	.	
Medische diensten en verzorging	1,5	2,6	1,4	2,3	1,5	0,9	3,7	2,2	2,6	2,0	.	
Financiële en zakelijke diensten	0,5	-0,6	0,1	0,6	0,1	1,3	0,0	-0,2	-0,9	-1,3	.	
Overige diensten	2,5	0,0	2,4	3,0	2,1	2,4	0,3	-0,6	0,0	0,1	.	
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	1,0	1,0	0,8	1,1	1,1	1,2	1,3	0,7	0,9	1,0	0,6	
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,2	0,7	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,0	-2,1	4,8	0,0	-6,4	
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	-7,1	3,4	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-0,2	2,2	5,3	5,7	-1,4	
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	1,2	0,9	1,0	1,5	1,1	1,3	1,3	0,6	0,9	0,8	0,4	
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	3,1	3,7	3,2	3,2	2,9	3,1	2,7	4,5	3,9	3,8	3,2	
3 Individuele consumptie door overheid	1,9	5,0	2,1	2,7	1,4	1,5	3,9	6,2	4,7	4,9	3,9	
4 Collectieve consumptie door overheid	4,4	2,3	4,4	3,7	4,6	4,9	1,4	2,5	2,9	2,5	2,4	
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	1,8	1,8	1,7	2,0	1,7	1,9	1,7	1,9	1,9	1,8	1,3	

Table / Tabel 4.2.1
Final consumption, original series (value changes)
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%											
TYPE OF GOODS AND SERVICES												
<i>Goods</i>	4,9	3,9	4,1	4,9	5,0	5,4	4,8	3,5	3,8	3,4	3,4	
<i>Food, beverages and tobacco</i>	6,5	4,9	7,6	5,8	5,3	7,4	6,8	4,6	5,9	2,5	2,4	
Food	7,1	5,0	8,4	6,9	5,6	7,6	7,9	4,5	6,1	2,0	.	
Confectionery, beverages and tobacco	5,6	4,6	6,4	4,0	4,8	7,1	4,9	4,8	5,5	3,2	.	
<i>Durable consumer goods</i>	2,1	3,2	-2,2	2,6	4,3	3,5	4,7	2,5	2,6	3,2	1,4	
Clothing and footwear	5,1	2,3	5,9	6,0	5,8	3,1	3,7	1,6	0,6	3,5	.	
Vehicles and parts	-6,4	12,5	-19,7	-7,1	4,9	0,0	13,6	9,4	8,1	19,1	.	
Home furnishing and other durable goods	4,3	-0,1	3,3	5,4	3,1	5,1	1,5	0,1	1,5	-2,9	.	
<i>Other goods</i>	7,6	3,9	10,3	7,8	6,0	6,4	3,2	4,1	3,5	4,7	7,2	
Energy and water	15,9	4,1	22,6	13,8	11,0	13,4	1,8	3,8	3,6	7,3	.	
Motor fuel and other goods	4,4	3,8	3,9	5,9	4,5	3,1	4,1	4,2	3,4	3,4	.	
<i>Services</i>	6,7	5,1	6,9	7,4	6,4	6,0	5,6	4,8	4,8	5,3	3,4	
Housing	4,5	4,8	4,5	4,4	4,6	4,6	4,8	4,8	4,9	4,7	.	
Hotels and restaurants services	5,2	3,6	6,1	5,9	3,0	5,8	4,8	3,8	3,9	1,7	.	
Recreational and cultural services	7,2	6,1	6,0	7,7	7,3	7,7	6,7	6,5	4,6	6,5	.	
Transport and communication services	9,0	5,2	11,5	12,1	9,9	2,9	6,5	3,1	3,6	8,2	.	
Medical services and welfare	9,3	10,3	9,0	10,4	8,8	8,9	11,9	10,2	10,0	9,3	.	
Financial and business services	7,3	4,1	7,0	7,4	6,8	7,8	3,9	4,7	4,0	3,9	.	
Other services	8,0	4,3	8,1	9,0	7,7	7,4	4,7	3,5	4,2	4,9	.	
Final consumption expenditure by households incl. NPISH, domestic	5,7	4,5	5,5	6,1	5,7	5,7	5,2	4,2	4,3	4,3	3,4	
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,6	4,0	7,4	11,2	1,9	-5,3	3,6	0,9	7,8	4,5	-2,4	
Minus: final consumption by non-residents in the Netherlands	-2,0	9,0	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,9	7,6	11,0	11,0	2,0	
1 Final consumption expenditure by households incl. NPISH, national	5,9	4,3	5,7	6,4	5,7	5,6	5,1	3,9	4,2	4,1	3,2	
2 (3+4) Final consumption expenditure by general government	9,1	8,3	9,1	9,1	9,3	8,8	7,3	8,9	8,5	8,4	7,0	
3 Individual final consumption of general government	9,0	10,8	8,5	9,5	8,9	9,0	9,2	12,4	10,7	10,6	8,3	
4 Collective final consumption of general government	9,2	5,4	9,7	8,6	9,8	8,7	5,1	4,9	5,9	5,8	5,5	
5 (1+2) Final consumption expenditure (total)	6,9	5,6	6,8	7,3	6,8	6,6	5,8	5,5	5,6	5,5	4,5	

Tabel / Table 4.3.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks
Final consumption, original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
<i>mld euro</i>											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN											
<i>Goederen</i>	105,9	110,0	25,5	26,5	25,5	28,4	26,8	27,4	26,5	29,4	27,7
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	30,1	31,5	7,1	7,5	7,3	8,1	7,6	7,8	7,8	8,3	7,8
Voedingsmiddelen	18,7	19,7	4,5	4,7	4,6	5,0	4,8	4,9	4,8	5,1	.
Genotmiddelen	11,3	11,8	2,6	2,8	2,8	3,1	2,8	3,0	2,9	3,2	.
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	46,0	47,5	10,6	11,8	11,2	12,4	11,1	12,1	11,5	12,8	11,3
Kleding en schoeisel	12,9	13,2	2,7	3,4	3,2	3,5	2,8	3,5	3,2	3,6	.
Vervoermiddelen en onderdelen	9,5	10,7	2,3	2,5	2,3	2,4	2,6	2,8	2,5	2,8	.
Woninginrichting en overige duurzame goederen	23,6	23,5	5,6	5,8	5,7	6,5	5,7	5,8	5,8	6,3	.
<i>Overige goederen</i>	29,8	31,0	7,8	7,2	6,9	7,9	8,1	7,5	7,2	8,3	8,7
Energie en water	9,2	9,6	3,0	1,9	1,7	2,7	3,0	1,9	1,7	2,9	.
Motorbrandstoffen en overige goederen	20,7	21,4	4,9	5,3	5,3	5,2	5,1	5,6	5,5	5,4	.
<i>Diensten</i>	103,7	109,0	25,2	26,3	26,2	26,1	26,6	27,5	27,4	27,4	27,5
Huisvesting	31,4	32,9	7,7	7,7	8,0	8,0	8,1	8,1	8,4	8,4	.
Horecadiensten	11,9	12,3	2,8	3,2	3,0	2,8	2,9	3,3	3,2	2,9	.
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	6,0	6,3	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,6	1,7	1,6	.
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	13,7	14,4	3,2	3,6	3,6	3,3	3,4	3,7	3,8	3,6	.
Medische diensten en verzorging	9,3	10,3	2,3	2,4	2,3	2,4	2,6	2,6	2,5	2,6	.
Financiële en zakelijke diensten	16,0	16,7	4,1	4,0	3,8	4,1	4,2	4,1	4,0	4,3	.
Overige diensten	15,4	16,1	3,8	4,0	3,8	3,9	4,0	4,1	3,9	4,1	.
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	209,6	219,0	50,8	52,7	51,6	54,5	53,4	54,9	53,9	56,8	55,2
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,8	9,2	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,6	6,1	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8	1,5	1,4
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	212,9	222,1	51,4	54,1	52,1	55,4	54,0	56,2	54,3	57,7	55,8
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	99,5	107,7	23,7	26,4	24,1	25,2	25,4	28,8	26,2	27,4	27,2
3 Individuele consumptie door overheid	52,8	58,5	12,5	14,0	13,0	13,3	13,7	15,7	14,4	14,7	14,8
4 Collectieve consumptie door overheid	46,7	49,2	11,1	12,5	11,1	12,0	11,7	13,1	11,7	12,7	12,4
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	312,4	329,8	75,1	80,5	76,2	80,6	79,4	85,0	80,4	85,0	83,0

Tabel / Table 5.1.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Fixed capital formation (gross), original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	
	%											
NAAR TYPE ACTIVA												
Woningen	-1,2	-3,3	-2,1	0,9	-3,6	-0,2	-1,7	-4,3	-1,2	-5,4	-2,2	
Bedrijfsgebouwen	4,3	-2,4	4,5	5,3	4,0	3,3	1,8	-0,6	-3,0	-8,3	-11,7	
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	6,2	-0,7	3,1	5,3	10,4	5,9	8,8	-1,8	-0,5	-6,9	-10,4	
Vervoermiddelen	-2,9	-9,5	1,4	-5,0	-5,1	-3,1	-11,1	3,6	-13,4	-16,4	6,6	
Machines en installaties	-5,2	-0,6	0,2	-10,4	-7,1	-3,1	4,1	1,5	-1,3	-6,1	-9,7	
Computers	-4,9	-8,3	-6,8	-5,0	-5,0	-3,0	-7,8	-6,3	-8,1	-10,9	2,0	
Overige materiële vaste activa	-0,2	-5,3	0,1	4,2	-1,4	-3,4	-7,2	-6,0	-3,9	-3,9	-4,5	
Immateriële vaste activa	3,2	-0,7	3,5	8,9	4,2	-2,8	-0,6	0,4	-0,8	-1,8	-0,8	
In cultuur gebrachte activa (bijv. bomen en vee)	-30,7	-0,9	-42,2	-8,5	-266,7	-10,0	-0,8	-3,4	9,1	-15,2	2,3	
Overdrachtskosten op grond	-1,2	-4,9	5,6	1,2	-6,6	-4,7	-8,3	-3,6	-4,3	-3,4	-9,4	
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-0,4	-3,2	0,3	-0,3	-1,2	-0,4	-0,7	-1,5	-3,1	-7,2	-5,1	
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	16,0	13,9	14,5	18,8	13,1	17,0	25,7	17,6	16,3	-1,4	2,2	
Investerings in vaste activa (bruto)	-0,8	-3,7	-0,1	-0,8	-1,6	-0,9	-1,5	-2,0	-3,7	-7,4	-5,4	
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING												
Landbouw, bosbouw en visserij	-7,5	-2,8	-9,6	-4,8	-9,7	-6,5	-1,8	-3,3	-1,5	-4,4	-3,1	
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	-6,9	0,7	-1,0	-12,9	-7,6	-5,1	10,1	5,1	-3,6	-8,4	-14,8	
Handel, horeca en reparatie	-0,6	-5,4	-2,3	1,0	0,1	-1,3	-4,8	-5,2	-4,2	-7,3	-5,3	
Vervoer, opslag en communicatie	0,8	-3,8	6,6	2,1	-4,7	-0,3	-5,2	5,7	-3,7	-10,9	1,2	
Exploitatie van woningen	-0,8	-3,2	-1,8	1,2	-3,1	0,0	-1,5	-4,2	-1,3	-5,3	-2,6	
Overheid	6,5	-3,4	5,1	7,2	8,1	5,6	1,5	-3,8	-2,5	-7,7	-5,7	
Overige diensten en n.e.g.	2,0	-4,6	0,9	3,1	3,8	0,3	-3,5	-3,8	-4,8	-6,4	-5,4	
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-0,4	-3,2	0,3	-0,3	-1,2	-0,4	-0,7	-1,5	-3,1	-7,2	-5,1	
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	16,0	13,9	14,5	18,8	13,1	17,0	25,7	17,6	16,3	-1,4	2,2	
Investerings in vaste activa (bruto)	-0,8	-3,7	-0,1	-0,8	-1,6	-0,9	-1,5	-2,0	-3,7	-7,4	-5,4	

Table / Tabel 5.2.1
Fixed capital formation (gross), original series (value changes)
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	
	%											
BY TYPE OF CAPITAL GOOD												
Dwellings	5,7	1,1	4,3	8,5	3,6	6,2	3,4	-0,1	3,0	-1,6	2,9	
Non-residential buildings	10,3	1,6	10,0	11,6	10,5	8,9	6,4	3,5	0,9	-4,9	-8,5	
Civil engineering works	11,0	2,0	6,4	10,1	15,9	11,2	12,6	0,6	1,9	-4,5	-9,3	
Transport equipment	-1,2	-8,0	3,1	-2,8	-3,4	-1,9	-9,7	6,0	-11,7	-15,5	8,4	
Machinery and equipment	-3,0	0,4	3,0	-8,0	-4,8	-1,6	5,4	2,7	-0,5	-5,5	-9,4	
Computers	-7,8	-11,2	-4,6	-6,3	-9,2	-10,6	-8,6	-10,4	-10,7	-14,8	-2,8	
Other tangible fixed assets	2,8	-4,3	3,7	7,3	1,6	-1,3	-6,1	-4,4	-3,4	-3,3	-3,4	
Intangible fixed assets	7,4	1,8	7,5	13,1	7,8	2,0	1,8	3,3	1,5	0,5	1,4	
Cultivated assets (e.g. trees and livestock)	-16,5	20,1	-26,5	7,6	-271,4	3,7	0,0	23,0	0,0	0,0	0,0	
Transfer costs of ground	8,5	1,3	11,0	12,5	2,6	7,5	3,7	1,4	1,4	-1,0	-7,8	
Fixed capital formation from production and imports	3,9	-0,5	4,8	4,6	3,1	3,3	2,6	1,5	-0,7	-5,2	-2,7	
Minus: sales of used fixed capital goods	14,2	13,3	13,5	14,8	11,9	16,0	24,4	16,8	16,0	-1,8	2,4	
Fixed capital formation (gross)	3,7	-0,9	4,5	4,3	2,8	2,9	2,0	1,1	-1,2	-5,3	-2,9	
BY ECONOMIC ACTIVITY OF DESTINATION												
Agriculture, forestry and fishing	-3,0	1,5	-4,6	2,0	-7,2	-4,0	1,1	5,7	1,4	-4,2	-2,3	
Industry (incl. energy and construction)	-4,3	2,2	1,9	-10,4	-4,7	-2,8	12,0	6,7	-2,2	-7,2	-14,2	
Trade, hotels, restaurants and repair	2,3	-3,8	1,3	4,2	3,4	0,7	-2,3	-3,6	-3,0	-5,9	-4,0	
Transport, storage and communication	4,0	-1,5	10,4	6,4	-2,2	1,9	-2,6	8,5	-1,9	-9,1	3,0	
Operation of dwellings	6,1	1,2	4,7	8,8	4,1	6,5	3,8	0,1	2,9	-1,7	2,3	
Government	10,4	-0,9	7,7	11,8	12,4	9,6	4,9	-1,5	-0,3	-5,6	-4,1	
Other services and n.e.c.	5,6	-2,8	5,1	7,0	7,6	3,1	-1,3	-1,6	-2,9	-5,3	-3,5	
Fixed capital formation from production and imports	3,9	-0,5	4,8	4,6	3,1	3,3	2,6	1,5	-0,7	-5,2	-2,7	
Minus: sales of used fixed capital goods	14,2	13,3	13,5	14,8	11,9	16,0	24,4	16,8	16,0	-1,8	2,4	
Fixed capital formation (gross)	3,7	-0,9	4,5	4,3	2,8	2,9	2,0	1,1	-1,2	-5,3	-2,9	

Tabel / Table 5.3.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks
Fixed capital formation (gross), original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
<i>mln euro</i>											
NAAR TYPE ACTIVA											
Woningen	25,4	25,7	6,3	6,6	6,8	5,4	6,6	6,8	6,8	5,5	7,0
Bedrijfsgebouwen	16,2	16,5	3,8	4,1	4,6	3,4	4,2	4,3	4,8	3,4	4,0
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	10,9	11,1	2,8	2,3	2,7	2,8	3,1	2,6	2,7	2,8	2,3
Vervoermiddelen	10,2	9,4	3,0	2,6	2,5	2,2	2,9	2,3	2,6	2,0	2,5
Machines en installaties	16,1	16,2	4,5	3,9	4,1	3,7	4,4	4,1	4,3	3,7	3,7
Computers	4,1	3,6	1,2	0,9	1,1	1,0	1,1	0,8	1,0	0,9	0,8
Overige materiële vaste activa	5,2	5,0	1,4	1,3	1,3	1,2	1,3	1,2	1,3	1,2	1,2
Immateriële vaste activa	7,0	7,1	1,8	1,6	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9	1,8	1,7
In cultuur gebrachte activa (bv. bomen en vee)	0,3	0,4	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	0,1
Overdrachtskosten op grond	1,4	1,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	96,8	96,3	25,1	23,7	25,7	21,6	25,9	24,3	26,1	21,4	23,6
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,8	3,1	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,9
Investerings in vaste activa (bruto)	94,1	93,2	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,4	25,2	20,7	22,8
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING											
Landbouw, bosbouw en visserij	3,4	3,5	0,8	0,9	1,1	0,7	0,7	0,9	1,2	0,7	0,9
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	14,2	14,5	3,9	3,4	3,7	3,2	3,8	3,8	4,0	3,2	3,2
Handel, horeca en reparatie	7,5	7,2	2,0	1,8	2,0	1,7	2,0	1,8	1,9	1,6	1,7
Vervoer, opslag en communicatie	12,8	12,7	3,6	3,1	3,2	2,9	3,7	3,0	3,5	2,8	3,1
Exploitatie van woningen	26,5	26,8	6,5	6,8	7,1	5,6	6,9	7,0	7,1	5,8	7,2
Overheid	12,1	12,0	3,1	2,7	3,1	2,9	3,4	2,8	3,1	2,9	2,7
Overige diensten en n.e.g.	20,3	19,8	5,2	4,9	5,4	4,6	5,4	4,9	5,4	4,5	4,7
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	96,8	96,3	25,1	23,7	25,7	21,6	25,9	24,3	26,1	21,4	23,6
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,8	3,1	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,9
Investerings in vaste activa (bruto)	94,1	93,2	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,4	25,2	20,7	22,8

Tabel / Table 6.1.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Imports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	0,9	-1,5	3,5	3,2	3,4	-6,1	-2,7	-2,9	-2,1	1,8	4,6
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	5,5	-6,2	10,6	7,5	7,3	-2,6	-5,4	-7,7	-9,3	-2,5	-2,9
Voedings- en genotmiddelen	4,4	1,6	9,9	4,5	3,8	0,1	-0,3	2,2	2,6	1,8	1,0
Textiel, kleding, leder en lederwaren	3,3	-2,2	3,0	6,7	3,0	1,0	-3,8	-4,8	-1,5	1,4	-0,1
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-1,5	1,1	0,1	-3,2	-0,5	-2,2	-3,4	4,2	1,5	2,2	4,0
Aardolie-producten, e.d.	-7,0	9,3	-1,3	-14,7	-12,6	3,8	13,5	12,5	4,0	7,8	4,4
Chemische producten	2,1	1,7	3,4	2,3	0,6	2,1	-2,1	3,8	2,1	3,1	6,9
Rubber- en kunststofproducten	1,8	5,3	3,3	3,9	-0,3	0,2	3,3	4,5	7,9	5,5	-0,8
Basismetalen en metaalproducten	-0,2	-4,6	2,0	0,6	2,7	-5,7	-5,8	-5,6	-3,8	-3,3	-2,2
Machines en apparaten n.e.g.	2,2	-3,7	7,1	3,8	4,6	-6,0	-9,9	-3,9	-1,3	0,5	6,2
Elektrotechnische machines en optische apparaten	3,7	-5,1	19,7	4,2	3,0	-8,8	-13,6	-7,4	-2,6	3,4	7,8
Transportmiddelen	-4,5	-5,5	-9,9	-2,8	3,8	-8,1	-7,5	0,1	-9,1	-6,0	6,9
Overige industriële producten	-0,3	-4,6	4,9	1,2	-2,7	-4,5	-6,2	-6,2	-3,8	-2,0	-1,2
Overige producten	3,4	-0,1	5,6	4,5	3,8	0,1	-0,5	-0,5	0,2	0,2	-1,6
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,2	0,7	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,0	-2,1	4,8	0,0	-6,4
Cif/fob-correctie	1,3	-2,0	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-7,5	-2,0	-2,0	4,0	-4,1
Invoer van goederen en diensten (fob)	1,9	-2,1	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9	2,7
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	1,4	-2,6	7,0	2,1	1,9	-4,8	-6,5	-2,6	-2,1	1,0	3,7
Cif/fob-correctie en herclassificatie	1,4	-1,6	17,3	2,6	-0,8	-10,8	-7,4	-2,5	-1,8	5,6	-4,0
Invoer van goederen (fob)	1,4	-2,6	6,7	2,1	2,0	-4,6	-6,4	-2,6	-2,1	0,8	4,0
Invoer van diensten (cif)	4,9	0,0	7,0	7,0	5,0	0,9	-0,1	-1,3	1,1	0,5	-2,3
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,2	0,7	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,0	-2,1	4,8	0,0	-6,4
Overige invoer van diensten	6,2	-0,1	7,8	7,0	7,1	3,2	-0,3	-1,0	0,1	0,7	-1,3
Cif/fob-herclassificatie	1,4	-1,6	17,2	2,5	-0,8	-10,7	-7,4	-2,5	-1,8	5,7	-4,0
Invoer van diensten (fob)	4,3	-0,2	8,6	6,3	4,1	-1,0	-1,3	-1,5	0,6	1,3	-2,5
Invoer van goederen en diensten (fob)	1,9	-2,1	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,5	-2,4	-1,6	0,9	2,7

Table / Tabel 6.2.1
Imports of goods and services, original series (value changes)
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%										
GROUPS OF PRODUCTS											
Products of agriculture, forestry and fishing	4,6	1,5	6,7	7,1	7,1	-1,9	3,2	2,2	-0,9	0,9	1,5
Crude petroleum, natural gas and other minerals	1,3	-10,9	21,4	20,8	0,3	-27,2	-17,4	-17,0	-12,9	7,1	13,0
Food products, beverages and tobacco products	7,1	1,2	14,0	9,3	5,9	0,4	-0,1	1,5	1,1	2,6	-1,1
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	6,2	-1,7	7,6	10,9	4,9	1,8	-2,7	-5,0	-0,6	1,5	-1,9
Paper and-products, printed matter and recorded media	-0,1	-1,4	6,0	-1,3	-0,1	-4,3	-6,0	0,8	-1,0	0,7	1,9
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-13,0	2,6	10,6	-7,5	-22,6	-24,8	-3,8	-3,5	-1,9	22,2	29,5
Chemicals, chemical products and man-made fibres	3,2	1,5	9,6	4,8	0,1	-1,0	-5,0	3,5	2,8	4,8	11,4
Rubber and plastic products	3,6	6,6	5,6	6,2	1,3	1,1	3,7	5,7	9,4	7,7	1,5
Basic metals and metal products	-0,9	-5,9	7,0	0,8	0,5	-11,0	-9,1	-6,8	-4,9	-2,2	-0,9
Machinery and equipment n.e.c.	3,9	-3,6	9,6	5,9	5,8	-5,0	-9,0	-3,8	-1,5	0,1	5,5
Electrical machinery and optical equipment	2,7	-7,9	20,9	4,3	2,0	-12,0	-14,2	-10,2	-6,0	-1,0	1,6
Transport equipment	-3,6	-5,5	-8,2	-0,6	3,9	-8,4	-7,0	-0,3	-9,1	-6,1	7,3
Other manufactured goods n.e.c.	1,7	-2,7	8,2	2,7	-0,7	-3,0	-4,2	-2,8	-3,0	-0,7	-2,2
Other products	7,1	1,9	9,6	8,9	7,7	2,6	1,8	1,0	1,9	2,9	0,4
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,6	4,0	7,4	11,2	1,9	-5,3	3,6	0,9	7,8	4,5	-2,4
Cif/fob-reclassification	4,9	-3,0	25,6	9,7	2,1	-12,5	-9,3	-3,9	-3,1	5,1	-4,1
Imports of goods and services (fob)	2,7	-2,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,5	-2,4	1,5	3,4
GOODS AND SERVICES											
Imports of goods (cif)	1,6	-3,8	10,9	4,9	1,1	-8,9	-8,1	-4,4	-3,5	1,2	4,0
Cif/fob-adjustment and reclassification	4,9	-2,8	25,3	10,2	2,5	-13,0	-9,0	-4,3	-3,2	5,9	-3,7
Imports of goods (fob)	1,5	-3,8	10,4	4,7	1,1	-8,8	-8,0	-4,4	-3,5	1,0	4,3
Imports of services (cif)	8,8	2,6	11,3	11,6	9,4	3,6	2,7	1,1	3,3	3,5	0,1
Final consumption by resident households in the rest of the world	3,6	4,0	7,4	11,2	1,9	-5,3	3,6	0,9	7,8	4,5	-2,4
Other imports of services	10,3	2,3	12,2	11,8	11,5	6,2	2,5	1,2	2,1	3,2	0,7
Cif/fob-reclassification	4,9	-2,8	25,3	10,3	2,5	-13,1	-9,0	-4,4	-3,2	5,9	-3,6
Imports of services (fob)	8,2	1,8	13,4	11,4	8,3	0,8	0,8	0,3	2,3	3,8	-0,5
Imports of goods and services (fob)	2,7	-2,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,5	-2,4	1,5	3,4

Tabel / Table 6.3.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks
Imports of goods and services, original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>mld euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	10,3	10,4	2,8	2,6	2,3	2,6	2,9	2,7	2,3	2,6	3,0
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	17,2	15,3	4,5	4,6	4,4	3,7	3,7	3,8	3,9	3,9	4,2
Voedings- en genotmiddelen	14,7	14,8	3,6	3,8	3,6	3,7	3,6	3,8	3,6	3,8	3,6
Textiel, kleding, leder en lederwaren	11,4	11,2	3,1	2,6	3,1	2,6	3,0	2,5	3,1	2,6	2,9
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,8	6,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,6	1,7	1,7	1,8	1,6
Aardolie-producten, e.d.	5,2	5,3	1,2	1,5	1,4	1,2	1,2	1,4	1,3	1,4	1,5
Chemische producten	25,0	25,4	6,2	6,4	6,1	6,3	5,9	6,7	6,3	6,6	6,5
Rubber- en kunststofproducten	5,6	6,0	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5
Basismetalen en metaalproducten	14,2	13,3	3,6	3,7	3,5	3,3	3,3	3,5	3,3	3,3	3,3
Machines en apparaten n.e.g.	14,1	13,6	3,6	3,7	3,4	3,4	3,3	3,6	3,4	3,4	3,4
Elektrotechnische machines en optische apparaten	57,6	53,1	15,4	13,7	13,8	14,7	13,2	12,3	13,0	14,6	13,4
Transportmiddelen	17,4	16,5	4,2	4,7	4,2	4,4	3,9	4,6	3,8	4,1	4,2
Overige industriële producten	11,0	10,7	2,9	2,8	2,6	2,7	2,7	2,7	2,5	2,7	2,7
Overige producten	38,5	39,2	9,6	9,4	9,5	10,0	9,8	9,5	9,6	10,3	9,9
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,8	9,2	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Invoer van goederen en diensten (fob)	257,4	250,4	65,7	65,0	62,9	63,8	61,5	62,8	61,4	64,8	63,5
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	215,9	207,8	55,6	54,5	52,8	53,1	51,1	52,1	50,9	53,7	53,2
Cif/fob-correctie en herclassificatie	8,1	7,9	2,2	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	2,1	1,9
Invoer van goederen (fob)	207,8	199,9	53,4	52,5	50,8	51,1	49,1	50,1	49,0	51,6	51,3
Invoer van diensten (cif)	41,9	43,0	10,2	10,6	10,2	10,8	10,5	10,8	10,6	11,2	10,5
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,8	9,2	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9
Overige invoer van diensten	33,0	33,8	8,3	8,0	8,2	8,6	8,5	8,1	8,3	8,8	8,5
Cif/fob-herclassificatie	7,7	7,5	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	2,0	1,8
Invoer van diensten (fob)	49,6	50,5	12,2	12,6	12,1	12,7	12,3	12,6	12,4	13,2	12,3
Invoer van goederen en diensten (fob)	257,4	250,4	65,7	65,0	62,9	63,8	61,5	62,8	61,4	64,8	63,5

Tabel / Table 7.1.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (volumemutaties)
Exports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	-0,9	0,5	-4,6	-0,3	1,7	0,1	0,8	-1,2	0,4	2,3	2,0
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	14,3	-1,6	1,0	22,9	21,0	21,1	-4,0	-8,5	1,3	4,1	11,7
Voedings- en genotmiddelen	1,9	0,2	2,7	1,6	3,5	-0,1	0,5	3,1	-0,2	-2,6	-2,1
Textiel, kleding, leder en lederwaren	1,6	-2,2	4,1	7,7	-1,3	-3,6	-5,4	-5,5	0,6	1,8	2,4
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-2,6	1,5	0,9	-3,4	-4,6	-3,2	-3,4	2,8	3,1	3,7	0,0
Aardolie-producten, e.d.	1,5	-1,4	3,1	2,7	-5,6	7,3	7,5	-4,7	-0,5	-7,7	-9,0
Chemische producten	2,0	4,4	3,2	3,4	2,1	-0,4	2,0	7,0	4,8	3,8	5,6
Rubber- en kunststofproducten	-0,9	9,0	-0,3	0,5	-2,9	-1,0	3,8	6,8	12,7	13,2	0,2
Basismetalen en metaalproducten	0,9	-3,4	0,6	1,8	4,7	-3,2	-4,8	-4,8	-1,9	-1,9	-1,8
Machines en apparaten n.e.g.	4,4	-1,6	12,6	8,5	3,5	-5,4	-6,2	-3,2	1,9	1,5	2,3
Elektrotechnische machines en optische apparaten	3,1	-7,2	21,2	4,1	0,8	-10,1	-17,0	-8,7	-3,6	1,2	6,3
Transportmiddelen	-3,4	-4,1	-2,2	-1,2	-1,1	-8,4	-8,9	-3,7	-1,8	-1,9	2,1
Overige industriële producten	0,2	-9,3	6,7	1,9	-2,7	-5,0	-11,8	-9,7	-8,3	-7,2	-2,8
Vervoer en communicatie	1,3	1,9	3,5	3,1	3,0	-4,0	1,8	0,9	0,6	4,5	-0,7
Financiële en zakelijke diensten	2,2	-0,3	4,0	3,4	2,8	-0,7	0,0	-0,6	0,0	-0,4	-2,1
Overige producten	1,3	-2,8	2,8	3,9	1,1	-2,5	-3,2	-2,9	-1,9	-3,1	-2,4
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	-7,1	3,4	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-0,2	2,2	5,3	5,7	-1,4
Uitvoer van gebruikte vaste activa	18,9	9,4	43,8	28,3	5,8	2,4	10,9	15,9	12,3	-3,0	-3,9
Cif/fob-correctie	1,3	-2,0	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-7,5	-2,0	-2,0	4,0	-4,1
Uitvoer van goederen en diensten	1,7	-1,4	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,1	0,7	1,5
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Uitvoer van goederen	1,9	-1,9	6,9	3,3	1,2	-3,4	-5,5	-2,2	-0,1	0,5	2,1
Uitvoer van goederen uit productie	1,1	-0,3	2,3	2,8	0,3	-0,8	-1,4	-0,2	1,5	-1,0	-0,2
Wederuitvoer	2,9	-4,3	13,8	3,9	2,6	-7,3	-11,5	-5,5	-2,6	3,1	5,8
Uitvoer van gebruikte vaste activa	18,9	9,4	43,8	28,3	5,8	2,4	10,9	15,9	12,3	-3,0	-3,9
Uitvoer van diensten	0,9	0,6	2,6	2,8	1,5	-2,8	0,1	0,1	0,7	1,4	-1,3
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	-7,1	3,4	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-0,2	2,2	5,3	5,7	-1,4
Overige uitvoer van diensten	2,0	0,2	3,9	3,4	2,5	-1,3	0,1	-0,2	0,0	0,9	-1,3
Cif/fob-correctie	1,3	-2,0	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-7,5	-2,0	-2,0	4,0	-4,1
Uitvoer van goederen en diensten	1,7	-1,4	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,6	-1,8	0,1	0,7	1,5

Table / Tabel 7.2.1
Exports of goods and services, original series (value changes)
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year									
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●	
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	
	%											
GROUPS OF PRODUCTS												
Products of agriculture, forestry and fishing	4,3	3,6	2,4	4,9	6,0	3,8	7,2	2,8	0,5	3,8	-0,6	
Crude petroleum, natural gas and other minerals	35,1	-14,2	56,1	58,3	28,3	7,8	-22,5	-22,9	-10,3	0,6	16,1	
Food products, beverages and tobacco products	5,8	1,9	7,7	6,6	6,8	2,5	3,8	3,7	1,0	-0,9	-0,7	
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	4,2	-1,5	7,9	11,5	0,8	-2,5	-4,2	-5,3	1,5	2,3	1,8	
Paper and-products, printed matter and recorded media	-1,8	-0,4	6,7	-1,5	-5,6	-6,2	-6,6	0,0	2,0	3,3	1,2	
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-5,1	-7,3	14,2	12,1	-15,2	-24,8	-13,1	-13,3	-5,2	5,4	24,0	
Chemicals, chemical products and man-made fibres	1,8	1,0	9,9	5,6	-0,7	-6,3	-5,6	1,7	3,7	4,4	10,1	
Rubber and plastic products	1,5	8,2	2,9	3,3	-0,6	0,1	3,0	5,8	11,7	12,6	5,1	
Basic metals and metal products	-0,8	-4,6	6,1	1,2	0,4	-10,0	-10,6	-8,4	-1,3	2,5	1,7	
Machinery and equipment n.e.c.	6,6	-1,0	15,8	11,1	5,3	-3,9	-4,9	-2,7	1,9	1,8	1,7	
Electrical machinery and optical equipment	2,8	-9,5	23,0	4,6	0,4	-12,3	-17,4	-10,9	-6,3	-2,4	1,0	
Transport equipment	-3,2	-3,0	-1,7	0,3	-0,8	-9,4	-7,6	-4,0	-0,4	0,0	3,2	
Other manufactured goods n.e.c.	3,6	-7,8	11,2	4,5	0,7	-1,8	-9,6	-6,5	-8,1	-6,7	-4,1	
Transport and communication services	4,7	2,9	9,5	10,1	4,0	-3,6	3,4	0,2	1,9	6,3	0,7	
Financial and business services	7,3	3,4	9,4	7,4	8,5	4,4	2,8	2,7	3,9	4,3	1,2	
Other products	4,0	-2,0	5,4	6,6	3,9	0,1	-2,4	-2,1	-1,2	-2,4	-1,7	
Final consumption by non-residents in the Netherlands	-2,0	9,0	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,9	7,6	11,0	11,0	2,0	
Exports of used fixed capital goods	17,1	9,4	41,5	25,6	3,8	1,8	10,9	15,9	12,3	-3,0	-3,9	
Cif/fob-adjustment	4,9	-3,0	25,6	9,7	2,1	-12,5	-9,3	-3,9	-3,1	5,1	-4,1	
Exports of goods and services	3,4	-2,2	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,3	-3,4	-0,4	1,6	3,4	
GOODS AND SERVICES												
Exports of goods	3,0	-3,3	13,1	6,6	0,8	-6,8	-8,1	-4,5	-1,3	0,9	3,9	
Exports of goods from production	2,8	-1,7	10,3	6,9	-0,1	-4,8	-5,5	-3,0	0,8	1,0	4,4	
Re-exports	3,3	-5,8	17,1	6,0	2,3	-9,9	-12,0	-7,0	-4,5	0,9	3,2	
Exports of used fixed capital goods	17,1	9,4	41,5	25,6	3,8	1,8	10,9	15,9	12,3	-3,0	-3,9	
Exports of services	5,2	3,2	7,9	8,1	5,0	0,3	2,8	1,8	3,6	4,6	1,0	
Final consumption by non-residents	-2,0	9,0	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,9	7,6	11,0	11,0	2,0	
Other exports of services	6,2	2,4	9,2	8,6	5,8	1,5	2,3	1,1	2,4	3,9	0,8	
Cif/fob-adjustment	4,9	-3,0	25,6	9,7	2,1	-12,5	-9,3	-3,9	-3,1	5,1	-4,1	
Exports of goods and services	3,4	-2,2	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,3	-3,4	-0,4	1,6	3,4	

Tabel / Table 7.3.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks
Exports of goods and services, original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>mld euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	14,8	15,4	3,8	3,8	3,8	3,5	4,1	3,9	3,8	3,6	4,1
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	8,0	6,9	2,7	1,8	1,4	2,2	2,1	1,4	1,2	2,2	2,4
Voedings- en genotmiddelen	30,1	30,6	7,4	7,3	7,5	7,8	7,7	7,6	7,6	7,8	7,7
Textiel, kleding, leder en lederwaren	7,6	7,5	2,1	1,8	1,9	1,8	2,0	1,7	1,9	1,8	2,0
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	5,9	5,8	1,5	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5	1,4
Aardolie-producten, e.d.	13,9	12,9	3,4	4,0	3,7	2,8	2,9	3,4	3,5	3,0	3,7
Chemische producten	35,5	35,9	8,9	9,1	8,6	8,8	8,4	9,3	9,0	9,2	9,3
Rubber- en kunststofproducten	5,7	6,1	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,6	1,5
Basismetalen en metaalproducten	13,0	12,4	3,3	3,4	3,2	3,1	2,9	3,1	3,2	3,2	3,0
Machines en apparaten n.e.g.	13,9	13,8	3,5	3,6	3,2	3,5	3,3	3,5	3,3	3,6	3,4
Elektrotechnische machines en optische apparaten	59,0	53,4	16,1	14,2	13,8	14,9	13,3	12,6	12,9	14,6	13,4
Transportmiddelen	12,2	11,8	3,1	3,0	2,9	3,2	2,9	2,9	2,9	3,2	3,0
Overige industriële producten	7,0	6,5	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6
Vervoer en communicatie	17,3	17,8	4,1	4,5	4,5	4,2	4,2	4,5	4,6	4,5	4,3
Financiële en zakelijke diensten	19,6	20,2	4,9	4,5	4,8	5,3	5,0	4,7	5,0	5,6	5,1
Overige producten	11,0	10,8	2,8	2,9	2,6	2,8	2,7	2,8	2,6	2,7	2,6
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,6	6,1	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8	1,5	1,4
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	280,2	274,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,6	67,5	67,9	71,1	69,9
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Uitvoer van goederen	231,7	224,1	60,4	57,9	55,8	57,6	55,5	55,3	55,1	58,1	57,7
Uitvoer van goederen uit productie	138,7	136,4	35,4	35,0	33,4	34,9	33,4	34,0	33,7	35,3	34,9
Wederuitvoer	92,3	86,9	24,9	22,7	22,2	22,5	21,9	21,1	21,2	22,7	22,6
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Uitvoer van diensten	48,5	50,1	11,7	12,0	12,4	12,4	12,1	12,2	12,8	13,0	12,2
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	5,6	6,1	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8	1,5	1,4
Overige uitvoer van diensten	43,4	44,4	10,6	10,8	10,8	11,2	10,8	10,9	11,1	11,6	10,9
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	280,2	274,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,6	67,5	67,9	71,1	69,9

Tabel / Table 8.1.1

Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)*Domestic product, national product and national income, original series (volume changes)*

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%										
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	1,3	0,2	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,2	0,7	0,1	0,0
Nationaal product (bruto, marktprijzen)	-0,9	-1,2	-2,2	-0,8	4,9	-5,0	0,7	-4,5	-2,4	1,5	-2,5
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	-0,3	-1,3	-0,9	-0,4	5,1	-4,5	0,1	-4,8	-2,1	1,7	-1,7

Table / Tabel 8.2.1

Domestic product, national product and national income, original series (value changes)*Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)*

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%										
Domestic product (gross, market prices)	6,6	3,5	7,9	7,1	6,3	5,2	2,9	3,3	4,3	3,5	3,8
National product (gross, market prices)	4,3	2,0	3,8	4,5	10,3	-0,6	3,7	-1,7	1,0	4,9	1,2
National income (gross, market prices)	4,3	2,0	3,8	4,5	10,3	-0,6	3,7	-1,7	1,0	4,9	1,2

Tabel / Table 8.3.1

Binnenlands product, nationaal inkomen en lopende transacties met het buitenland, oorspronkelijke reeks

Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world, original series

	2001●	2002●	2001●				2002●				2003●
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
<i>mld euro</i>											
INKOMEN, BESTEDINGEN EN NATIONAAL INKOMENSOVERSCHOT											
Binnenlands product (bruto, marktprijzen) <i>Domestic product (gross, market prices)</i>	429,2	444,1	104,8	109,7	104,0	110,6	107,9	113,3	108,4	114,5	112,0
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Primary income received from the rest of the world</i>	52,0	40,8	11,1	17,2	12,6	11,1	9,7	10,9	10,0	10,2	8,0
Af: aan het buitenland betaalde primaire inkomens <i>Minus: primary income paid to the rest of the world</i>	56,9	52,4	13,5	16,7	12,6	14,2	11,4	15,8	13,3	11,8	12,6
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen) <i>National income (gross, market prices)</i>	424,2	432,5	102,4	110,2	104,0	107,6	106,2	108,4	105,1	112,9	107,4
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Current transfers received from the rest of the world</i>	5,3	5,3	1,3	1,4	1,2	1,4	1,2	1,5	1,3	1,2	1,3
Af: aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten <i>Minus: current transfers paid to the rest of the world</i>	8,9	8,2	2,0	2,3	2,1	2,5	2,0	2,2	1,6	2,3	2,1
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto) <i>Disposable national income (gross)</i>	420,6	429,6	101,6	109,4	103,1	106,4	105,4	107,7	104,8	111,8	106,5
Af: consumptieve bestedingen <i>Minus: final consumption expenditure</i>	312,4	329,8	75,1	80,5	76,2	80,6	79,4	85,0	80,4	85,0	83,0
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nationale besparingen (bruto) <i>National saving (gross)</i>	108,4	100,0	26,6	28,9	27,0	25,8	26,0	22,8	24,4	26,8	23,6
Af: investeringen (bruto, incl. veranderingen in voorraden) <i>Minus: capital formation (gross, incl. change in inventories)</i>	94,0	90,5	23,3	24,4	22,5	23,8	22,3	23,6	21,5	23,1	22,7
Nationaal inkomensoverschot (= Saldo lopende transacties met het buitenland) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	14,4	9,5	3,3	4,6	4,5	2,0	3,7	-0,8	2,9	3,7	0,9
LOPENDE TRANSACTIES VAN NEDERLAND MET HET BUITENLAND											
Uitvoeroverschot van goederen <i>Net exports of goods</i>	23,9	24,1	7,0	5,5	5,0	6,4	6,4	5,2	6,1	6,5	6,4
Uitvoeroverschot van diensten <i>Net exports of services</i>	-1,1	-0,4	-0,5	-0,6	0,3	-0,2	-0,3	-0,4	0,4	-0,1	-0,1
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Net primary income received from the rest of the world</i>	-5,0	-11,5	-2,5	0,5	0,1	-3,1	-1,7	-4,9	-3,3	-1,6	-4,6
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Net current transfers received from the rest of the world</i>	-3,6	-2,9	-0,7	-0,8	-0,9	-1,2	-0,8	-0,7	-0,3	-1,1	-0,9
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Saldo lopende transacties met het buitenland (= Nationaal inkomensoverschot) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	14,4	9,5	3,3	4,6	4,5	2,0	3,7	-0,8	2,9	3,7	0,9

Begrippenlijst

Afschrijvingen: de berekende waardevermindering van machines, gebouwen en andere vaste activa die worden ingezet in het productieproces, voorzover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.

Basisprijzen: de waardering van de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Besparingen: het deel van het beschikbaar nationaal inkomen dat niet gebruikt wordt voor consumptie.

Binnenlands product: het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt.

Bruto: inclusief afschrijvingen.

Consumptieve bestedingen: de goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften.

Economische groei: de procentuele volumegroei van de toegevoegde waarde ofwel het bruto binnenlands product tegen marktprijzen in een bepaalde periode.

Exploitatie-overschot: het deel van de toegevoegde waarde tegen factorkosten dat resteert na de beloning van werknemers. Bij vennootschappen kan het worden opgevat als beloning voor de inzet van kapitaal in het productieproces. In het geval van zelfstandigen bevat het daarnaast een beloning voor de ingezette arbeid van zelfstandigen en eventueel hun meewerkende gezinsleden.

Finale bestedingen: de waarde van de geproduceerde eindproducten, dat wil zeggen de goederen en diensten die in dezelfde periode niet (geheel) in het Nederlandse productieproces worden gebruikt. Deze bestaan uit uitvoer, consumptieve bestedingen en investeringen.

Intermediair verbruik: de goederen en diensten die in het productieproces worden gebruikt voor verdere bewerking en voor de productie van andere goederen en diensten.

Investerings: de finale bestedingen die bestemd zijn voor gebruik in een Nederlands productieproces, maar die in de betreffende periode niet of slechts voor een deel daadwerkelijk zijn verbruikt.

Marktprijzen: wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen marktprijzen is gelijk aan die tegen factorkosten verhoogd met de belastingen op productie en invoer en verlaagd met de subsidies op productie en afschrijvingen

Invoer: bestaat uit de goederen en diensten die door het buitenland aan ingezetenen zijn verkocht.

Nationaal inkomen: alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens en gelijk aan het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden en dergelijke.

Main concepts

Consumption of fixed capital: the calculated depreciation of machinery, buildings and other fixed assets that are used in the production process, in as far as this reduction in value is caused by normal technical and economic ageing and insurable accidental damage.

Basic prices: Valuation of value added at basic prices excludes trade and transport margins as well as net taxes and subsidies on production.

Saving: the part of disposable national income that is used for consumption.

Domestic product: the total income generated through production in the Netherlands. It is equal to the sum of value added in all branches of industry. Is usually used gross.

Gross: including consumption of fixed capital.

Consumption: the goods and services used for direct satisfaction of individual or collective needs.

Economic growth: the percentage volume growth of value added, or gross domestic product at market prices over a certain period.

Operating surplus: the part of value added at factor costs that remains after deducting the compensation of employees. For corporations it can be regarded as compensation for the use of capital in the production process. In the case of family enterprises it also contains compensation for work by the owners and their family members.

Final demand: the value of produced final products, which is to say the goods and services that in the considered period are not (completely) used in the Dutch production process. It consists of exports, consumption and investment.

Intermediary use: the goods and services that are used in the production process for further processing or the production of other goods and services.

Fixed capital formation: the final demand which is put in a Dutch production process, but is not or only partly used up in the considered period.

Market prices: is used to value value added and domestic product. Valuation at market prices equals that at factorcosts plus taxes on production and imports minus subsidies on production and imports.

Imports: consist of the goods and services sold to residents by the rest of the world.

National income: the income received by Dutch residents because of their participation in a (Dutch or foreign) production process, or because of their possession of property, bonds, loans and savings accounts. Equals the sum of primary income as well as domestic product plus the wages, interest, dividends and the like received on balance from the rest of the world.

Nationaal product: de totale toegevoegde waarde die in Nederland wordt voortgebracht, plus de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. De reële verandering ervan is exclusief de invloed van de ruilvoetverandering, dit in tegenstelling tot de reële verandering van het nationaal inkomen.

Netto: exclusief afschrijvingen.

Ruilvoetverandering: een indexcijfer dat de verhouding weergeeft tussen de gemiddelde ontwikkeling van de uitvoerprijzen en van de invoerprijzen. Als het prijspeil van de uitvoer sneller stijgt dan dat van de invoer, is sprake van een ruilvoetverbetering.

Saldo lopende transacties met het buitenland: het geld dat een land per saldo aan goederen-, diensten- en inkomstenstransacties uit het buitenland ontvangt of daaraan moet betalen.

Toegerekende bankdiensten (rentemarge): de impliciete beloning voor banken die ontstaat uit het verschil tussen de rente, dividenden en dergelijke die banken ontvangen op uitgezette middelen en de rente die ze betalen voor het gebruik van aangetrokken middelen. Deze toegerekende bankdiensten moeten worden afgetrokken van de toegevoegde waarde van de andere bedrijfstakken, teneinde een dubbelrekening in het BBP te voorkomen (de 'correctie verbruik toegerekende bankdiensten').

Vaste activa: productiemiddelen die langer dan één jaar meegaan en die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen. Omvat materiële activa en immateriële activa. De aankopen en het zelf bouwen ervan behoren tot de investeringen. De waardevermindering komt tot uitdrukking in de afschrijvingen.

Wederuitvoer: de goederenstroom die, op weg van het ene land naar het andere, door Nederland heen vervoerd wordt en daarbij (tijdelijk) eigendom wordt van een ingezetene, zonder dat hier een industriële bewerking plaatsvindt. Dit betreft onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere landen. Maakt deel uit van de invoer en de uitvoer.

National product: the value added generated in the Netherlands, plus the primary income received on balance from the rest of the world. The changes in real terms are exclusive of changes in the terms of trade, in contrary to the changes in real terms of national income.

Net: excluding consumption of fixed capital.

Changes in the terms of trade: an index that expresses the ratio between the average change in exports prices and the average change in imports prices. If the level of exports prices rises faster than that of imports prices, the terms of trade improve.

Surplus of the nation on current transactions: the money from goods, services and income transactions that a nation on balance receives from or has to pay to the rest of the world.

Imputed bank services: the implicit compensation for banks that stems from the difference between the interest, dividends, etcetera that banks receive on money put out and the interest they pay for the use of deposited means. The imputed bank services have to be subtracted from the value added of the other economic activities, in order to prevent double counting in calculating GDP (the correction item 'consumption of imputed bank services').

Fixed assets: means of production in use for more than one year with a substantial value. Comprise tangible as well as intangible assets. The purchase and own-account construction of them are part of investment. The depreciation is expressed in the consumption of fixed capital.

Re-exports: the goods that, on their way from one country to another, are transported through the Netherlands and (temporarily) become property of a Dutch resident, but do not undergo industrial processing. This includes goods that Dutch distribution centres clear through customs and expedite to other countries. Re-exports are part of exports and of imports.

Verwante publicaties

De gegevens uit de Kwartaalrekeningen zijn beschikbaar in de gratis toegankelijke database StatLine van het CBS op Internet: www.cbs.nl. Hierin staan uiteraard ook cijfers uit tal van andere CBS-statistieken. Verder zijn op de website onder andere de conjunctuurpersberichten van het CBS te vinden en het wekelijkse webmagazine. Actuele gegevens over de conjunctuur zijn daarnaast beschikbaar op Teletekst, Conjunctuurpagina 506, Nieuwspagina 507.

Nationale rekeningen 2002	€ 42,55
De Nederlandse economie 2001	€ 13,90
Conjunctuurbericht, maandelijks bijlage bij het Statistisch bulletin	
Abonnement Statistisch bulletin	€ 72,25
Statistisch Jaarboek 2003	€ 25,00